

**Міністерство освіти і науки України
Поліський національний університет
Поліський природний заповідник**

О.Л. Кратюк, В. А. Мостепанюк, Ю.В. Бруцький

Впорядкування лісів природно- заповідного призначення

**Навчальний посібник
у трьох частинах**

Частина 1

**Теоретичні засади природоохоронної діяльності
на територіях об'єктів природно-заповідного
фонду України**

Житомир - 2022

УДК 630*9:657.371
П69

Рекомендовано до друку на засіданні науково-технічної ради
заповідника від 9 червня 2022 р., протокол №1

Рецензенти:

Федонюк Т.П. керівник навчально-наукового центру екології
та охорони навколишнього середовища, доцент кафедри екології лісу
та безпеки життєдіяльності, доктор с.-г. наук;

Власюк В.П., кандидат сільськогосподарських наук, доцент
кафедри лісівництва, лісових культур та таксації лісу Поліського
національного університету;

Бельська О.В., старший науковий співробітник Поліського
природного заповідника.

Впорядкування лісів природно-заповідного призначення: навч.
посібник : у 3-х ч. Ч. 1. Теоретичні засади природоохоронної діяльності
на територіях об'єктів природно-заповідного фонду України / О.Л.
Кратюк, В.А. Мостепанюк, Ю.В. Бруцький; за ред. к. с.-г. н., доц.
В. А.Мостепанюка. Житомир : 2022. - 184 с.

У навчальному посібнику викладений у відповідності до
діючих програм дисципліни «Лісовпорядкування» в стислій формі
основний теоретичний, методичний, нормативно-правовий матеріал,
необхідний працівникам лісовпорядкування при проведенні
лісовпорядних робіт у лісах природно-заповідного фонду України, а
також працівникам лісового господарства та навчальних закладів.
Посібник розрахований на фахівців лісового господарства, науковців і
студентів.

©О.Л.Кратюк,
©В.А.Мостепанюк,
©Ю.В.Бруцький

ЗМІСТ

Вступ

Частина 1. Теоретичні засади природоохоронної діяльності на територіях об'єктів природно-заповідного фонду України

Розділ 1. Загально-теоретичні основи збереження лісових екосистем на територіях об'єктів природно-заповідного фонду України різних категорій

Тема 1. Збереження лісових екосистем на територіях об'єктів природно-заповідного фонду України

1.1. Роль і значення лісів для збереження біорізноманіття в Україні

1.2. Режими збереження цінних природних комплексів лісових екосистем

1.2.3. Лісівничі заходи на територіях об'єктів природно-заповідного фонду

1.2.4. Система заходів зі збереження лісів під час проведення рубок формування та оздоровлення лісів

1.2.5. Система заходів зі збереження лісів під час проведення природоохоронних заходів

Розділ 2. Нормативно-правове забезпечення збереження біорізноманіття в лісах України

Тема 1. Аналіз відповідності базових законодавчих актів України європейському природоохоронному законодавству

Тема 2. Адаптація природоохоронного законодавства України до законодавства Євросоюзу

Тема 3. Збереження біорізноманіття як складова частина природоохоронного законодавства

Тема 4. Чинні в Україні законодавчо-нормативні документи, що регламентують збереження біорізноманіття на землях лісового фонду

Розділ 3. Забезпечення збереження біорізноманіття під час планування лісогосподарської діяльності

Тема 1. Планування лісогосподарської діяльності на землях ПЗФ під час проведення лісовпорядкування

Тема 2. Нормативне забезпечення збереження біорізноманіття під час ведення лісового господарства

Тема 3. Збереження біорізноманіття в лісах у межах і поза межами територій та об'єктів ПЗФ під час ведення лісового господарства

Розділ 4. Управління природними ресурсами і, зокрема, біорізноманіттям, у лісах України

Тема 1. Управління природними ресурсами в лісах ПЗФ

Тема 2. Охорона земель водного фонду в лісах і водного біорізноманіття

Тема 3. Проекти організації території національних природних парків, природних і біосферних заповідників, регіональних ландшафтних парків

Розділ 5. Економічні засади збереження біорізноманіття

Тема 1. Концепція екосистемних послуг (ЕП) та механізм "платежів за екосистемні послуги" (ПЕП)

Тема 2. Можливості застосування механізмів ПЕП в Україні

Тема 3. Законодавство та використання механізмів ПЕП у лісовому секторі

Список рекомендованих джерел інформації

Додатки

ПЕРЕДМОВА

Задачею лісовпорядкування є розробка системи державних заходів, спрямованих на забезпечення ефективної охорони і захисту, раціональне використання, підвищення продуктивності лісів та їхнє відтворення, оцінку лісових ресурсів, підвищення культури ведення лісового господарства. Ці заходи повинні базуватись на сучасних досягненнях науки і техніки, передовому досвіді ведення лісового господарства.

Зміст навчального посібника наближена до «Проекту організації територій національних природних парків», передбаченої «Положенням про Проект організації території національного природного парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів і об'єктів» із змінами і доповненнями, внесеними наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 21 серпня 2014 року N 273 та інших нормативно-правових документів, що регламентують ведення лісового господарства у лісах природно-заповідного призначення.

При вивченні теоретичних засад впорядкування природно-заповідного призначення здобувачі розширюють і поглиблюють теоретичні знання, набувають досвіду роботи з першоджерелами та уміння знаходити в них головні положення, які безпосередньо відносяться до виконуваної теми, вчать самостійно знаходити та аналізувати конкретний фактичний матеріал, працювати з документами, узагальнювати одержані дані та робити відповідні висновки.

Вивчаючи матеріал, поданий у посібнику студент повинен вивчити основні теоретичні поняття та терміни, пов'язані з веденням лісового господарства у природно-заповідних лісах. Для цього студенти вивчають Закони України, Постанови Кабінету Міністрів України,

нормативно-правові акти, рекомендації, довідкову та методичну навчальну літературу, збирають, узагальнюють і аналізують практичний матеріал про роботу конкретних підприємств, опрацьовують інформацію сучасними методами.

Мета підготовки навчального посібника:

- забезпечити ґрунтовне освоєння теоретичного курсу дисципліни;

- здобути навички самостійної роботи з законодавчими та нормативно-правовими актами, спеціальною літературою щодо ведення лісового господарства;

Отримані студентами при опрацюванні теоретичного матеріалу знання, уміння та навички будуть використані ними при виконанні курсових робіт фахового спрямування, кваліфікаційних випускових робіт. Зміст навчального посібника відповідає сучасному рівню наукової думки та професійному призначенню фахівця спеціальності 205 «Лісове господарство».

Даний навчальний посібник підготовлений з метою надання допомоги здобувачам освітнього рівня бакалавр або магістр у вивченні теоретичних основ з впорядкування лісів природно-заповідного призначення. З нього студент дізнається про порядок вивчення окремих питань лісовпорядкування об'єктів заповідного фонду, одержить інформацію, як правильно опрацювати літературні джерела, законодавчі документи по темі роботи, систематизувати та аналізувати теоретичні матеріали.

Частина 1. Теоретичні засади природоохоронної діяльності на територіях об'єктів природно-заповідного фонду України

Відповідно Закону України «Про природно-заповідний фонд України» (Відомості Верховної Ради України, 1992, № 34, ст.502) природно-заповідний фонд України становлять ділянки суші і водного простору, природні комплекси та об'єкти яких мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фонового моніторингу навколишнього природного середовища.

Землі природно-заповідного фонду України, а також землі територій та об'єктів, що мають особливу екологічну, наукову, естетичну, господарську цінність і є відповідно до статті 6 цього Закону об'єктами комплексної охорони, належать до земель природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного або історико-культурного призначення.

На таких землях забороняється будь-яка діяльність, яка негативно впливає або може негативно впливати на стан природних та історико-культурних комплексів та об'єктів чи перешкоджає їх використанню за цільовим призначенням. На землях територій та об'єктів природно-заповідного фонду, які створюються в зоні відчуження та зоні безумовного (обов'язкового) відселення території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, забороняється будь-яка діяльність, що не забезпечує режим радіаційної безпеки.

Межі територій та об'єктів природно-заповідного фонду встановлюються в натурі відповідно до

законодавства. До встановлення меж територій та об'єктів природно-заповідного фонду в натурі їх межі визначаються відповідно до проектів створення територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

На використання земельної ділянки або її частини в межах природно-заповідного фонду може бути встановлено обмеження (обтяження) в обсязі, передбаченому законом або договором. Обмеження (обтяження) підлягає державній реєстрації і діє протягом строку, встановленого законом або договором.

Завдані внаслідок обмеження (обтяження) у землекористуванні втрати відшкодовуються в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду забезпечується шляхом:

- встановлення заповідного режиму;
- організації систематичних спостережень за станом заповідних природних комплексів та об'єктів;
- проведення комплексних досліджень з метою розробки наукових основ їх збереження та ефективного використання;
- додержання вимог щодо охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду під час здійснення господарської, управлінської та іншої діяльності, розробки проектної і проектно-планувальної документації, землевпорядкування, лісовпорядкування, здійснення оцінки впливу на довкілля;
- запровадження економічних важелів стимулювання їх охорони;
- здійснення державного та громадського контролю за додержанням режиму їх охорони та використання;
- встановлення підвищеної відповідальності за порушення режиму їх охорони та використання, а також за

знищення та пошкодження заповідних природних комплексів та об'єктів;

- проведення широкого міжнародного співробітництва у цій сфері;

- проведення інших заходів з метою збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Території та об'єкти природно-заповідного фонду з додержанням вимог, встановлених цим Законом та іншими актами законодавства України, можуть використовуватися:

- ✓ у природоохоронних цілях;
- ✓ у науково-дослідних цілях;
- ✓ в оздоровчих та інших рекреаційних цілях;
- ✓ в освітньо-виховних цілях;
- ✓ для потреб моніторингу навколишнього природного середовища.

Основні види використання, а також заготівля деревини, лікарських та інших цінних рослин, їх плодів, сіна, випасання худоби, мисливство, рибальство та інші види використання можуть здійснюватися лише за умови, що така діяльність не суперечить цільовому призначенню територій та об'єктів природно-заповідного фонду, встановленим вимогам щодо охорони, відтворення та використання їх природних комплексів та окремих об'єктів.

Перелік видів використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду і порядок їх використання визначаються режимом територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення здійснюється в межах ліміту на використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду, затвердженого центральним органом виконавчої влади, що забезпечує

формування і реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, та на підставі дозволу на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення здійснюється на підставі дозволів, що видаються органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань охорони навколишнього природного середовища, обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями.

Спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення здійснюється в межах ліміту на використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду, затвердженого органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань охорони навколишнього природного середовища, обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями, а також на підставі дозволів.

Спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення (крім корисних копалин) здійснюється на підставі дозволів, що видаються місцевими радами за погодженням з органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань охорони навколишнього природного середовища, обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями.

Порядок видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів і встановлення лімітів на використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення визначається Кабінетом Міністрів України. Видача дозволів

на спеціальне використання природних ресурсів здійснюється на безоплатній основі.

Видача дозволів здійснюється на підставі клопотання (заявки) природокористувача, погодженого із власником або постійним користувачем земельної ділянки та заінтересованими органами.

Дозвіл на спеціальне використання природних ресурсів може бути анульований органом, що його видав, у разі: різкого погіршення стану навколишнього природного середовища внаслідок природокористування, ліквідації підприємства, установи або організації, яка отримала дозвіл; порушення умов природокористування та режиму території природно-заповідного фонду; втрати чи пошкодження дозволу, що не дає можливості визначити зміст дозволу.

Дозвіл видається після затвердження лімітів протягом місяця з моменту подання клопотання. Підставами для відмови у видачі дозволу є відсутність затвердженого в установленому порядку ліміту, порушення умов природокористування та режиму території природно-заповідного фонду.

Рішення про відмову у видачі дозволу може бути оскаржено до центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, або до суду.

Здійснення господарської та іншої діяльності задекларативним принципом заборонено.

Проведення рубок формування і оздоровлення лісів, інших видів рубок здійснюється в межах затверджених планів та на підставі рішень науково-технічних рад установ природно-заповідного фонду згідно з лімітом на використання природних ресурсів на підставі дозволів.

Оскільки низка термінів і понять, пов'язаних зі збереженням біорізноманіття, відсутні в законодавчих актах України і представлені лише в міжнародних документах, у глосарії наведені основні терміни, визначення та поняття із посиланням на джерела (табл. 1).

ГЛОСАРІЙ
Терміни та означення, використані в посібнику

Термін, поняття	Означення	Джерело означення
Біологічне різноманіття	Різнорманітність живих організмів з усіх джерел, включаючи, серед іншого, наземні, морські та інші водні екосистеми та екологічні комплекси, частиною яких вони є; це поняття включає в себе різноманітність у рамках виду, між видами і різноманіття екосистем	Закон України № 257/94-ВР від 29.11.94 р. “Про ратифікація Конвенції про охорону біологічного різноманіття”
Біорізнорманіття лісів	Див. лісове біорізнорманіття	
Біотична різноманітність	Синонім терміна “біотичне різноманіття”	
Біотичне різноманіття	Синонім терміна “біологічне різноманіття” в більш правильній для української мови мовно-семантичній формі	
Буферні території	Території, які забезпечують захист ключових і сполучних територій від зовнішніх впливів	Закон України № 1864-IV від 24.06.04 р. “Про екологічну мережу України”
Види, існування яких під загрозою	Види, які знаходяться під загрозою зникнення і збереження яких є малоімовірним, якщо продовжуватиметься згубна дія чинників, які впливають на їхній стан	

Види, що перебувають під загрозою знищення	Ті, які перебувають під загрозою вимирання по всій території поширення або на значній її частині	
Видове й цено тичне різноманіття біоти	Різнманіття видів рослинного й тваринного світу, а також різноманіття синтаксонів рослинності (типів рослинних угруповань) або зоокомплексів різного рівня на певній території, межі якої визначені за природними або умовними критеріями	
Відновлювані території	Території, які забезпечують формування просторової цілісності екомережі, для яких мають бути виконані першочергові заходи щодо відтворення первинного природного стану	Закон України № 1864-IV від 24.06.04 р. “Про екологічну мережу України”
Екомережа	Єдина територіальна система, яка утворюється з метою поліпшення умов для формування та відновлення довкілля, підвищення природноресурсного потенціалу території України, збереження ландшафтного та біорізноманіття, місць оселення та зростання цінних видів тваринного і рослинного світу, генетичного фонду, шляхів міграції тварин через поєднання територій та об’єктів природно-заповідного фонду, а також інших територій, які мають особливу цінність для охорони навколишнього природного середовища і відповідно до законів та міжнародних зобов’язань України підлягають особливій охороні	Закон України № 1864-IV від 24.06.04 р. “Про екологічну мережу України”
Екомережа	Система природних, напівприродних і, навіть, антропогенно трансформованих і техногенних	

	територій, які забезпечують поєднання залишків природних екосистем, які збереглися на відносно мало порушених територіях в єдину функціональну систему за допомогою сполучних територій - екокоридорів	
Екосистемні послуги	Виконувані екосистемами функції, які забезпечують збереження природних циклів, процесів та енергетичних потоків, що створюють умови для підтримки життя, зокрема життя людей, на користь нинішнього й майбутніх поколінь і які є джерелом певної користі для людини й активно нею експлуатуються	Міжнародний орган по морському дну ООН
Ендемічні види	Види, які розповсюджені на обмеженій географічній території, де вони виникли в процесі еволюції. За умови, коли така територія невелика за площею, вид є особливо важливим для охорони, оскільки малий ареал збільшує вразливість виду	
Збереження видів <i>ex-situ</i>	Збереження компонентів біорізноманіття поза їх природними місцями існування	Закон України № 257/94-ВР від 29.11.94 р. “Про ратифікація Конвенції про охорону біологічного різноманіття”
Індикатори сталого ведення лісового господарства	Параметри, які можна виміряти й співвіднести для окремого критерію сталого ведення лісового господарства. Вони вказують на стан і часові зміни для кожного критерію і демонструють досягнуте просування до визначеної мети	Рішення L2 Третьої Міністерської конференції із захисту лісів у Європі (1998 р.)

Ключові території	Території, які забезпечують збереження найбільш цінних і типових для певного регіону компонентів ландшафтного та біорізноманіття. Інколи ключові території називають ядрами	Закон України № 1864-IV від 24.06.04 р. “Про екологічну мережу України”
Критерії сталого ведення лісового господарства	Ознаки, що характеризують або окреслюють суттєві елементи або набір умов чи процесів і за якими можна оцінити стале ведення лісового господарства	Рішення L2 Третьої Міністерської конференції із захисту лісів у Європі (1998 р.)
Ландшафтна різноманітність	Поєднання багатства видів ландшафтних комплексів і ландшафтовірних компонентів та їхніх характерних властивостей і рис на певній території - у межах регіону, країни, материка, частини світу, акваторії тощо	
Ліси, що охороняються	Походить від терміну “територія, що охороняється” (protected area) - географічно позначена територія, яка виділяється, регулюється й використовується для досягнення конкретних природоохоронних цілей	Закон України № 257/94-ВР від 29.11.94 р. “Про ратифікацію Конвенції про охорону біологічного різноманіття”
Лісове біорізноманіття	Усі життєві форми, знайдені на вкритих ліською рослинністю територіях, та екологічні функції, які вони виконують	Сайт Конвенції про охорону біологічного різноманіття (http://www.cbd.int/forest/what.shtml)
Менеджмент біорізноманіття	Обґрунтування системи заходів (менеджмент-плану) щодо оптимізації стану біорізноманіття на певній території на підставі результатів моніторингу біорізноманіття, їх реалізація й контроль за їх наслідками	

Менеджмент екомережі	Комплексний багатофакторний процес управління територією, людськими, мотиваційними, фінансовими, природними, технічними, інформаційними ресурсами, який полягає в прийнятті й реалізації обґрунтованих ефективних управлінських рішень і керівництва людьми, ресурсами та територією з метою досягнення цілей, які стоять перед екомережею	
Менеджмент видів	Розроблення планів і реалізація дій щодо практичних заходів охорони видів	
Моніторинг біо-різноманіття	Система збирання, узагальнення, збереження і передавання інформації про стан біоти й середовища її існування за стандартизованими методиками й стандартизованими засобами для подальшого аналізу, експертизи й використання з метою обґрунтування управлінських рішень щодо оптимізації збереження біотичної й ландшафтно-різноманітності та функціонування екосистем	
Об'єкт екомережі	Окрема складова частина екомережі, що має ознаки просторового об'єкта - певну площу, межі, характеристики тощо. До об'єктів екомережі зараховують території та об'єкти природно-заповідного фонду, водного фонду, лісового фонду, сільськогосподарські угіддя екстенсивного використання (пасовища, сіножаті) тощо	Закон України № 1864-IV від 24.06.04 р. "Про екологічну мережу України"
Оселищна (habitat's, biotop's) концепція	Оселище (англ. habitat) - це ділянки земної або водної поверхні, які визначаються за географічними, кліматичними	Директива 92/43/ЄЕС "Про збереження природних

територіальної охорони (збереження біотичної та ландшафтної різноманітності)	й біологічними ознаками та забезпечують можливість існування видів рослин і тварин та їх сукупностей. Конкретний тип оселища забезпечує особливі умови “проживання” для конкретної, чітко визначеної, сукупності видів. Оселищна концепція збереження біотичної й ландшафтної різноманітності передбачає комплексний, екологічний підхід до збереження усіх компонентів природних комплексів, які забезпечують існування певних видів та їх угруповань	оселищ та видів природної фауни і флори”
Охоронний статус природних видів тваринного й рослинного світу	1. Приналежність виду рослинного або тваринного організму до природоохоронного списку певного рівня, наприклад міжнародного (Червоний список МСОП, Європейський Червоний список, Додатки до Бернської конвенції, Директиви Європейського союзу про оселища), національного (Червона книга України), регіонального (регіональні переліки видів, що підлягають охороні в областях та АР Крим). 2. Категорія, прийнята Законом України “Про Червону книгу України”: зниклі (види, щодо яких відсутня будь-яка інформація про наявність їх в Україні в природі або спеціально створених умовах); зниклі в природі (види, які зникли в Україні в природі, але збереглися у спеціально створених умовах або поза межами України); зникаючі (види під загрозою зникнення, для яких спостерігається зменшення ареалу або чисельності; їх збереження є	

	малоймовірним без усунення дії негативних чинників); вразливі (види, які у найближчому майбутньому можуть бути зараховані до категорії зникаючих, якщо триватиме дія чинників, які негативно впливають на стан їхніх популяцій); рідкісні (види, відомі з небагатьох місцезнаходжень, популяціям яких характерна відносна стабільність, хоча й низькі показники); неоцінені (види, про які відомо, що вони можуть належати до категорії зникаючих, вразливих або рідкісних, але ще не зараховані до жодної з цих категорій; у тому числі більш-менш широко розповсюджені в різних регіонах України); недостатньо відомі (види, які потребують подальших досліджень і які не можна зарахувати до жодної із вищезазначених категорій через відсутність необхідної достовірної інформації; у тому числі таксономічно критичні види). 3. Це сукупність чинників, які можуть вплинути на його поширення в майбутньому й на чисельність його популяції у межах території (Директива 92/43/ЄЕС)	
Популяційний підхід	Система оцінки природоохоронного статусу видів у відповідності зі станом їхніх популяцій та їх динамікою Популяція - сукупність особин одного виду, здатна до самовідновлення й відмежована від інших сукупностей цього ж виду екологічними або біотичними бар'єрами, що ускладнює обмін генетичною інформацією; або сукупність особин певного виду, здатних до вільного схрещування, які	

	населяють певну територію і є відносно ізольовані від сусідніх популяцій. Залежно від фахової інтерпретації (генетиками, екологами, систематиками) можливі різні аспекти тлумачення цього поняття.	
Природне середовище	1. Середовище існування рослинних і тваринних організмів та їх угруповань. 2. Сукупність абіотичних і біотичних факторів, природних і змінених у результаті діяльності людини, які впливають на живий світ планети 3. Природне навколишнє середовище - сукупність природних і змінених людиною абіотичних і біотичних чинників, які мають безпосередній або опосередкований вплив на людину та її господарську діяльність; природна складова довкілля - навколишнього щодо людини, групи людей чи суспільства середовища їх існування й діяльності	
Природні або напівприродні оселища	Типи оселищ, які сформувалися в результаті природних (спонтанних) чинників, у тій чи іншій мірі перетворені внаслідок тривалого впливу діяльності людини, пов'язаної з господарським використанням природних екосистем. Слід відрізнити від антропогенних типів оселищ, які є результатом створення людиною відсутніх в природі типів екосистем - техногенних, культурфіто- ценозів (агрофітоценозів), селітебних тощо	Директива 92/43/ ЄЕС “Про збереження природних оселищ та видів природної фауни і флори”
Природні і напівприродні природно-	Історично зумовлена й просторово відокремлена єдина й нерозривна система, що сформувалася внаслідок взаємодії взаємозумовлених компонентів природи - земної кори,	

територіальні комплекси	атмосфери, води, рослин і тварин, яка розвивається внаслідок визначальної дії змін в її літогенній основі. До природних територіальних комплексів можуть бути зараховані будь які повні (п'ятикомпонентні) природні утворення ландшафтного рівня. Термін запропонований І.А. Солнцевим	
Природоохоронний статус видів (за чинною нині катетеризацією МСОП)	EX (Extinct) - таксон, який зник (зниклий). RE (Regionally Extinct) - таксон, який зник у регіоні. EW (Extinct in the Wild) - таксон, який зник з природних угруповань. CR (Critically Endangered) - таксон, який перебуває під критичною загрозою зникнення.	
	Таксони, для яких існує висока загроза зникнення в природі найближчим часом, що визначається за такими ознаками: поширення популяцій обмежується 10-100 км², а спостереження протягом 10 років або часу життя трьох поколінь особин підтверджують, що інтенсивність зменшення сягає 80% популяцій. EN (Endangered) - таксон, який знаходиться під загрозою зникнення, стан його популяцій свідчить про високий ризик його зникнення в природі в недалекому майбутньому, що визначається за площею поширення в межах 500-5000 км² і спостереженнями, які свідчать протягом 10 років або часу життя трьох поколінь особин, що інтенсивність зменшення сягає 50% популяцій.	

	VU (Vulnerable) - вразливий, стан його популяцій свідчить про високий ризик його зникнення в природі в майбутньому, що індикується площами поширення в межах 2000-20000 км² та результатами спостережень, які свідчать про зменшення протягом 10 років або часу життя трьох поколінь особин до 20% популяцій. LR (Lower Risk) - таксон з низьким рівнем ризику зникнення, може бути оцінений за трьома підкатегоріями:	
	cd (Conservation Dependent) - таксон, стабільне існування якого залежить від охорони (локалітетів або біотопів); nt (Near Threatened) - таксон, який за статусом наближається до такого, якому загрожує небезпека зменшення чисельності й зникнення, не належить до категорії залежного від охорони, але наближається до вразливого; lc (Least Concern) - таксон, який мінімально потребує охорони, він не належить до підкатегорій “залежний від охорони” та “близький до вразливого”. DD (Data Deficient) - даних для оцінки статусу недостатньо. NE (Not Evaluated) - таксон, який не підлягає оцінці, для нього немає підстав бути зарахованим до наведених вище категорій.	
Сполучні території (екокоридори)	Території, які поєднують між собою ключові території, забезпечують міграцію тварин та обмін генетичного матеріалу	Закон України № 1864-IV від 24.06.04 р. “Про

		екологічну мережу України”
Сприятливий природоохоронний статус	Стан збереження виду слід вважати “сприятливим”, якщо: - дані щодо динаміки популяції вказують на її довготривалу саморегуляцію як життєздатного компонента природних оселищ; - природний ареал виду не зменшився і в найближчому майбутньому такі процеси не передбачаються; - існує і, більш імовірно, існуватиме в майбутньому достатньо велике оселище для підтримання (або збереження) стану популяцій на довгострокову перспективу. Стан збереження оселища слід вважати “сприятливим”, якщо: - його природний ареал і ділянки, на яких він представлений в його межах, є стабільними або збільшуються; - специфічні структура й функції, які необхідні для його довгострокового існування не лише наявні на сьогодні, але й, вочевидь, існуватимуть у найближчому майбутньому, а також - природоохоронний статус його типових видів є сприятливим, як визначено відповідними критеріями Директиви.	Директива 92/43/ ЄЕС “Про збереження природних оселищ та видів природної фауни і флори”
Стале ведення лісового господарства	Догляд за лісами й лісовими землями та їх використання таким чином і з такою інтенсивністю, щоб підтримувати їх	Рішення Н1 Другої Міністерської конференції

(ведення лісового господарства на засадах сталого розвитку)	біорізноманіття, продуктивність, відновлювальну здатність, життєвість та їх потенціал до виконання тепер і в майбутньому всіх притаманних їм екологічних, економічних і соціальних функцій на місцевому, національному й глобальному рівнях, не викликаючи при цьому пошкодження інших екосистем	із захисту лісів у Європі (1993 р.)
Стале використання [біорізноманіття]	Використання компонентів біологічного різноманіття таким чином і такими темпами, які не призводять у довгостроковій перспективі до вичерпання біологічного різноманіття, тим самим зберігаючи її властивість задовольнити потреби теперішнього й майбутніх поколінь і відповідати її сподіванням	Закон України № 257/94-ВР від 29.11.94 р. “Про ратифікацію Конвенції про охорону біологічного різноманіття”
Структурні елементи екомережі	Території екомережі, що відрізняються за своїми функціями. До структурних елементів екомережі належать ключові, сполучні, буферні та відновлювані території	Закон України № 1864-IV від 24.06.04 р. “Про екологічну мережу України”
Традиційні заповідні території (об’єкти природно-заповідного фонду)	Природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам’ятки природи, заповідні урочища, ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, парки-пам’ятки садово-паркового мистецтва	Закон України № 2457-XII-ВР від 16.06.92 р. “Про природно-заповідний фонд України”
Пріоритет охорони	ознака чи ознаки природних комплексів (певні територіальні об’єкти, компоненти ландшафту, природні процеси, види, оселища (місця та середовища існування видів) тощо), заради збереження, відновлення або створення яких вводиться конкретний режим збереження,	

	регулювання чи охорони. Першочерговими пріоритетами охорони є види рослинного світу й тварин, що включені до Червоної книги України, рослинні угруповання, що включені до Зеленої книги України, а також види рослин і тварин та оселища європейського значення	
Збереження	низка заходів, які необхідні для підтримання або відновлення (відтворення) в природному стані типових або унікальних природних комплексів, природних осе- лищ (місць та середовищ існування видів), лісових екосистем і популяцій видів природної фауни й флори у сприятливому природоохоронному статусі	
Збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду	низка заходів, які необхідні для підтримання або відновлення (відтворення) природних комплексів, природних оселищ, лісових екосистем і популяцій видів природної фауни й флори у сприятливому природоохоронному статусі та які не суперечать режиму територій та об'єктів ПЗФ в їх межах	
Режим територій та об'єктів природно-заповідного фонду	сукупність науково обґрунтованих екологічних вимог, норм і правил, які визначають правовий статус, призначення цих територій та об'єктів, характер допустимої діяльності в них, порядок охорони, використання і відтворення їх природних комплексів. Режим територій та об'єктів природно- заповідного фонду визначається відповідно до Закону України “Про природно-заповідний фонд України” з урахуванням їх цільового призначення та зонування	

Смарагдовий об'єкт	суходільна чи водна територія, на якій представлені оселища (місця та середовища існування видів), види рослин і тварин європейського значення і який створюється за процедурами, визначеними в рамках Бернської конвенції. Смарагдовий об'єкт є типом природоохоронних територій, який еквівалентний природоохоронним територіям мережі природоохоронних територій NATURA 2000, які перспективні для збереження і в Україні. Смарагдовий об'єкт може бути частиною, або повністю включати в себе об'єкт(и) ПЗФ різних категорій	
Види рослин і тварин та оселища європейського значення	види, які перелічені в Резолюції № 6 (1998) «Про перелік видів, що потребують спеціальних заходів для їх збереження», та в Резолюції № 4 (1996) «Про перелік оселищ, що перебувають під загрозою зникнення і тому потребують спеціальних заходів щодо збереження» Бернської конвенції зі змінами та доповненнями. Зазначені переліки видів та оселищ співставні з такими в директивах ЄС «Про збереження диких птахів» та «Про збереження природних оселищ та видів природної фауни і флори»	

Розділ 1. Загально-теоретичні основи збереження лісових екосистем на територіях об'єктів природно-заповідного фонду України різних категорій

Тема 1. Збереження лісових екосистем на територіях об'єктів природно-заповідного фонду України

При розгляді технологій збереження лісових екосистем на територіях об'єктів природно-заповідного фонду України нами за основу взято «Методичні рекомендації щодо режиму збереження лісових екосистем на територіях природно-заповідного фонду України різних категорій» затверджених спільним Наказом Міністерства екології та природних ресурсів і Державним комітетом лісового господарства України № 185/210-А від 24 грудня 2004 року, а також проекту “Методичні рекомендації щодо збереження біорізноманіття в лісах на територіях і об'єктах природно-заповідного фонду та Смарагдові мережі в Україні».

Останні методичні рекомендації розроблені на виконання національного законодавства щодо збереження біорізноманіття, насамперед Лісового кодексу, законів України «Про Червону книгу України», «Про природно-заповідний фонд України», Положення «Про Зелену книгу України», і міжнародних зобов'язань, перш за все в рамках Конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі (Бернська конвенція), Конвенції про охорону і сталий розвиток Карпат, Конвенції про збереження мігруючих видів диких тварин (Боннська конвенція, Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (Вашингтонська конвенція (CITES)), Червоного списку Міжнародного союзу охорони природи та директив ЄС про збереження диких птахів та про збереження природних оселищ та видів природної фауни і

флори відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Рекомендації призначені перш за все для працівників Українського державного проектного лісовпорядного виробничого об'єднання (ВО "Укрдержліспроект"), які здійснюють загальне проектування природоохоронних і лісогосподарських заходів у лісах на природоохоронних територіях різних категорій, а також для працівників природозаповідних установ під час вибору способів безпосередньої реалізації запланованих заходів, моніторингу ситуації та вжиття адекватних заходів для покращення природоохоронної обстановки.

Працівникам лісогосподарських підприємств рекомендації слугуватимуть для полегшення здійснення процесу сертифікації лісів і моніторингу за станом репрезентативних і особливо цінних для збереження лісів. Рекомендації є основою для розробки технологічних карт заготівлі деревини і обґрунтування лісогосподарських та природоохоронних заходів при різних системах ведення лісового господарства.

Для громад і громадських організацій вони слугуватимуть основою для врахування своїх інтересів на етапі загального проектування природоохоронних і лісогосподарських заходів, підтримки процесу сертифікації, дворівневого планування і громадського контролю за веденням лісового господарства.

Методичними рекомендаціями враховано вітчизняний і зарубіжний досвід збалансованого природокористування, що ототожнюються із принципами сталого ведення лісового господарства та орієнтованих на наближене до природи лісівництво відповідно до вимог Законів України, інших нормативно-правових актів в галузі охорони навколишнього природного середовища і раціонального використання лісових ресурсів.

Вони мають за мету здійснення державного управління, а також для планування природоохоронних і лісогосподарських заходів у межах установ та об'єктів природно-заповідного фонду, користувачами та власниками лісів згідно зі своїми повноваженнями.

У рекомендаціях враховано залежність лісорослинного районування від кліматичних, ґрунтових умов, поширення лісоутворювальних порід і типів лісу, оскільки воно є спорідненим з іншими встановленими класифікаціями природних умов та рослинності.

Ліси є основною складовою частиною природно-заповідного фонду України. Режими збереження лісових екосистем, порядок їх охорони, ефективного використання та відтворення лісових ресурсів у межах природно-заповідного фонду України є диференційованими залежно від встановлених категорій об'єктів природно-заповідного фонду, типів екосистем, що представлені на землях лісового фонду та стану їх антропогенної трансформованості, а також природно-кліматичних умов і лісорослинного районування.

Ці методичні рекомендації можуть застосовуватися під час розробки Проектів організації територій природних заповідників та охорони їх природних комплексів, Проектів організації біосферного заповідника, національного природного парку, регіонального ландшафтного парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання їх природних комплексів і об'єктів. Зокрема, для визначення стратегії розвитку природоохоронної установи на десять років необхідно вказати конкретні заходи зі збереження та відтворення природних комплексів та об'єктів; особливості охорони та захист природних комплексів та об'єктів. До кожного стратегічного завдання необхідно надати короткий опис, який містить інформацію про те, яким чином і яких

результатів буде досягнуто в процесі його виконання.

Для забезпечення охорони та невиснажливого використання лісів, сприяння реалізації державної політики щодо запровадження сталого управління лісами й підвищення ефективності функціонування лісового сектору країни, спрямованого на посилення екологічних, соціальних та економічних функцій лісів України необхідно врахувати в Концепції реформування та розвитку лісового господарства системний підхід до ведення лісового господарства, зокрема на принципах, наближеного до природного, як перспективний напрям.

Під час затвердження лімітів на використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду необхідно враховувати місця, терміни заготівлі і використання ресурсів, пов'язані з місцями масового гніздування птахів, наявністю їх колоніальних поселень та місцеперебувань рідкісних і зникаючих видів тварин, локалітетів рідкісних і зникаючих видів рослинного світу.

На виконання Указу Президента «Про додаткові заходи щодо розвитку природно-заповідної справи в Україні» від 14.08.2009 р. № 611 під час передавання у встановленому порядку в підпорядкування Міністерству екології та природних ресурсів України установ природно-заповідного фонду (ПЗФ) загальнодержавного значення, що перебувають в управлінні Державного агентства лісових ресурсів України, здійснювати оцінку лісових земель, зокрема стану й збереженості лісів. Це унеможливить перед передачею земель проводити заготівлю деревини, не передбачену плановими завданнями.

1.1. Роль і значення лісів для збереження біорізноманіття в Україні

Для оцінки стану біорізноманіття лісів в Україні необхідно визначитися з переліком індикаторів біорізноманіття, за якими проводиться його оцінка, методиками оцінки й виконати роботу щодо оцінки лісового біорізноманіття, однак оцінки стану представленості та охорони лісового біорізноманіття в національному масштабі невідомі.

Для спрощеної оцінки збереженості лісового біорізноманіття в Україні можна використати дані Державного кадастру територій та об'єктів ПЗФ (2006).

У табл. 1.1.1 показана представленість в природних об'єктах ПЗФ рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів рослин і тварин, мисливських тварин, типових і рідкісних рослинних угруповань.

Таким чином, навіть зважаючи на певні неточності наведеної оцінки, логічним є висновок, що раритетне біорізноманіття України на видовому рівні, вказане в таблиці, цілком задовільно представлене на територіях та об'єктах ПЗФ України.

Оскільки після 2006 року була створена низка нових об'єктів ПЗФ та розширені території наявних в різних геоботанічних округах і зоогеографічних ділянках і підділянках, то це призвело до збільшення представленості раритетної флори й фауни в ПЗФ України, хоча конкретні чисельні значення ще невідомі.

Апроксимуючи цей висновок на землі, вкриті ліською рослинністю, можна припустити, що лісьове біорізноманіття загалом також повинно бути добре представлене в ПЗФ, оскільки близько 43,3% загальної площі об'єктів ПЗФ вкрито ліською рослинністю.

Таблиця 1.1.1

Представленість у природних об'єктах ПЗФ рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів рослин і тварин, мисливських тварин, типових та рідкісних рослинних угруповань

Показники видів та угруповань щодо охорони (назва списку)	Кількість видів (угруповань)	% на об'єктах ПЗФ від загальної кількості видів (угруповань) у відповідних переліках
Рослини Європейського червоного списку	150	82,42
Рослини Червоної книги України (1996)	477	88,17
Тварини Європейського червоного списку	90	89,11
Тварини Червоної книги України (1994)	334	87,43
Рослини, Бернська конвенція	52	86,67
Тварини, Бернська конвенція	364	91,69
Рослинні угруповання за Зеленою книгою України	119	93,70

1.2. Режими збереження цінних природних комплексів лісових екосистем

Головними засадами сучасної концепції охорони природи є збереження біорізноманіття видів природної флори та фауни, яким характерний той, чи інший ступінь загрози існуванню, в їхніх природних оселищах (місцях та середовищах існування), де реалізуються екологічні зв'язки між ними і зовнішнім середовищем.

Основним критерієм оцінки охоронного статусу виду чи його популяції повинен бути стан і потенційно можливий ступінь загрози знищення середовища його існування (оселища). Територія збереження повинна охоплювати цілісний ландшафтно-біотопний комплекс (ландшафтну екосистему) і підлягати, за необхідності, певним видам традиційного антропогенного навантаження (регульована заповідність) з метою запобігання спонтанній деградації оселищ окремих рідкісних видів і характерних природних комплексів, де вони існують.

Згідно зі статтею 85 Лісового кодексу України, збереження біорізноманіття в лісах здійснюється їх власниками та постійними лісокористувачами на генетичному, видовому, популяційному та екосистемному рівнях шляхом забезпечення охорони рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного й рослинного світу, рослинних угруповань, пралісів, інших цінних природних комплексів відповідно до природоохоронного законодавства.

Згідно зі статтями 14, 19, 20 Лісового кодексу України громадяни та юридичні особи, які мають у приватній власності ліси, постійні та тимчасові лісокористувачі зобов'язані забезпечувати охорону типових та унікальних природних комплексів та об'єктів, рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення

видів тваринного й рослинного світу, рослинних угруповань, сприяти формуванню екологічної мережі відповідно до природоохоронного законодавства.

Режими збереження лісових екосистем, оселищ, видового різноманіття тваринного й рослинного світу, порядок їх охорони, ефективного використання та відтворення лісових ресурсів у межах ПЗФ України та Смарагдових об'єктів диференціюються залежно від встановлених категорій об'єктів ПЗФ, чинного законодавства, природно-кліматичних умов та лісорослинного районування, а також залежно від стану оселищ та екологічних особливостей видів рослин і тварин, які мають бути збережені й стану екосистем, які зумовлюють існування цих видів.

Режим територій та об'єктів ПЗФ враховує особливості таких територій та об'єктів, що мають особливу екологічну, наукову, естетичну, господарську, а також історико-культурну цінність шляхом забезпечення комплексної охорони чи збереження, порядок здійснення яких визначається положенням щодо кожної з таких територій чи об'єктів.

Режими збереження цінних природних комплексів лісових екосистем, у тому числі видів та оселищ європейського значення, зникаючих, рідкісних і вразливих угруповань лісових екосистем та проведення обґрунтованих природоохоронних заходів встановлюються з метою забезпечення досягнення їх сприятливого природоохоронного стану

Постійні та тимчасові лісочористувачі відповідають за дотримання режимів збереження цінних природних комплексів лісових екосистем, у тому числі видів та оселищ європейського значення, зникаючих, рідкісних та вразливих угруповань лісових екосистем України, і виконують для цього відповідні

природоохоронні заходи, сформульовані в документах, до яких належать проекти організації території та охорони природних комплексів, менеджмент-плани, охоронні зобов'язання, положення, проекти організації і розвитку лісового господарства. Тип документа залежить від об'єкта ПЗФ і категорії лісів та визначається в чинному законодавстві.

У таблиці 1.2.1 вказані назви об'єктів ПЗФ і категорії лісів та відповідні документи, що містять режими збереження.

Таблиця 1.2.1

Об'єкти ПЗФ і категорії лісів та відповідні документи, що містять режими збереження

Назва об'єкту ПЗФ чи категорії лісів	Назва документу, в якому мають міститися режими збереження
Природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні природні парки	Положення про об'єкт. Проект організації територій та охорони природних комплексів природних заповідників і біосферних заповідників, проект організації територій, охорони, відтворення та рекреаційного використання природних комплексів і об'єктів національних природних парків і регіональних ландшафтних парків. Проект організації і розвитку лісового господарства.
Заказник	Положення про заказник. Охоронне зобов'язання щодо забезпечення режиму охорони та збереження заказника. Проект організації і розвитку лісового

Пам'ятка природи	Положення про пам'ятку природи. Охоронне зобов'язання щодо забезпечення режиму охорони та збереження пам'ятки природи. Проект організації і розвитку лісового господарства.
Заповідне урочище	Положення про заповідне урочище. Охоронне зобов'язання щодо забезпечення режиму охорони та збереження заповідного урочища. Проект організації і розвитку лісового господарства.
Ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення та особливо захисні лісові ділянки, виділені згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 16 травня 2007 року № 733	Проект організації і розвитку лісового господарства.

З метою оцінки ефективності реалізації режимів та природоохоронних заходів постійні та тимчасові лісокористувачі мають проводити моніторинг та, у разі виявлення порушення стану зазначених природних комплексів, оселищ та рослинних угруповань, мають здійснити ефективні додаткові заходи для усунення факторів, які негативно впливають на їх стан. Здійснення моніторингу за станом видів здійснюється на засадах базових положень сертифікації лісів щодо моніторингу

стану рослинних угруповань, видів і популяцій рослин і тварин.

Режим та природоохоронні заходи щодо збереження і відновлення цінних природних комплексів лісових екосистем залежно від категорій об'єктів природно-заповідного фонду України диференціюються залежно від категорій природно-заповідного фонду та їх функціональних зон (табл. 1.2.2).

Таблиця 1.2.2

Режим та природоохоронні заходи щодо збереження і відновлення цінних природних комплексів лісових екосистем залежно від категорій об'єктів природно-заповідного фонду України

№ з/п	Категорії об'єктів природно-заповідного фонду України та їх функціональні зони	Категорії природоохоронних територій МСОП	Природоохоронні заходи щодо збереження та відновлення цінних природних комплексів лісових екосистем	Рубки, які можуть застосовуватися для відновлення цінних природних комплексів лісових екосистем
1	Природні заповідники	Категорія Іа: природний резерват суворої охорони (<i>частково, в окремих частинах території</i>) Категорія Іб: природна територія (<i>більшість природних заповідників на більшості їх території</i>)	На території природних заповідників, заповідних зон біосферних заповідників, національних природних парків і регіональних ландшафтних парків забороняється будь-яка господарська та інша діяльність, що суперечить цільовому призначенню заповідника, порушує природний розвиток процесів та явищ або створює загрозу шкідливого впливу на його природні комплекси та об'єкти, а саме:	Забороняється проведення рубок головного користування та всіх видів поступових та суцільних рубок, ліквідація захарашеності; вирубування лісових плодових, дуплястих, сухостійних та інших фаутих дерев, дерев із діаметром пня (у місці кореневої шийки) більше 60 см; дерев, що є місцем гніздування птахів, навколо дерев, що є місцем гніздування птахів у випадку
2	Заповідні зони біосферних заповідників	Категорія Іа: природний резерват суворої охорони (<i>здебільшого</i>) Категорія Іб: природна територія (<i>в окремих випадках і на невеликих територіях</i>)	інших об'єктів транспорту і зв'язку, не пов'язаних з діяльністю природних заповідників, розведення вогнищ, влаштування місць відпочинку населення, стоянка транспорту, а також проїзд і прохід сторонніх осіб, прогін свійських тварин, пересування механічних транспортних засобів, за винятком шляхів загального користування лісозплав	

3	Заповідні зони національних природних парків	Категорія Ia: природний резерват суворої охорони <i>(здебільшого)</i> Категорія Ib:	проліт літаків та вертольотів нижче 2000 метрів над землею, подолання літаками звукового бар'єру над територією заповідника та інші види штучного шумового впливу, що перевищують установлені нормативи; геологорозвідувальні роботи, розробка корисних копалин, порушення ґрунтового покриття та гідрологічного і гідрохімічного режимів, руйнування геологічних відслонень, застосування хімічних засобів, усі види лісокористування, а також заготівля кормових трав, лікарських та інших рослин, квітів, насіння, очерету, випасання худоби, вилов і знищення диких тварин, порушення умов їх оселення, гніздування, інші види користування рослинним і тваринним світом, що призводять до порушення природних комплексів;	гніздування хижих птахів, занесених до Червоної книги України (радіусом 500 метрів), та чорного лелеки (радіусом 1000 метрів), токовищ глухарів, тетеруків (радіусом 300 метрів).
4	Заповідні зони регіональних ландшафтних парків	У разі виділення на основі об'єктів ПЗФ можуть відповідати категоріям III та IV	мисливство, рибальство, туризм, інтродукція нових видів тварин і рослин, проведення заходів з метою збільшення чисельності окремих видів тварин понад допустиму науково обґрунтовану ємність угідь, збирання колекційних та інших матеріалів, за винятком матеріалів, необхідних для виконання наукових досліджень.	Допускається: виконання відновлювальних робіт на землях з порушеними корінними природними комплексами, а також збереження та відновлення рослинних угруповань, що історично склалися, видів рослин і тварин, які зникають, тощо; здійснення протипожежних і санітарних заходів, що не порушують режиму заповідника
5	Заповідні урочища - лісові - степові болотні	Згідно із законодавством мали б відповідати категоріям Ia або Ib Реально відповідають категоріям III, IV або V	Для збереження і відтворення корінних природних комплексів, проведення науково-дослідних робіт та виконання інших завдань у природному заповіднику відповідно до проекту організації його території та охорони природних комплексів	
	-		допускається: виконання	

		на землях з порушеними корінними природними комплексами, а також здійснення заходів щодо запобігання змінам природних комплексів заповідника внаслідок антропогенного впливу - відновлення гідрологічного режиму, збереження та відновлення рослинних угруповань, що історично склалися, видів рослин і тварин, які зникають, тощо у відповідності з менеджмент-планами й науковими рекомендаціями, що мають бути розроблені для кожної конкретної території; здійснення протипожежних і санітарних заходів, що не порушують режиму заповідника; спорудження у встановленому порядку будівель та інших об'єктів, необхідних для виконання поставлених перед заповідником завдань; збір колекційних та інших матеріалів, виконання робіт, передбачених планами довгострокових стаціонарних наукових досліджень, проведення екологічної освітньо-виховної роботи. Проектом організації території природного заповідника та охорони його природних комплексів може бути передбачено виділення земельних ділянок для задоволення господарських потреб заповідника та його працівників у сіножатях, випасах, городах та паливі відповідно до встановлених нормативів. Проекти організації території природних заповідників та охорони їх природних комплексів розробляються спеціалізованими проектними організаціями і затверджуються центральним органом виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища. У разі термінової необхідності за рішенням науково-	
--	--	--	--

		природного заповідника можуть проводитися заходи, спрямовані на охорону природних комплексів, ліквідацію наслідків аварій, стихійного лиха, не передбачені Проектом організації території природного заповідника та охорони його природних комплексів. Для ліквідації наслідків аварій та стихійного лиха, в результаті яких виникає пряма загроза життю людей чи знищення заповідних природних комплексів, особливо термінові заходи здійснюються за рішенням дирекції природного заповідника. Забороняється проведення рубок головного користування та всіх видів поступових та суцільних рубок, вирубування дуплястих дерев, а також добування піску та гравію в річках та інших водоймах у заповідних зонах біосферних заповідників, національних природних парків і регіональних ландшафтних парків.	
Буферна зона біосферного заповідника	Категорія IV (здебільшого), але в окремих випадках має багато спільного з категорією II, окремі ділянки можуть відповідати за режимом категоріям III та V	Природоохоронні заходи щодо збереження цінних природних комплексів лісових екосистем в буферній зоні визначаються Проектом організації території біосферного заповідника та охорони його природних комплексів, і проводяться за дозволами центрального органу виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища та погодженням науково-технічною радою біосферного заповідника.	Дозволяються всі види рубок згідно з Проектом організації території біосферного заповідника та охорони його природних комплексів, і проводяться за дозволами центрального органу виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища та погодженням науково-технічною радою біосферного заповідника.

Зона стаціонарної рекреації національного природного парку	Не відповідає жодній категорії. Умовно можна знайти певні риси з категорією VI	Дозволяється розміщення готелів, мотелів, кемпінгів, інших об'єктів обслуговування відвідувачів парку відповідно до Проекту організації території національного чи регіонального природного парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів і об'єктів. Забороняється будь-яка діяльність, яка призводить або може призвести, за висновками державної екологічної експертизи, до погіршення стану навколишнього природного середовища та зниження рекреаційної цінності території національного чи регіонального природного парку	Забороняється вирубування дерев та здійснення інших заходів з поліпшення санітарного стану лісів навколо місць гніздування хижих птахів, занесених до Червоної книги України (радіусом 500 метрів), та чорного лелеки (радіусом 1000 метрів), токовищ глухарів, тетеруків (радіусом 300 метрів), дерев, що є місцем гніздування інших птахів, плодкових лісових дерев. Дозволяються всі види рубок крім суцільних, зрубання (приземлення) аварійно-небезпечних дерев, якщо вони становлять загрозу
Зона стаціонарної рекреації регіонального ландшафтного парку	Не відповідає жодній з категорій МСОП		
Зона регульованої рекреації національного природного парку	Власне категорія II. В окремих випадках, певні частини цієї зони можуть відповідати категорії IV	Дозволяється короткостроковий відпочинок та оздоровлення населення, огляд особливо мальовничих і пам'ятних місць, влаштування та відповідне обладнання туристських маршрутів і екологічних стежок, відповідно до Проекту організації території національного чи регіонального природного парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів і об'єктів. Забороняються рубки лісу головного користування, промислове рибальство й промислове добування мисливських тварин, інша діяльність, яка може негативно впливати на стан природних комплексів та об'єктів	Забороняються рубки лісу головного користування. Забороняється вирубування дерев та здійснення інших заходів з поліпшення санітарного стану лісів навколо місць гніздування хижих птахів, занесених до Червоної книги України (радіусом 500 метрів), та чорного лелеки (радіусом 1000 метрів)

		Забороняється будь-яка діяльність, яка призводить або може призвести, за висновками державної екологічної експертизи, до погіршення стану навколишнього природного середовища та зниження рекреаційної цінності території національного чи регіонального природного парку.	метрів), токовищ глухарів, тетеруків (радіусом 300 метрів), дерев, що є місцем гніздування інших птахів, плодкових лісових дерев. Дозволяється інші види і способи рубок крім суцільних, зрубів (приземлення) аварійно-небезпечних дерев, якщо вони становлять загрозу відвідувачам у межах туристичних маршрутів і екологічних стежок відповідно до Проекту організації території національного чи регіонального природного парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його
--	--	---	--

Господарська зона національного природного парку	Умовно відповідає категорії VI. Окремі ділянки, зокрема, що мають статус об'єктів ПЗФ інших категорій, можуть відповідати категоріям III, IV, V	Дозволяється господарська діяльність, що спрямована на виконання покладених на національний природний парк завдань відповідно до Проекту організації території національного чи регіонального природного парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів і об'єктів, за дозволами центрального органу виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища та погодженням науково-технічною радою національного чи регіонального природного парку. У межах населених пунктів, об'єктів комунального призначення парку, включених до складу господарської зони національного природного парку, дозволяється гос-	Дозволяються всі види рубок, згідно з чинним законодавством крім суцільних (в т.ч. санітарних) відповідно до Проекту організації території національного чи регіонального природного парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів і об'єктів, за дозволами
		подарська діяльність з додержанням загальних вимог щодо охорони навколишнього природного середовища. У межах земель природних комплексів лісових екосистем інших землевласників та землекористувачів, включених до складу господарської зони національного природного парку, дозволяється господарська діяльність, у тому числі вибіркові, поступові і вузьколісосічні рубки головного користування, з додержанням загальних вимог щодо охорони навколишнього природного середовища за умови, якщо дозволами центрального органу виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища, за стану навколишнього природного середовища, за погодженням його регіональних підрозділів, а також природного адміністратією та науково-технічною радою національного чи регіонального природного парку. Забороняється будь-яка діяльність, яка призводить або може призвести, за висновками державної екологічної експертизи, до погіршення стану навколишнього природного середовища та зниження рекреаційної цінності території національного чи регіонального природного парку.	чої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища та погодженням науково-технічною радою національного чи регіонального природного парку. Забороняються рубки, якщо вони призводять або можуть призвести до погіршення охорони навколишнього природного середовища, за стану навколишнього природного середовища, за погодженням його регіональних підрозділів, а також природного адміністратією та науково-технічною радою національного чи регіонального природного парку. Забороняється будь-яка діяльність, яка призводить або може призвести, за висновками державної екологічної експертизи, до погіршення стану навколишнього природного середовища та зниження рекреаційної цінності території національного чи регіонального природного парку.

Заказники - ландшафтні - лісові - ботанічні - загальнозоологічні - орнітологічні - ентомологічні - іхтіологічні - гідрологічні - загальногеологічні - палеонтологічні - карстово-спелеологічні та ін.	Категорія IV - територія для активного збереження типу оселища або природного виду. Заказники, створені для збереження об'єктів неживої природи більше відповідають категорії III.	Забороняється будівництво об'єктів, господарських заходів, що, за висновками державної екологічної експертизи, змінюють вигляд місцевості. Господарські заходи, не заборонені режимом території заказника, можуть проводитись за клопотанням користувача природно-заповідного фонду, з дозволу центрального органу виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища. Для збереження і відтворення рідкісних рослинних угруповань, корінних деревостанів допускається виконання відповідних відновлюваних робіт, а також здійснення заходів щодо запобігання змінам природних комплексів внаслідок антропогенного впливу - відновлення гідрологічного режиму, збереження та відновлення цих рослинних угруповань, що історично склалися, видів рослин, які зникають, тощо; здійснення протипожежних і санітарних заходів, що не порушують режиму лісового заказника; спорудження у встановленому порядку будівель та інших об'єктів, необхідних для виконання поставлених перед заказником завдань; збір колекційних та інших матеріалів, проведення екологічної освітньо-виховної роботи. В разі термінової необхідності за користувача природно-заповідного фонду, з дозволу центрального органу виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища на території лісового заказника можуть проводитися заходи, спрямовані на ліквідацію наслідків аварій, стихійного лиха та в інших цілях. Дозволяються господарські заходи, не заборонені режимом території заказника, за клопотанням користувача природно-заповідного фонду, з дозволу центрального органу виконавчої влади в галузі охорони навколишнього	Для збереження і відтворення рідкісних рослинних угруповань, корінних деревостанів допускається реалізація заходів, спрямованих на збереження та відновлення рослинних угруповань, що історично склалися, видів рослин, які зникають, тощо у відповідності з менеджментними й науковими рекомендаціями, що мають бути розроблені для кожного конкретного об'єкта; здійснення протипожежних і санітарних заходів, що не порушують режиму лісового заказника. Можуть проводитися заходи (у т.ч. рубки), спрямовані на ліквідацію наслідків аварій, стихійного лиха та в інших цілях.
--	---	---	---

Пам'ятки природи: - комплексні - ботанічні	Категорія III - природний пам'ятник або феномен, однак, в Україні	Дозволяються господарські заходи, за клопотанням користувача природно-заповідного фонду, з дозволу центрального органу виконавчої влади в галузі охорони на-	Забороняється вирубування окремих дерев і чагарників
- зоологічні - гідрологічні - геологічні	є досить великі пам'ятки природи, що можуть розглядатися як об'єкти категорії Ib або категорії IV	навколишнього природного середовища. Забороняється будь-яка діяльність, що за висновками державної екологічної експертизи загрожує збереженню пам'яток природи, або призводить до деградації чи зміни первісного їх стану.	
Пам'ятки природи: пралісові	Категорія Ia	Забороняються будь-які заходи, що можуть плинати на стан пралісової екосистеми та природний перебіг екологічних процесів. Допускаються заходи, пов'язані з проведенням наукових досліджень пралісових екосистем, навчальною та еколого-просвітницькою діяльністю, за умови, що вони не впливають негативно на природний перебіг екологічних процесів.	Забороняються будь-які заходи
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	У деяких випадках можуть відповідати ознакам категорії V	Дозволяються господарські заходи, не заборонені режимом, визначеним проектом утримання та реконструкції парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва, за клопотанням користувача природно-заповідного фонду, з дозволу центрального органу виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища	Дозволяється вирубування і посадка окремих дерев і чагарників відповідно до мети утворення об'єкту

Основою для оцінки стану й статусу об'єктів природно-заповідного фонду, згідно зі ст. 58 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» є Державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду як система необхідних і достовірних відомостей про природні, наукові, правові та інші характеристики територій та об'єктів, що належать до складу природно-заповідного фонду.

Усі заходи щодо забезпечення збереження видів та угруповань базуються на розумінні лісу як екосистеми та на сталому управлінні лісами - науково обґрунтованому управлінні ними і раціональному їх використанні, що забезпечує формування та функціонування механізму підтримки стабільного розвитку екосистем лісу, його біорізноманіття, продуктивності, здатності до самовідновлення, спроможності виконання екологічних та захисних функцій.

Під збереженням біорізноманіття розуміється розробка і впровадження заходів збереження, які необхідні для підтримання або відновлення (відтворення) у природному стані типових або унікальних природних комплексів, природних оселищ, лісових екосистем та популяцій видів природної фауни й флори у сприятливому природоохоронному статусі. Ключовим моментом сприятливого природоохоронного статусу є те, що природні ареали видів і оселищ мають бути стабільними або збільшуватися і чисельність видів не зменшуватися.

Необхідно застосовувати загальноприйняті у світовій практиці підходи не лише для збереження біорізноманіття європейського значення, а й для збереження біорізноманіття цінних природних комплексів та об'єктів, особливо рідкісних та зникаючих видів рослин і тварин, рослинних угруповань та природних оселищ, що включені до Червоної книги

України, Зеленої книги України та в чинні для України міжнародні договори, міжнародні Червоні переліки а також з урахуванням концепції особливо цінних для збереження лісів.

1.2.3. Лісівничі заходи на територіях об'єктів природно-заповідного фонду

На природозаповідних територіях здійснюється гнучке ведення господарства з метою збереження цілісності екосистем, ландшафтів із мінімальною інтенсивністю використання лісових ресурсів та залежно від мети створення об'єкту.

Під час здійснення всіх лісогосподарських і природоохоронних заходів неухильно дотримуватися положень Закону України «Про Червону книгу України» як комплексного базового законодавчого акту, що визначає основні засади збереження біорізноманіття на видовому (відтак - популяційному або генетичному) та екосистемному рівнях згідно з Конвенцією про біорізноманіття.

Особливостями природоохоронних та лісогосподарських заходів у лісах природно-заповідного фонду є їх нижча інтенсивність, відсутність регламентованого періоду повторюваності, обов'язкове застосування природо-зберігаючих технологій із застосуванням малогабаритної техніки, ручних механізованих агрегатів, підвісних трелювальних установок, гужового транспорту, заборона використання важких механізмів на гусеничній тязі поза межами твердого ґрунтового вкриття, максимальне збереження надґрунтового і ґрунтового покриву, а також індивідуальний підхід щодо планування і проведення заходів на кожній ділянці.

У межах природно-заповідних категорій різного

рангу всі лісогосподарські та природоохоронні заходи проводяться комплексно і повинні враховувати збереження видів рослин і тварин та умов місць їх розмноження, росту і проживання. До лісогосподарських заходів належать: рубки догляду і система ведення лісового господарства за принципами наближеного до природи лісівництва.

Наближене до природи лісівництво є багатофункціональним і базується на: розумінні лісу як природної екосистеми, яка в процесі використання зберігає свою цілісність і самовідновлюваність; управлінні лісами і їх використанні з інтенсивністю, яка забезпечує природне біорізноманіття, високу життєздатність і продуктивність лісостанів та їх здатність до відновлення; виконанні лісом тепер і в майбутньому екологічних, економічних і соціальних функцій на місцевому, національному і глобальному рівнях.

Для наближеного до природи ведення лісового господарства визначальними є такі принципи: безперервне існування лісового покриву, збереження біотичного різноманіття; відтворення структури природних різновікових лісів; постійне підтримання стійкості деревостанів; вирубування деревини не більше ніж в обсязі річного приросту; постійна стабільність водоохоронних, захисних, кліматорегуляційних, санітарно-гігієнічних, оздоровчих та інших корисних властивостей лісів; збереження ґрунтового покриву; природоохоронні технології заготівлі деревини. Ці принципи реалізуються на практиці за відповідної системи господарювання, насамперед вибіркової.

Завдання наближеного до природного лісівництва полягає у відтворенні в трансформованих екосистемах екологічних і природоохоронних функцій, які сформувалися у природних лісах протягом

філоценогенетичного процесу. В об'єктах природно-заповідного фонду, Смарагдових об'єктах, а також на інших природоохоронних територіях наближене до природи лісівництво застосовується згідно із Законом України «Про природно-заповідний фонд України» й здійснюється у господарських зонах національних і регіональних ландшафтних парків, заказниках, зоні антропогенних ландшафтів біосферних заповідників, у лісах зелених зон, прибережних захисних лісах і в інших місцевостях, де потрібно зберігати сталість лісу та лісового середовища.

Запровадження наближених до природи лісівничих заходів чи рубки переформування, як першого етапу переходу на наближене до природи лісівництво, мають розглядатися в довгостроковій перспективі. Обов'язковим є планування і здійснення проведення лісівничих заходів на окремій ділянці на подеревній основі (із нумеруванням окремих дерев і веденням ділянкових нумераційних відомостей) та слідкування за ефектами лісівничих заходів (моніторингові ділянки).

З цією метою необхідно документувати всі заходи та спостереження по ділянці для подальшої оцінки, яку наводити у «Літописі природи».

Лісівничі заходи з наближеного до природи ведення лісового господарства передбачають не тільки вирубку частини деревостану, а й одночасний догляд за молодим поколінням лісу. Під час проведення всіх лісогосподарських заходів необхідно враховувати біологію деревних порід і лісорослинні умови. Формувати корінні за породним складом і структурою майбутні насадження комбіновано, включно з вибірковими рубками й різними лісовідновними та природоохоронними заходами. Особливу увагу звертати на збереження чи відтворення деревостанів із якомога

більшим біорізноманіттям.

Регулювання динаміки деревостанів за принципами природоохоронного лісівництва передбачає: використання процесів природного поновлення на противагу штучному для створення і розвитку багаторусної різновікової різнопородної структури деревостанів відповідно до біологічних та екологічних особливостей порід. Деяке спрощення структури обмежується умовами місць вирощання.

Відтворення потенційної природної рослинності здійснювати залежно від умов місцевирощання. Впровадження інших видів можливе лише за умови, що ці види тут раніше росли природно й настільки, наскільки це не матиме негативного впливу на стійкість і стабільність екосистеми.

Під час проведення вирубування дерев і заготівлі деревини необхідно застосовувати технології і техніки заготівлі, які мають зберігати природне поновлення і спричиняти якнайменші пошкодження дерев, що залишаються.

Необхідно цілеспрямовано використовувати раціональне поєднання вибіркового і поступових способів рубок з формуванням складної різновікової структури насаджень і переходом у майбутньому переважно до вибіркової системи ведення лісового господарства у господарських зонах національних і регіональних ландшафтних парків, заказниках, зоні антропогенних ландшафтів біосферних заповідників, в лісах зелених зон, прибережних захисних лісах.

Рубки переформування проводити згідно з «Правилами поліпшення якісного складу лісів» (2007). Рубки переформування є пріоритетними для захисних і рекреаційно-оздоровчих лісів, заказників, зон антропогенних ландшафтів біосферних заповідників,

господарських зон національних і регіональних природних парків. При цьому враховувати стан деревостану, його стійкість і стабільність.

До роботи залучати тільки спеціально підготовлених працівників і робітників, що мають відповідні сертифікати. Переформування одновікових насаджень у різновікові, а також простих у змішані та складні, паростевих у насінні проводити, застосовуючи рівномірне або нерівномірне (окремими, групами, смугами) розріджування. При цьому догляд проводити за деревами не лише першого ярусу, але і підлеглого ярусу, а також за підростом, що був у насадженні раніше, або з'явився внаслідок заходів сприяння природному поновленню. Видалення дерев третього ярусу і догляд за ними не проводити.

Повторюваність рубок переформування і лісогосподарські заходи повинні визначатися відповідно до біології порід, ґрунтових і гідрологічних умов, особливості рельєфу, структури та породного складу деревостану, стійкості дерев, наявності та стану підросту й трав'яного покриву, випадання дерев тощо.

Рубки переформування проводяться за кілька прийомів поетапно для формування цільового деревостану. Кожний наступний етап рубки призначається за умови появи надійного природного поновлення на попередньо зрубаних ділянках.

Вирубання дерев чи біогруп здійснюється у межах річного приросту, кратного тривалості етапу переформування, переважно у місцях наявного підросту й у можливих групах поновлення головних і супутніх порід, шляхом формування прогалини з поперечником у межах однієї-півтори висоти деревостану.

За проведення одного етапу рубки переформування обсяг деревини, що вирубуюється, не

може становити більш як 25 відсотків наявного запасу деревостану з розрахунку на 1 гектар площі. При рубках переформування обов'язково залишають не менше 20 найбільших і найстаріших дерев з розрахунку на 1 гектар площі. Ці рубки не можуть бути здійснені за методами пошукових рубань.

Рішення про призначення насадження до рубки переформування застосування відповідних способів і технологій приймається на підставі лісовпорядкування.

1.2.4. Система заходів зі збереження лісів під час проведення рубок формування та оздоровлення лісів

Особливості проведення рубок формування та оздоровлення лісів залежно від їх цільового призначення, породного складу насаджень, а також лісорослинних умов визначаються в інструкції з проведення рубок формування та оздоровлення лісів, що затверджується Мінагрополітики за поданням Держлісагентства, погодженим з Мінприроди.

У лісових екосистемах тих категорій природно-заповідного фонду та Смарагдових об'єктах, де це дозволено, рубками догляду за лісом, у поєднанні з іншими природоохоронними та лісогосподарськими заходами, необхідно формувати здебільшого різновікові або умовно різновікові насадження, мішані за складом і багаторярусні, переважно насінневого походження.

Рубки догляду у лісових екосистемах природно-заповідного фонду мають такі основні особливості:

- проводяться методами та способами, що забезпечують мінімальне порушення лісового середовища та дерев, що залишаються на подальше вирощування;
- спрямовані на активізацію процесів самовідновлення та переформування

насаджень в більш складні за віковою структурою та видовим складом;

- враховують видовий склад біорізноманіття видів і їх структуру (видову, популяційну, вікову й просторову);
- поєднуються з іншими природоохоронними заходами.

Під час рубок догляду необхідно ширше практикувати спосіб залишення у деревостані дерев майбутнього, до яких зараховувати не тільки кращі за ростом і розвитком типові види, але й цінні плодові, а також реліктові і ендемічні породи.

При визначенні кращих дерев (дерев майбутнього), за якими ведеться догляд, враховується, перш за все, функціональне призначення даної ділянки лісу. Під час визначення кращих дерев і дерев майбутнього, за якими ведеться догляд, враховується, перш за все, функціональне призначення конкретної ділянки лісу.

Відведення ділянок проводять на підставі Проектів організації територій та охорони природних комплексів природних заповідників і біосферних заповідників, Проектів організації територій, охорони, відтворення та рекреаційного використання природних комплексів і об'єктів національних природних парків і регіональних ландшафтних парків, матеріалів наукових рекомендацій, базового та безперервного лісовпорядкування у відповідності із Законом України «Про природно-заповідний фонд України». На територіях заповідників, національних природних і регіональних ландшафтних парків відведення ділянок в рубку проводиться за участю представника наукового відділу відповідної природоохоронної установи.

У лісових екосистемах з унікальним, рідкісним,

реліктовим або ендемічним породним складом, а також продуктивністю, генетичною структурою, високим рівнем біорізноманіття - рубками догляду створюють сприятливі умови для росту та поновлення визначених рідкісних та цінних деревних порід, збереження високого рівня біорізноманіття.

Санітарні рубки призначаються у виняткових випадках спрямовуються на оздоровлення та посилення біологічної стійкості лісів, запобігання розповсюдження хвороб та масового захворювання й пошкодження лісів.

Санітарні рубки на територіях природно-заповідного фонду (за винятком заказників, господарських зон національних природних і регіональних ландшафтних парків та зони антропогенних ландшафтів біосферних заповідників) здійснюються за погодженням з органом виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища.

Суцільні санітарні рубки, як такі, що не відповідають природі лісу, на території всіх об'єктів природно-заповідного фонду не проводяться. У місцях масового всихання насаджень, або вітровалів тощо, залежно від ступеню інтенсивності пошкоджених дерев і кількості живих дерев, здійснюють різної інтенсивності вибіркові санітарні рубки, або рубки переформування. Порядок призначення ділянок і відбору дерев для вибіркової санітарної рубки визначається Санітарними правилами в лісах України.

Лісовідновні рубки - комплексні рубки, які поєднують елементи рубок головного користування та рубок догляду для поновлення захисних, водоохоронних та інших корисних властивостей лісів, збереження біорізноманіття, підтримання і формування складної породної, ярусної і вікової структури деревостанів. Лісовідновні рубки у природоохоронних лісах необхідно

здійснювати переважно за принципами наближеного до природи лісівництва.

Лісовідновні рубки проводять у стиглих і перестійних різновікових багатоярусних деревостанах і деревостанах простої структури для відновлення цінних порід дерев у лісах, у яких не дозволяється проводити рубки головного користування.

Ландшафтні рубки проводять з метою формування лісопаркових ландшафтів і підвищення їхньої естетичної, оздоровчої цінності та стійкості в рекреаційно-оздоровчих лісах і лісах, що мають історико-культурне призначення, а також у рекреаційних зонах національних природних та регіональних ландшафтних парків.

Ландшафтні рубки догляду проводять з метою поліпшення естетичних, декоративних, санітарно-оздоровчих властивостей лісів і покращення їх рекреаційних функцій. Вони спрямовані на формування породного складу й структури лісів та поліпшення просторового розміщення дерев. Ландшафтні рубки у природоохоронних лісах здійснюють переважно за принципами наближеного до природи лісівництва.

Ландшафтні реконструктивні рубки малоцінних лісів проводять з метою заміни наявних лісів на більш цінні, довговічні та декоративні. Проведення таких рубок може поєднуватися зі здійсненням лісокультурних заходів.

1.2.5. Система заходів зі збереження лісів під час проведення природоохоронних заходів

До природоохоронних заходів на територіях об'єктів природно-заповідного фонду, Смарагдових об'єктів та інших природоохоронних територій належать:

- ✓ заходи з відтворення та збереження популяцій

- видів рослинного й тваринного світу;
- ✓ заходи з відновлення екологічного режиму територій;
 - ✓ заходи щодо запобігання розвитку деградаційних сукцесій, що призводять до зникнення видів тваринного й рослинного світу та погіршення стану їхніх оселищ;
 - ✓ здійснення традиційних форм господарювання як умови збереження певного ландшафту та його елементів чи типу рослинності;
 - ✓ заходи з елімінації інвазійних чужорідних видів або запобігання їх проникнення до складу екосистем на природоохоронних територіях;
 - ✓ протипожежні заходи.

У разі наявності наукового обґрунтування й особливих потреб щодо збереження природних екосистем природоохоронної території, можуть бути визначені інші природоохоронні заходи.

Під час проведення будь-якого способу рубок у деревостані залишають дуплясті дерева, як місця оселення птахів та рукокрилих, а також інші фаутні, сухі стоячі й лежачі дерева у кількості, яка відповідає річному природному відпаду.

Під час проведення будь-якого способу рубок у деревостані необхідно залишати, незалежно від їх стану, цінні породи дерев, плодови, реліктові та ендемічні і в наступному вирощуванні здійснювати планомірні заходи для покращення умов їх росту й розвитку.

У лісових екосистемах у межах природних заповідників, заповідних зон біосферних заповідників, національних природних парків, регіональних ландшафтних парків, а також заповідних урочищ, а також

навколо токовищ глушців, місць перебування та гніздування рідкісних тварин, може бути дозволено лише виконання відновлювальних робіт на землях з порушеними корінними природними комплексами, а також здійснення заходів щодо запобігання змінам природних комплексів заповідника, заповідних зон, заповідних урочищ внаслідок антропогенного впливу - відновлення гідрологічного режиму, збереження та відновлення рослинних угруповань, що історично склалися, видів рослин і тварин, які зникають, тощо, тільки за окремим спеціальним рішенням Міністерства екології та природних ресурсів України.

Необхідно здійснювати активну охорону й збереження окремих (попередньо визначених) видів комах і їх комплексів. Для охорони комах-ксилофагів, ксило-сапрофагів та їхніх хижаків, які населяють природні старовікові ліси з великою кількістю ослаблених і мертвих дерев, дупел, порохнявої деревини, всемірно зберігати природні ліси й праліси.

У пралісах забороняється здійснення будь-який заходів, будь-яке втручання людини і домашніх тварин (випасання) у хід їх росту й розвитку згідно з Карпатською конвенцією та інших відповідних законодавчих актів.

Екологічний стан нелісових типів екосистем - боліт, степів, лук - на лісових землях не може бути змінений. Заліснення цих територій та зміна умов їх місць виростання забороняється.

Заходи щодо збереження видів повинні бути прописані у планах здійснення (проведення) сертифікації лісів. Зокрема, необхідне врахування видів Червоної книги України під час проведення лісгосподарських заходів.

Збереження біорізноманіття, зокрема, видів

Червоної книги України, у межах лісового фонду гарантоване п. 5 ст. 85 Лісового кодексу України: «Збереження біорізноманіття в лісах здійснюється їх власниками та постійними лісокористувачами ... шляхом: 5) забезпечення охорони рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, рослинних угруповань, пралісів, інших цінних природних комплексів відповідно до природоохоронного законодавства», а також ст. 19 Лісового кодексу: «Постійні лісокористувачі зобов'язані: ... 6) забезпечувати охорону типових та унікальних природних комплексів і об'єктів, рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, рослинних угруповань.». Згідно п. 9 ст. 46 Лісового кодексу, в ході лісовпорядкування виявляються місця оселення рідкісних видів Червоної книги України, відповідно, для їх подальшого збереження.

Збереження особливо цінних лісів на території ПЗФ також відбувається на основі концепції «особливих цінностей для збереження» (ОЦЗ) для виконання якої здійснюється виявлення і виділення «особливо цінних для збереження лісів» (ОЦЗЛ), провадиться відповідне ведення лісового господарства на виділених ділянках ОЦЗЛ із метою збереження чи посилення ОЦЗ, здійснюється моніторинг впливу господарювання на ОЦЗ для підтвердження їх збереження чи розвитку.

Методика виявлення ОЦЗ може здійснювати в три етапи:

- 1) планування (формується експертна група і визначаються зацікавлені сторони, з якими проводиться консультування);

2) попередня оцінка (експертна група визначає чи може ліс на визначеній території потенційно виконувати функції притаманні концепції ОЦЗ);

3) повна оцінка (здійснюється визначення щодонаявності окремих ділянок які дійсно виконують попередньо прогнозовані функції ОЦЗ),

Методика виділення ділянок ОЦЗЛ: оціненій ділянці присвоюють один (або більше) із 6 типів ОЦЗЛ залежно від головної ролі, яку вони виконують:

- ✚ (ОЦЗЛ 1 - осередки біорізноманіття (включаючи рідкісні, зникаючі та ендемічні види), значущі на глобальному, національному або регіональному рівнях;
- ✚ ОЦЗЛ 2 - великі лісові ландшафти значущі на глобальному, національному або регіональному рівнях, де життєздатним популяціям аборигенних видів властиві природні характеристики структури, поширення та щільності;
- ✚ ОЦЗЛ 3 - рідкісні та зникаючі оселища (екосистеми);
- ✚ ОЦЗЛ 4 - забезпечення основних природних функцій в критичних ситуаціях (наприклад, захист водозборів, запобігання ерозії, боротьба із забрудненням тощо);
- ✚ ОЦЗЛ 5 - забезпечення основних потреб місцевих громад;
- ✚ ОЦЗЛ 6 - збереження традиційної культурної/релігійної ідентичності громади чи регіону), здійснюють оцінку стану та рівень захисту, який є необхідним для збереження відповідних природоохоронних цінностей, наносять межі ділянок на картографічні матеріали.

Налагодження процесу моніторингу ОЦЗЛ передбачає розробку плану моніторингу, який повинен враховувати такі компоненти, як: облік ОЦЗЛ; встановлення конкретних індикаторів моніторингу (інформативні показники) залежно від виявленої категорії ОЦЗЛ, які б можна легко виміряти та які є достатньо репрезентативними для виявлення їх динаміки; періодичність вимірювань встановлених критеріїв; консультації із зацікавленими сторонами, інтерпретацію отриманих результатів; занесення цієї інформації до «Літопису природи».

Процес моніторингу за рідкісними та зникаючими видами флори та фауни передбачає пошук їхніх місць росту чи існування, нанесення їх на карту, щорічні спостереження у певні вказані терміни, заповнення картки моніторингу. На основі здійсненого моніторингу розробляються заходи для підтримання життєдіяльності популяцій вказаних видів. Встановлені місцеперебування рідкісних та зникаючих видів флори та фауни мають бути включені до лісовпорядних планів.

Дані щодо процесу виявлення та виділення окремих ділянок ОЦЗЛ категорій мають бути внесеними до проектів організації та ведення господарства та братися до уваги під час планування лісогосподарських заходів.

Лісове господарювання у виділених лісах здійснюється з метою збереження або підсилення ідентифікованої цінності ОЦЗЛ для чого розробляється конкретна стратегія господарювання на кожну ділянку у відповідності до вимог.

При повторному лісовпорядкуванні дані здійсненого об'єктами ПЗФ моніторингу враховуються, а їх узагальнені результати опубліковуються у загальнодоступних національних профільних медіа.

Для здобуття компетентностей з даного розділу необхідно:

1. Опрацювати матеріали конспекту лекції та інших інформаційних джерел.
2. Дати відповідь на питання.

Запитання для самоперевірки:

1. *Що являє собою природно-заповідний фонд України?*
2. *Як забезпечується збереження території та об'єктів природно-заповідного фонду?*
3. *Оцінки стану біорізноманіття лісів в Україні.*
4. *Методики збереження лісових екосистем на територіях об'єктів природно-заповідного фонду України*
5. *Режими збереження біорізноманіття видів природної флори та фауни*
6. *Дайте коротку характеристику категоріям об'єктів природно-заповідного фонду України*
7. *Дайте коротку характеристику лісгосподарських і природоохоронних заходів*
8. *В чому полягають лісівничі заходи на територіях об'єктів природно-заповідного фонду*
9. *Система заходів зі збереження лісів під час проведення рубок догляду*
10. *Система заходів зі збереження лісів під час проведення природоохоронних заходів*

Рекомендована література: 5, 6, 7, 9, 11,12,17, 18, 27, 28, 30, 31, 32, 34, 42, 57, 58

Розділ 2. Нормативно- правове забезпечення збереження біорізноманіття в лісах України

Тема 1. Аналіз відповідності базових законодавчих актів України європейському природоохоронному законодавству

Збереження біорізноманіття в лісах є складовою загальної природоохоронної політики й діяльності країни, а його правові засади зумовлені природоохоронною правовою базою, чинною на загальнодержавному рівні, аналіз торкнувся всіх аспектів правового забезпечення природоохоронної політики, зокрема, комплексу базових законодавчих актів, що визначають базові принципи збереження біорізноманіття в Україні.

Вважається, що через відсутність адекватної нормативно-правової бази, механізмів реалізації й контролю за збереженням біорізноманіття, цінне біорізноманіття (види рослин, тварин і грибів, що включені до Червоної книги України, міжнародних конвенцій, а також рослинні угруповання, що включені до Зеленої книги України) не забезпечене належною охороною на всіх землях лісогосподарського призначення.

Крім того, можна констатувати практичну відсутність нормативно-правових механізмів реалізації статті 9 Конституції України щодо виконання міжнародних зобов'язань України, які впливають з ратифікованих Конвенцій, як складової національного законодавства (наприклад, Бернської конвенції тощо).

Природоохоронне законодавство має на меті забезпечувати збереження біорізноманіття загалом, включаючи лісове біорізноманіття. Проаналізований стан природоохоронної справи та законодавства України з точки зору їх відповідності сучасним концептуальним засадам та законодавчим актам Європейського Союзу.

Збереження лісового біорізноманіття є дуже широким поняттям, яке відображено в багатьох міжнародних документах. Тому були проаналізовані міжнародні вимоги та рекомендації стосовно збереження біорізноманіття загалом, та лісового біорізноманіття, включаючи вимоги ратифікованих Україною міжнародних конвенцій, резолюцій Міністерських конференцій із захисту лісів у Європі, критеріїв та індикаторів сталого ведення лісового господарства, загальноєвропейських практичних рекомендацій щодо сталого ведення лісового господарства.

Вимоги міжнародних конвенцій проаналізовані з точки зору їх відображення в законодавстві України. Рішення сторін Конвенції з охорони біологічного різноманіття і рекомендації щодо сталого ведення лісового господарства проаналізовані з точки зору відображення їх в Лісовому кодексі України, у нормативних актах лісової галузі та на рівні практичного застосування.

У законодавчому полі України можна виділити три групи документів, дотичних до питання правового забезпечення збереження біорізноманітності.

1. Закони України, що відіграють базову (ключову) роль щодо визначення об'єктів, територій та способів збереження біорізноманіття. У них визначені поняття, категорії і принципи вибору об'єктів і територій охорони, а також де і в який спосіб їх охороняти. Фактично, саме в цих законах визначається, що підлягає охороні, де і в який спосіб. До цієї групи документів належать: Закони України “Про Червону книгу України”, “Про природно-заповідний фонд України”, “Про екологічну мережу України”, “Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки”, “Положення про Зелену книгу України”, затверджене постановою КМ України № 1286 від 29.08.2002

р.

Деякі положення щодо охорони біорізноманіття, дотичні цієї категорії питань, тобто, визначення об'єктів, територій і способів охорони містяться в інших законодавчих актах: Законах України “Про охорону навколишнього природного середовища”, “Про рослинний світ”, “Про тваринний світ”, Лісовому, Водному й Земельному кодексах України тощо. Зокрема, в останніх трьох документах містяться положення про виділення природоохоронних територій спеціального призначення поза територіями та об'єктами природно-заповідного фонду.

2. Закони України, Кодекси та інші законодавчі та підзаконні акти, які визначають порядок виділення природоохоронних територій різного рангу, господарювання на них, перелік обмежень щодо ведення господарства й використання природних ресурсів тваринного та рослинного світу тощо. До них належать, першочергово: Лісовий кодекс України, Водний кодекс України, Земельний кодекс України, Закони України “Про охорону навколишнього природного середовища”, “Про рослинний світ”, “Про тваринний світ”, “Про захист тварин від жорстокого поводження” та ін.

3. Закони та інші правові документи, які визначають правила й норми ведення господарства на природоохоронних територіях, ступінь й міру покарання за їх порушення, принципи й підходи до організації територій об'єктів охорони, характер режиму обмежень, обліку тваринного й рослинного світу країни тощо. До них належать: Кримінальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, “Порядок ведення державного обліку і кадастру рослинного світу” (постанова КМ України № 195 від 22.02.2006 р.), “Положення про порядок ведення державного кадастру тваринного світу”

(постанова КМ України № 772 від 15.11.1994 р.), “Порядок поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок” (постанова КМ України № 733 від 16.05.2007 р.), “Порядок визначення розмірів і меж водоохоронних зон та режиму ведення господарської діяльності в них” (постанова КМ України № 486 від 08.05.1996 р.), “Положення про Проект організації території природного заповідника та охорони його природних комплексів”, “Положення про Проект організації території біосферного заповідника та охорони його природних комплексів”, “Положення про Проект організації території національного природного парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів і об’єктів”, “Положення про Проект організації території регіонального ландшафтного парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів та об’єктів” та ін.

Ця група документів певним чином доповнює й розвиває положення, визначені документами попередньої групи, до певної міри вони перекриваються, але, згідно з практикою правового забезпечення певних дій і процесів в Україні, саме ці документи визначають порядок і процедуру застосування вимог чинного законодавства на практичному рівні.

Ключовими невідповідностями чинного природоохоронного законодавства України відповідному законодавству європейських країн і, зокрема, країн Євросоюзу, є:

1. Реальна відсутність у правовому полі України базових положень оселищної концепції збереження біорізноманіття. Незважаючи на ратифікацію Бернської конвенції, спроби створення елементів Смарагдової мережі на території України та декларацію у Законі України “Про Червону книгу України” необхідності збереження місць

існування охоронюваних видів, де факто в Україні відсутні правові передумови впровадження базових положень оселищної концепції на такому рівні, як це реалізовано в країнах Євросоюзу на засадах Оселищної Директиви (Директива 92/43/ЄЕС).

Також, де факто, ст. 9 Конституції України, згідно з якою: “Чинні міжнародні договори, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України” є недостатньою для адекватного впровадження положень Бернської конвенції в практику природоохоронної справи. Тим більше, що Бернська конвенція не визначає механізмів реалізації її положень в правовому полі конкретної держави. Саме тому країни-члени ЄС прийняли Оселищну Директиву (Директива 92/43/ЄЕС).

Цілком очевидним є те, що Зелена книга України жодним чином не може замінити оселищної концепції, оскільки має низку методологічних обмежень. Крім того, навіть позитивні сторони Зеленої книги України не можуть бути враховані належним чином у справі збереження біорізноманіття й охорони довкілля, оскільки, незважаючи на наявність декларативних положень, реально відсутні відповідні правові механізми, що забезпечували б можливість створення відповідних природоохоронних територій для збереження певних типів рослинних угруповань, як це зроблено для видів Червоної книги України.

2. Невідповідність основних положень Закону України “Про Червону книгу України”, зокрема:

- в частині визначення об’єктів Червоної книги України;
- категоризації видів, що включені до Червоної книги за природоохоронними категоріями;
- критеріїв оцінки природних видів за

приналежністю до певних природоохоронних категорій;

- частково, визначення методів та способів збереження видів, що включені до Червоної книги України принципам, визначеним Міжнародним союзом охорони природи (МСОП - IUCN);

- чинна редакція Закону “Про Червону книгу України” не розв’язує низку нагальних питань щодо забезпечення належною охороною видів, які підлягають охороні згідно з міжнародними правовими документами, ці питання, крім можливості апелювання до ст. 9 Конституції України, не регульовані жодним Законом, разом з тим, усі види, що підлягають охороні на території України, мають бути визначені на національному рівні певним нормативним (законодавчим) документом;

- у чинній редакції Закону відсутні концептуальні можливості забезпечення диференційованого підходу до оцінки природоохоронного статусу видів в різних природних регіонах України, що об’єктивно необхідне для забезпечення ефективного збереження біорізноманіття.

3. Істотна невідповідність базових положень Закону України “Про природно-заповідний фонд України” сучасним вимогам щодо формування мережі природоохоронних територій, які реалізовані в країнах Європи. Зокрема:

- значний рівень невизначеності статусу категорій об’єктів природно-заповідного фонду, що визначені Законом, по відношенню до наявної категоризації природоохоронних територій, запропонованої МСОП;

- зарахування до природно-заповідного фонду об’єктів соціально-культурного та культурно-історичного призначення (таких, як парки-пам’ятки садовопаркового мистецтва, дендропарки, ботанічні сади, зоопарки тощо);

- відсутність у чинному законі відповідних

положень щодо визначення статусу об'єктів Смарагдової мережі, Рамсарських угідь, допоміжних елементів екомережі тощо;

- відсутність положень щодо визначення статусу природоохоронних територій, які створені згідно з положеннями Водного, Земельного та Лісового кодексів в контексті їх значення для збереження біорізноманіття та охорони довкілля загалом.

4. У законодавстві України відсутнє чітке визначення механізмів обґрунтування й реалізації екологічного менеджменту популяцій видів, що включені до Червоної книги України, інших об'єктів живої природи, що потребують охорони та збереження, а також середовищ існування цих видів та об'єктів (оселищ).

Згідно з визначеними вище невідповідностями чинного природоохоронного законодавства України законодавству європейських країн помітно, що основні узгоджувальні правки й доповнення доцільно внести власне в базових законах, які визначають увесь подальший спектр правового забезпечення охорони, збереження й відтворення біорізноманіття. У цьому контексті важливим є визначення цих базових законів, зміст яких зумовлює подальше правове забезпечення охорони, збереження та відтворення біорізноманітності. Без сумніву, усі Закони України мають паритетне правозастосування, однак, традиційно так склалося, що в природоохоронній сфері базовим законом, який визначає об'єкти охорони, є Закон “Про Червону книгу України”.

Далі наведені окремі конкретні доповнення, уточнення і зміни до окремих законодавчих актів України з метою уніфікації базових (ключових) положень природоохоронного законодавства України з відповідними правовими актами Євросоюзу в галузі правового забезпечення охорони біорізноманіття.

Тема 2. Адаптація природоохоронного законодавства України до законодавства Євросоюзу

Усвідомлення науковою та політичною громадськістю Європи необхідності розробки й реалізації нових підходів до збереження природного середовища, біотичної та ландшафтної різноманітності як взаємопов'язаних неодмінних складових середовища існування людини й запоруки подальшого розвитку суспільства, зумовило формування низки нових підходів до вирішення організаційних завдань охорони природи й осмислення їх наукового підґрунтя під новим кутом зору.

Цей процес зумовив формування принципово нових концептуальних засад охорони біотичного й ландшафтного різноманіття, що знайшло відображення в законодавстві європейський країн і було узагальнено в законодавчих актах Європейського союзу й світової спільноти загалом. Посеред них є низка нових підходів до функціональної й територіальної охорони природи, зокрема:

1. Природоохоронна концепція збереження біотичного й ландшафтного різноманіття як взаємозумовлених і взаємопов'язаних складових різноманіття природи.

2. Реалізація популяційного підходу до аналізу охоронного статусу природних видів тваринного й рослинного світу з метою оцінки загроз їх існуванню.

3. Впровадження науково обґрунтованого й виваженого моніторингу й менеджменту біорізноманіття на природоохоронних територіях і на територіях, тою чи іншою мірою залучених до господарського використання, як дієвого механізму його збереження.

4. Урахування та поєднання у природоохоронній практиці двох діаметрально протилежних аспектів: природоохоронного та соціального.

5. Визначення, що перспективи збереження видового й ценотичного різноманіття біоти тісно пов'язані зі збереженням певних типів природних або напівприродних оселищ (habitats).

Як наслідок, сформувалися й набули законодавчого закріплення, поряд з традиційною системою створення природоохоронних територій та об'єктів, нові форми територіальної охорони природи, зокрема:

1. Концепція екомережі, як системи природних, напівприродних і, навіть, антропогенно трансформованих і техногенних територій, які забезпечують поєднання залишків природних екосистем, які збереглися на відносно мало порушених територіях в єдину функціональну систему за допомогою сполучних територій - еко- коридорів.

2. Реалізація заходів щодо формування системи природних і напівприродних територій, природні комплекси яких відіграють ключове значення для виживання найважливіших складових біорізноманіття Європи на видовому та екосистемному рівнях - Natura-2000 та Emerald Network (Смарагдова мережа).

3. Закріплення на законодавчому рівні комплексного підходу до збереження біотичного й ландшафтного різноманіття, що знайшло вираження в оселищній (habitat's, biotop's) концепції територіальної охорони.

4. Розробка й запровадження на законодавчому рівні системи моніторингу біо- різноманіття та принципів і методів менеджменту природоохоронних територій різного рангу з метою оптимізації його збереження в умовах неухильного наростання антропогенного впливу на довкілля.

5. Урахування потреб охорони природних територій, природної флори й фауни в політиці планування забудови й розвитку територій, а також в менеджмент-

планах землекористування на тривалу перспективу.

6. Визнання й законодавче закріплення поєднання збереження та відновлення (якщо це сприятиме збереженню) природних оселищ видів до “сприятливого природоохоронного статусу” (Директива ЄС 92\43\ЄЕС), тобто активних заходів збереження біорізноманіття та екологічного менеджменту природоохоронних територій; використання законодавчих механізмів збереження видів *ex-situ*, у тому числі за межами ЄС, шляхом регулювання зовнішньої торгівлі.

7. Активний аналіз можливості легалізації на юридично-правовому рівні концепції “екосистемних послуг”, як певних функцій екосистем, які є джерелом певної користі для людини й активно нею експлуатуються.

Ключову роль у збереженні біорізноманіття на лісових землях відіграють спеціальні природоохоронні території. У лісах України вони створені у відповідності з низкою чинних законодавчих і нормативно-правових актів. До таких територій належать усі типи об’єктів природно-заповідного фонду, водозахисні, ґрунтозахисні природоохоронні території, ліси відповідних категорій, особливо захисні лісові ділянки, об’єкти, створені у відповідності з ратифікованими Україною міжнародними угодами й конвенціями (об’єкти Смарагдової мережі, Рамсарські угіддя, ІВА території тощо), а також елементи екомережі, що не належать до природно-заповідного фонду й визначені у відповідності із Законом України “Про екологічну мережу України”.

Разом з тим, в умовах України на традиційні заповідні території (об’єкти природно-заповідного фонду) почали впливати раніше відсутні чинники - значне зменшення бюджетного фінансування заповідної справи, перехід територіального планування та управління більшою мірою на місцевий рівень, приватна власність на землю

тощо. Дія цих факторів посилюється іноді вкрай прагматичним ставленням населення та влади до заповідних територій як “інструменту” та “джерела” одержання прибутку, неадекватними вимогами з боку влади до заповідних установ заробляти кошти в планових обсягах без урахування регіональної й природоохоронної специфіки, дуже слабким поширенням ідеї оцінки заповідних територій як національного надбання.

Серед специфічних рис України, які необхідно враховувати під час законодавчого нормування, подальшого планування й розвитку природоохоронної справи в державі, необхідно підкреслити такі:

- велику розораність території, наявність великих площ, які нині вийшли з-під сільськогосподарського та іншого використання й ніяк не використовуються (перелоги, території, які в минулому належали військовим структурам, кар'єри тощо); це створює необхідність і можливість наукового обґрунтування та подальшого практичного відновлення природних екосистем з їх наступним моніторингом та екологічним менеджментом;

- регіональну природничу, соціально-економічну та демографічну мозаїчність країни (густозаселені та менш заселені регіони, більш або менш трансформовані, приналежність економічно депресивних регіонів до найцінніших у природоохоронному контексті та їх чергування з регіонами, економічному розвитку яких цілеспрямовано сприяли в минулому, а також регіонами, які перебувають у стані економічної дегресії через зміни економічної й політичної ситуації, зокрема, перш за все, гірські території тощо), яка зумовлює необхідність диференційованого підходу до територіальної охорони біорізноманіття в різних її частинах;

- території формально суворой охорони часто оточені територіями з господарською діяльністю, що, з одного боку,

потребує створення охоронних зон для пом'якшення впливу з боку суміжних територій, а з другого, зумовлює проблематичність реалізації класичної концепції природного заповідника як території з режимом абсолютної заповідності.

Чинне законодавство України передбачає пріоритет міжнародних законодавчих актів, ратифікованих Україною, і передбачає їх імплементацію як складової законодавства України. У відповідності до статті 9 Конституції України: “Чинні міжнародні договори, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України”.

Відповідно, більшість проблем, визначених вище, може бути розв’язана шляхом послідовного застосування відповідних положень міжнародного права та визначених ними концептуальних положень. Однак, загальновідомим є факт, що більшість законів України не “працюють безпосередньо” - для їх практичної імплементації потрібна низка підзаконних актів.

Фактично, на практиці, це призводить до того, що в правовому полі України (в аспекті його практичного застосування) немає чітко узгоджених визначень біотичного й ландшафтного різноманіття, практично відсутнє узгодження в системі природоохоронного законодавства принципів ведення моніторингу біорізноманіття й менеджменту природоохоронних територій, досі існує протиставлення категорій територій та об’єктів природно-заповідного фонду (визначених Законом України “Про природно-заповідний фонд України”) та інших типів природоохоронних територій, які передбачені Водним, Земельним та Лісовим Кодексами України, відсутні законодавчо закріплені принципи збереження певних типів природних комплексів (типів оселищ (*habitats*) - ділянок земної поверхні (у т.ч., акваторій) яким

характерний певний набір умов, що забезпечують виживання комплексу видів та угруповань) тощо. Причиною є те, що відсутні відповідні підзаконні акти, які б вводили в практику використання в Україні відповідні положення й вимоги, що визначені міжнародними угодами й конвенціями, ратифікованими Україною. У наявних законах, які стосуються розбудови екомережі України відсутні чіткі критерії вибору структурних елементів екомережі (екокоридорів, буферних зон і відновних територій) й надміру абсолютизований примат об'єктів природно-заповідного фонду як ключових територій біорізноманіття й природних ядер екомережі.

У практиці природоохоронного законодавства України, як один з критеріїв вибору територій, перспективних для збереження біорізноманіття, прийнято використовувати наявність рідкісних чи інших “оригінальних” типів рослинних угруповань, у відповідності з традицією ведення Зеленої книги України.

Однак сама ідея Зеленої книги як переліку синтаксонів, які заслуговують на охорону (яка, до речі, не “прижилася” в жодній Європейській країні), а тим більше виділених за традиційним в Україні, домінантним, принципом, жодною мірою не може забезпечити комплексного підходу до визначення природних і напівприродних природно-територіальних комплексів, які є ключовими для збереження характерних для країни комплексів видового й ценотичного різноманіття біоти.

Крім того, в Україні лишається слабо опрацьованою система моніторингу біорізноманіття та менеджменту природоохоронних територій. Наявні законодавчі акти й організаційні структури далеко не повною мірою відповідають завданням моніторингу біорізноманіття, прийнятим у країнах Європи, а поняття екологічного менеджменту на територіях спеціального

(природоохоронного) призначення практично не розроблене.

Наявність нормативно-правових актів про проекти організації територій установ природно-заповідного фонду (Наказ Мінприроди України № 245 від 06.07.2005 р.) не розв'язують цієї проблеми, оскільки зазначені документи практично не містять поняття “екологічний менеджмент території з метою збереження біорізноманіття”. Лише деякі природоохоронні установи, шляхом затвердження в індивідуальному порядку відповідних Положень, здійснюють необхідні заходи моніторингу й менеджменту. Що ж стосується об'єктів природно-заповідного фонду рангу заказників, пам'яток природи, заповідних урочищ тощо, які знаходяться у віданні різних землекористувачів і землевласників, взагалі практично відсутній будь-який рівень ведення моніторингу біорізноманіття й реалізації екологічного менеджменту. Навіть у Державній цільовій екологічній програмі проведення моніторингу навколишнього природного середовища (Постанова КМ України № 1376 від 05.12.2007 р.) питання моніторингу біорізноманіття фактично відсутні.

Викладені вище проблеми значною мірою зумовлені або відсутністю в Українському законодавстві відповідних нормативних положень і визначень, або неузгодженістю різних законів та інших законодавчих актів і підзаконних документів щодо трактування понять і категорій, визначення ключових положень і вимог до практичного втілення тих чи інших заходів, або покладанням на відповідні органи управління одночасно господарських і природоохоронних функцій, що створює конфлікт інтересів (як, зокрема, у лісовій галузі).

Лісовий сектор господарства країни, який контролює значний потенціал природного біорізноманіття лісів, які, крім того, відіграють унікальну екостабілізаційну,

екорегуляційну та екореставраційну функції, опиняється, у цьому контексті, на передній лінії процесу адаптації чинного законодавства до законодавства Європейського союзу. Причин цьому багато: це й процеси сертифікації, необхідність запровадження найближчим часом нових стандартів ведення господарювання у відповідності зі стандартами ЄС, необхідність урахування стандартів ЄС до якості стану довкілля тощо.

Тому, актуальними є, з одного боку, уніфікація понятійного й термінологічного апарату чинного природоохоронного законодавства України, дотичного до охорони біорізноманіття, а з другого боку, впровадження низки змін, доповнень і нових правових положень щодо збереження біорізноманіття у відповідності з аналогічним чинним законодавством країн Євросоюзу. Такий процес цілком збігається з вимогами Закону України “Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу” (2004) й сприятиме узгодженню дій щодо оптимізації збереження біорізноманіття у Європі.

Тема 3. Збереження біорізноманіття як складова частина природоохоронного законодавства

Протягом минулих двадцяти років теорія й практика збереження біорізноманіття у світі розвивалася в багатьох напрямках. Україна ратифікувала низку конвенцій та міжнародних угод, дотичних до збереження тваринного й рослинного світу, ландшафтів, екосистем тощо і, після ратифікації, вони стали частиною українського законодавства.

Практично кожна конференція сторін Конвенції з охорони біологічного різноманіття (КБР) (починаючи від другої) ухвалює рішення, що стосуються збереження біорізноманіття лісів. Вимоги Конвенції з охорони

біорізноманіття, що стосуються лісів, викладені в Розширеній програмі робіт з охорони біорізноманіття лісів, затвердженій 2002 року на шостій конференції країн-учасниць Конвенції в Гаазі (Нідерланди). У табл. 3.1 детально відображено, як виконується ця програма в Україні.

Слід зазначити, що екосистемний підхід (яким згідно з рішенням, прийнятим на 7-ій конференції країн-учасниць Конвенції в Куала-Лумпурі, вважається стале ведення лісового господарства) застосовується під час ведення лісового господарства в усіх лісах України. Зокрема, стале ведення лісового господарства в Україні задеклароване в Лісовому кодексі України (ст. 34).

Відновлення лісів проводиться способами, що забезпечують створення високопродуктивних лісів з господарсько цінних деревних і чагарникових порід. Охорона ендемічних видів і видів, що перебувають під загрозою знищення здійснюється шляхом створення на лісових територіях, де такі види трапляються, об'єктів ПЗФ відповідно до чинного законодавства.

Таблиця 3.1

Відображення в законодавстві України програми робіт з охорони біорізноманіття лісів

Елемент програми 1. Охорона, стале використання й розподіл вигод	
Завдання 1. Застосовувати екосистемний підхід у веденні лісового господарства в усіх типах лісів	
1. Розробити практичні методи, правила і стратегії застосування екосистемного підходу, адаптовані до регіональних відмінностей лісів як в лісах, що охороняються, так і поза ними, а також в лісах, де господарювання ведеться, і в лісах, де воно	Практичним застосуванням екосистемного підходу до лісів вважається стале ведення лісового господарства (згідно з рішенням, прийнятим на 7-й конференції країн-учасниць Конвенції в Куала-Лумпурі (Малайзія). Стале ведення лісового господарства в Україні задеклароване в Лісовому кодексі України (ст. 34). Практичні методи сталого ведення лісового господарства наведені в оновлених нормативно-правових актах щодо ведення лісового господарства, переважна більшість з яких вже затверджена постановами Кабміну
	Підтвердження сталості (невиснажливості) ведення лісового господарства реалізується через механізм лісової сертифікації. На сьогодні близько 15% лісів України (1,455 млн. га) є сертифікованими, тобто мають офіційне підтвердження того, що лісове господарство в них ведеться на принципах сталого розвитку. Зауважимо, що подальше збільшення сертифікованих площ залежатиме не стільки від рівня ведення лісового господарства, скільки від того, наскільки це буде вигідно та економічно доцільно лісгосподарським підприємствам.

Завдання 2. Зменшувати загрози й пом'якшувати вплив загрозливих для лісового біорізноманіття	
1. Запобігати розповсюдженню інвазійних чужоземних видів, які загрожують екосистемам, та пом'якшувати їх негативний вплив на біорізноманіття лісів відповідно до міжнародного права.	Перелік інвазійних чужоземних видів міститься в праці “Оцінка і загрози біорізноманіття в Україні” (Дудкін О.В., Єна А.В., Коржнев М.М., - К: Хімджест, 2003. - 400 с.). Вважається, що наведені в цьому переліку види не загрожують трансформацією природних лісових екосистем, тому спеціальних програм щодо запобігання їх поширенню не розроблено.
2. Зменшити вплив забруднень, таких як ацидифікація та евтрофікація, на біорізноманіття лісів.	Проблема впливу забруднень на біорізноманіття лісів має вирішуватися на державному, а не галузевому рівні, оскільки основні забруднювачі довкілля не належать до складу лісового сектора.
3. Пом'якшити негативний вплив зміни клімату на біорізноманіття лісів.	Проблема вирішується в ході виконанні вимог Рамкової Конвенції ООН зі змін клімату
4. Запобігати й пом'якшувати негативний вплив лісових пожеж та їх гасіння.	Лісогосподарські підприємства докладають багато зусиль щодо попередження та гасіння пожеж. Збільшення площ лісових пожеж в останні роки пов'язане зі збільшенням посушливості клімату та намаганням незаконного переведення лісових земель під забудову шляхом підпалу. Концепція імітування пожежу тих типів лісових екосистем, де пожежі є невід'ємною частиною природних сукцесій, не реалізується в лісовому господарстві України.

5. Пом'якшувати вплив втрати природних порушень, необхідних для підтримання біорізноманіття в регіонах, де такі порушення більше не представлені.	Методи господарювання, за яких відновлюються або імітуються природні порушення, необхідні для підтримання біорізноманіття в регіонах, де вони більше не представлені (пожежі, паводки тощо), не впроваджені в лісовому господарстві України.
6. Запобігати втратам, що виникають внаслідок фрагментації та зміни землекористування, та пом'якшувати їх.	За даними глобальної оцінки лісових ресурсів ¹ , площа земель, вкритих лісовою рослинністю, збільшилася в Україні від 9302 тис. та в 1990 році до 9746 тис. та в 2010 році. Проте, за даними державного обліку лісів, від 2002 до 2011 року в 10 областях відбулося зменшення площ земель, вкритих лісовою рослинністю.
	Утім, завдяки Закону України “Про внесення змін до Земельного та Лісового кодексів України щодо збереження лісів” № 4539-VI від 15.03.2012 р., рішення про передачу у власність та надання в постійне користування для нелісогосподарських потреб земельних лісових ділянок, що перебувають у державній власності, може бути прийняте лише Кабінетом Міністрів України, а не місцевими органами влади, як було
Завдання 3. Охороняти, повертати та відновлювати біорізноманіття лісів	
1. Відновлювати біорізноманіття лісів у деградованих похідних лісах і в лісах, насаджених на місці колишніх лісів та в інших ландшафтах, у тому числі й в плантаціях.	Відповідно до Лісового кодексу України (ст. 82), відновлення лісів проводиться способами, що забезпечують створення високопродуктивних лісів з господарсько цінних деревних і чагарникових порід. На місці похідних деревостанів (вторинних лісів) за допомогою штучного лісовідновлення відновлюються корінні деревостани.

2. Сприяти такій практиці ведення лісового господарства, яка забезпечує охорону ендемічних видів і видів, що перебувають під загрозою знищення.	Охорона ендемічних видів і видів, що перебувають під загрозою знищення здійснюється шляхом передачі лісових територій, де такі види трапляються, до ПЗФ відповідно до чинного законодавства. Будь-які лісогосподарські заходи на об'єктах ПЗФ, розміщених на територіях лісогосподарських підприємств, проводяться виключно за погодженням з органами Мінприроди.
3. Забезпечувати адекватну та ефективну мережу лісових територій, що охороняються.	Мережа лісових територій, що охороняються, з року в рік зростає. Площа об'єктів ПЗФ, вкритих лісовою рослинністю, дорівнює 1377,5 тис. га (14,4% всіх вкритих лісовою рослинністю земель в Україні). Питома частка земель, вкритих лісовою рослинністю, у складі ПЗФ у межах території України становить 39,8%.
Завдання 4. Сприяти сталому використанню біорізноманіття лісів	
1. Сприяти сталому використанню лісових ресурсів для підвищення рівня охорони біорізноманіття лісів	В Україні заготовлюється деревини в розмірі, що становить близько 55% від річного приросту деревини.
2. Запобігати втратам, викликаним несталою заготівлею деревини та недеревних лісових ресурсів.	Нестала заготівля деревини в Україні відсутня (дивись рядок вище). Важко казати щось про недеревні лісові ресурси, оскільки точний облік їх не проводиться, обсяги заготівлі плануються невідомо з яких міркувань, а обсяги фактичної заготівлі не фіксуються. Безумовно, має місце нестала заготівля недеревних лісових ресурсів поблизу великих міст і великих рекреаційних об'єктів.

3. Надавати можливість місцевим громадам розробляти й виконувати адаптивні громадські системи господарювання для охорони й сталого використання біорізноманіття лісів.	Такі системи мають бути розроблені в Україні відповідно до Закону “Про місцеве самоврядування”.
4. Розробляти дієві та об’єктивні інформаційні системи й стратегії і сприяти виконанню цих стратегій для охорони <i>in situ</i> та <i>ex situ</i>, сталому використанню генетичного різноманіття лісів, підтримувати країни в їх виконанні й моніторингу.	Щодо цього питання в Україні велися й ведуться великі роботи, зокрема: для охорони <i>in situ</i> в лісах України виділено: генетичних резерватів - 611 ділянок 30 видів і підвидів деревних порід загальною площею 24012,1 та; плюсових насаджень - 141 насадження 11 видів і підвидів, які займають площу понад 2 тис. та, у т.ч. 78,1 та нових плюсових насаджень 5 видів деревних порід, відібраних протягом 2010-2011 рр.; плюсових дерев - 3994 дерева 28 видів і підвидів, у т.ч. 688 дерев 6 найбільш економічно значущих видів, відібраних протягом 2010-2011 рр. для охорони <i>ex situ</i> в лісах України створено 38 ділянок, де <i>ex situ</i> зберігаються потомства близько 1200 популяцій 14 видів і підвидів деревних порід, та 59 ділянок клонових архівів (польових банків клонів), де зберігаються близько 1700 клонів 7 видів. Створено також 106 ділянок випробувальних культур загальною площею 146,8 гектарів, де випробовуються понад тисячі потомств плюсових дерев.

Завдання 5. Доступ до лісових генетичних ресурсів і розподіл вигод	
1. Сприяти чесному й справедливому розподілу вигод, які є результатом використання лісових генетичних ресурсів і пов'язаних із ними традиційних	
Елемент програми 2. Інституційне й соціально-економічне сприятливе середовище	
Завдання 1. Підвищити інституційне сприятливе середовище	
1. Покращувати розуміння різних причин втрати біорізноманіття лісів.	Науковими дослідженнями встановлено загальний перелік причин втрати біорізноманіття лісів без прив'язки до конкретних лісів.
2. Країни-учасниці, уряди та організації мають інтегрувати охорону біорізноманіття і його стале використання З ⁷ лісов ⁷ політику і програми, а також З ⁷ політик ⁷ та програми інших секторів.	Стале ведення лісового господарства в Україні задеклароване в Лісовому кодексі України (ст. 34). Кількісні показники ведення лісового господарства на засадах сталого розвитку визначені Державною цільовою Програмою “Ліси України” на 2010-2015 роки, хоча використана система показників і заходів не є повною.

3. Країни-учасниці та уряди мають розробити гарну практику управління, переглянути, змінити і виконувати лісові і пов'язані із лісами закони, системи власності і планування для забезпечення міцної основи збереження та сталого використання біорізноманіття лісів.	Практичні методи сталого ведення лісового господарства наведені в нормативно- правових актах щодо ведення лісового господарства, більшість з яких вже затверджена постановами Кабміну України та ДАЛР України.
4. Сприяти посиленню лісового законодавства і звертати увагу на торгівлю [лісопродукцією].	Економічні недоліки й викривлення, що ведуть до рішень, в результаті яких втрачається продукція
Завдання 2. Звертати увагу на соціальне біорізноманіття лісів	
Мета 1. Пом'якшувати економічні недоліки й викривлення, що ведуть до рішень, в результаті яких втрачається біорізноманіття лісів.	Певним чином втрати біорізноманіття лісів є наслідком недостатнього бюджетного фінансування галузі (30% від необхідного рівня). Відповідно, лісогосподарські підприємства не в змозі впроваджувати екологічно безпечні технології ведення лісового господарства, а необхідні кошти вимушені заробляти шляхом збільшення обсягів лісозаготівлі із застосуванням суцільно-лісосічних рубок головного користування.

Завдання 3. Підвищувати освіту, участь та обізнаність громадськості	
1. Підвищувати громадську підтримку і розуміння цінностей біорізноманіття лісів, лісової продукції і лісових функцій на всіх рівнях.	Цьому сприяють: щорічні всеукраїнські акції “Майбутнє лісу в твоїх руках”; включення до програми лісогосподарських факультетів курсів з охорони лісового біорізноманіття та сталого ведення лісового господарства; інші заходи.
Елемент програми 3. Знання, оцінка й моніторинг	
Завдання 1. Характеризувати й аналізувати ліси від рівня лісових екосистем до глобального рівня та розробити загальну класифікацію лісів на різних рівнях з метою покращити оцінку стану й тенденцій змін біорізноманіття лісів	
1. Перевірити та обрати гармонізовану від глобального до регіонального рівня систему класифікації лісів, побудовану на гармонізованих і загально визначених лісових визначеннях і таку, що звертає увагу на ключові елементи біо різноманіття лісів.	Класифікаційна система (типологія лісів) прийнята і використовується в українському лісовому господарстві, проте потенціал цієї системи ще не повністю використовується для оцінки біорізноманіття лісів.

2. Розробити національні системи класифікації лісів і карти (використовуючи узгоджені міжнародні стандарти і протоколи для того, щоб дати можливість синтезувати регіональні дані на глобальному рівні).	Українська лісова типологія не узгоджена з існуючою в Україні фітоценотичною класифікацією рослинності, не кажучи вже про міжнародні класифікації лісів.
3. Провести (там, де це доцільно) ретельні дослідження конкретних лісових екосистем на пріоритетних територіях для збереження і сталого використання біорізноманіття лісів.	Такі дослідження ведуться, зокрема у визнаних центрах біорізноманіття лісів (Карпати, Крим, Полісся). Результатами таких досліджень є організація нових об'єктів ПЗФ в цих регіонах.
Завдання 2. Поліпшити знання і методи оцінки стану й тенденцій змін біорізноманіття лісів на основі	
1. Сприяти розробці та виконанню міжнародних, регіональних і національних критеріїв та індикаторів, основаних на ключових регіональних, субрегіональних і національних заходах в рамках сталого ведення лісового господарства.	Відповідно до резолюції L2 Міністерської конференції із захисту лісів у Європі, підписаною Україною, лісовий сектор зобов'язується дотримуватися пан-європейських критеріїв та індикаторів сталого ведення лісового господарства. В Україні в рамках дослідницьких тем було розроблено кілька варіантів національних критеріїв та індикаторів сталого ведення лісового господарства, проте жоден з них не був затверджений. На сьогодні вони певним чином застарілі й мають бути переглянуті.
Завдання 3. Покращити розуміння ролі біорізноманіття лісів і функціонування екосистем	

1. Провести ключові дослідницькі програми стосовно ролі біорізноманіття лісів і функціонування лісових	
Завдання 4. Покращити інфраструктуру управління даними та інформацією для точної оцінки та моніторингу біорізноманіття лісів на глобальному рівні	
1. Підвищити та покращити технічний потенціал на національному рівні для моніторингу біорізноманіття лісів, прибутків від можливостей, які пропонує механізм “чистого будинку”, і розробити відповідні бази даних, як це вимагається, на глобальному рівні	В Україні проводиться лише моніторинг стану лісових насаджень (моніторинг I рівня), в якому оцінка біорізноманіття є невеликою складовою частиною і не вирішується в повному обсязі. За результатами моніторингу I рівня створена база даних, гармонізована з міжнародними. Перспективним виглядає залучення до оцінки біорізноманіття лісів лісовпорядної повидільної бази даних.

Тема 4. Чинні в Україні законодавчо-нормативні документи, що регламентують збереження біорізноманіття на землях лісового фонду

Перелік законодавчо-нормативних документів, що мають забезпечувати збереження біорізноманіття лісів під час ведення лісового господарства й утворюють власне нормативно-законодавчу базу ведення лісового господарства, наведений в таблиці 4.1.

Таблиця 4.1

Законодавчо-нормативні документи (що включають природоохоронні аспекти), якими повинні керуватися при веденні лісового господарства в Україні

Тип документа	Назва документа
Кодекси, Закони	- Лісовий Кодекс України. Закон України № 3404-IV, постанова ВР від 8 лютого 2006 року. - Земельний кодекс України, від 25 жовтня 2001 року № 2768-III. - Водний кодекс України, від 6 червня 1995 року № 213/95-ВР. - Кодекс України про адміністративні правопорушення. - Кримінальний кодекс України. - Про охорону навколишнього природного середовища”, від 26 червня 1991 року, № 1268-XII. - “Про природно-заповідний фонд”, від 16 червня 1992 року № 2456-XII. - “Про рослинний світ”, від 9 квітня 1999 року, № 591-XIV. - “Про мораторій на проведення суцільних рубок на гірських схилах в ялицево-букових лісах Карпатського регіону”, від 10 лютого 2000 року, № 1436-III. - “Про мисливське господарство та полювання”, від 22 лютого 2000 року, № 1478-III.

	- “Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки”, від 21 вересня 2000 року № 1989- III - “Про тваринний світ”, від 13 грудня 2001 року № 2894-III. - “Про Червону книгу України”, від 7 лютого 2002 року № 3055-III. - “Про екологічну мережу України”, від 24 червня 2004 року № 1864-IV. “Про особливості державного регулювання діяльності суб’єктів підприємницької діяльності, пов’язаної з реалізацією та експортом лісоматеріалів”.
Правила, настанови, інструкції, рекомендації	- Державна цільова програма “Ліси України” на 2010-2015 рр. (затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2009 р., № 977). - Положення про Зелену книгу України (затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2002 р., № 1286). - Перелік рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, та типових природних рослинних угруповань, які підлягають охороні і заносяться до Зеленої книги України (Затверджений Наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України 16 жовтня 2009 № 545 і зареєстрований в Міністерстві юстиції України 4 листопада 2009 р. за № 1024/17040). - Положення про порядок видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів і про порядок установлення лімітів використання природних ресурсів загальнодержавного значення (затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1992 року № 459, зі змінами). - Інструкція про порядок встановлення лімітів на використання природних ресурсів у межах територій та об’єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення (із змінами, затверджена наказом Мінприроди від 11 травня 1994 р. № 43 і зареєстрована в Мінюсті України 24 травня 1994 р., № 111/320).

	- Інструкція про порядок видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення (затверджена наказом Мінприроди України від 11 травня 1994 р., № 43 і зареєстрована в Мінюсті України 24 травня 1994 р., № 112/321, зі змінами). - Порядок ведення державного лісового кадастру та обліку лісів (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 20 червня 2007 року, № 848). - Санітарні правила в лісах України (затверджені Наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України № 136 від 21.03.2012, Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 6 квітня 2012 р. за № 505/20818). - Інструкція про порядок ведення державного лісового кадастру і первинного обліку лісів (затверджена наказом Держкомлісгоспу України № 298 від 01 жовтня 2010 р., зареєстрована в Мінюсті України 16 грудня 2010 р., № 1267/18562). - Правила відтворення лісів. Постанова Кабінету Міністрів України від 1 березня 2007 р. № 303. - Правила поліпшення якісного складу лісів. Постанова Кабінету Міністрів України № 724 від 12 травня 2007 року. - Порядок поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок. Постанова Кабінету Міністрів України № 733 від 16 травня 2007 р. - Порядок спеціального використання лісових ресурсів. Постанова Кабінету Міністрів України від 23.05.2007 р. № 761. - Концепція реформування та розвитку лісового господарства. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.04.2006 р. № 208-р. - Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2004 р. № 675-р “Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми збереження біорізноманіття на 2005-2025 роки”.
--	--

	Порядок видачі спеціальних дозволів на використання лісових ресурсів, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 травня 2007 року № 761. - Правила рубок головного користування в гірських лісах Карпат, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 22 жовтня 2008 р. № 929. - Порядок заготівлі другорядних лісових матеріалів і здійснення побічних лісових користувань в лісах України. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 квітня 1996 р. № 449. - Інструкція з впорядкування лісового фонду України. Част. 1 “Польові роботи”, част. 2 “Камеральні роботи”, Ірпінь, 2006. (Затверджена науково-технічною радою ДКЛГ України). - Методичні рекомендації щодо режиму збереження лісових екосистем на територіях природно-заповідного фонду України різних категорій. Затверджено спільним наказом Міністерства екології та природних ресурсів України та Державного комітету лісового господарства України від 24 грудня 2003 р. № 185/210-А. - Настанови з лісового насінництва. Харків, УкрНДІЛГА, 1993. - “Державний кадастр територій та об’єктів природно-заповідного фонду” (2006). - Інструкція про порядок погодження та затвердження розрахункових лісосік (затверджена наказом МОНПС від 05.02.2007 р. № 38, зареєстрована в Мінюсті України 21 лютого 2007 р. за № 160/13427). - Правила пожежної безпеки в лісах України (затверджені наказом ДКЛГ України 27.12.2004 р. № 278, зареєстровані в Мінюсті України 24 березня 2005 р. за № 328/10608).
--	---

Сучасна правова політична база в Україні щодо природної складової довкілля представлена “Основними засадами (стратегією) державної екологічної політики України на період до 2020 року” (Закон України від 21 грудня 2010 року № 2818- VI), “Національним планом дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011-2015 роки” (Розпорядження КМУ від 25 травня 2011 р. № 577-р), Концепцією збереження біологічного різноманіття України (Постанова КМУ від 12.05.1997 р. № 439) та низкою інших нормативно правових актів. Частиною законодавства

У країни є міжнародні конвенції, угоди та інші документи, які ратифіковані Верховною Радою України. Чинне законодавство України передбачає пріоритет міжнародних правових актів, ратифікованих Україною, і передбачає їх імплементацію як складової законодавства України. Україна підписала або приєдналася до низки міжнародних конвенцій та угод, що стосуються охорони та збереження біорізноманіття, зокрема Бернської, Бонської, Вашингтонської (CITES), Рамсарської та ін.

Питання збереження біорізноманіття можуть бути вирішені як у природо-заповідних лісових територіях, так і в комерційно орієнтованих лісах, де збереження біорізноманіття має бути інтегроване як мета в управління лісами.

Як наведено вище, національне природоохоронне законодавство України представлене низкою законодавчих актів, нормативно-правових документів, підзаконних актів, інструкцій тощо. Тут вважається доцільним детальніше зупинитися на деяких законодавчих і нормативно-правових документах, що безпосередньо стосуються питань збереження біорізноманіття в лісах. Зокрема, детальніше згадаємо такі:

- Закон “Про охорону навколишнього природного середовища” (від 26 червня 1991 року № 1268-XII) є основним у галузі охорони навколишнього природного середовища. Він визначає правові, економічні та соціальні засади організації охорони навколишнього природного середовища, зокрема: основні принципи охорони, право власності на природні ресурси, об’єкти правової охорони навколишнього природного середовища, екологічні права та обов’язки громадян, повноваження державних органів, моніторинг, прогнозування, облік та інформування, проведення екологічної експертизи, стандартизацію та нормування; контроль і нагляд у галузі охорони навколишнього природного середовища, регулювання використання природних ресурсів, економічні механізми для забезпечення охорони навколишнього природного середовища, заходи щодо забезпечення екологічної безпеки; природні території та об’єкти, які підлягають особливій охороні, надзвичайні екологічні ситуації; відповідальність за порушення законодавства, а також міжнародні відносини в галузі охорони навколишнього природного середовища;

- Закон “Про природно-заповідний фонд України” (закон про ПЗФ) (від 16.06.1992 р. № 2456-12) визначає правові основи організації, охорони, ефективного використання природно-заповідного фонду України, відтворення його природних комплексів та об’єктів. У відповідності з його положеннями, природно-заповідний фонд охороняється як національне надбання, щодо якого встановлюється особливий режим збереження, відтворення та використання. Україна розглядає цей фонд як складову частину світової системи природних територій та об’єктів, що перебувають під особливою охороною. Законом встановлені класифікація територій та

об'єктів природно-заповідного фонду України, форми власності, основні засоби їх збереження, види використання та режими управління, регулюється облік і відновлення біорізноманіття;

- Закон України “Про тваринний світ” (від 13.12.2001 р. № 2894-14), регулює відносини в галузі охорони, використання й відтворення тваринного світу. Закон визначає об'єкт регулювання та його законодавчі засади, права власності щодо тваринного світу, основні вимоги та принципи охорони, раціонального використання й відтворення тваринного світу, права та обов'язки громадян, а також повноваження державних органів у галузі охорони, використання й відтворення тваринного світу. Закон детально висвітлює питання щодо організації та ведення моніторингу тваринного світу;

- Близьким до попереднього є закон “Про рослинний світ” (від 9.04.1999 р. № 591-XIV), який визначає повноваження відповідних органів державної влади щодо питань охорони та ведення обліку цінних об'єктів рослинного світу та його кадастру, обов'язки користувачів ресурсами рослинного світу, питання моніторингу й питання, пов'язані зі збереженням рослинного світу тощо. У законі йдеться не лише про охорону видів рослин, а й рослинних угруповань - “Рідкісні рослинні угруповання і такі, що перебувають під загрозою зникнення підлягають охороні на всій території України і заносяться до “Зеленої книги України”. Більш детально охорона рослинних угруповань регламентується “Положенням про Зелену книгу України”, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України № 1286 від 29 серпня 2002 р., інформація про яку наведена далі;

- Закон “Про Червону книгу України” (від 07.02.2002 р. № 3055-14), спрямований на збереження та

відтворення рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного й рослинного світу, зазначає, що одним із методів охорони цих видів є систематична робота з виявлення місць їх перебування, проведення постійного моніторингу за станом їхніх популяцій. Зібрані дані щонайменше раз на 10 років мають бути узагальнені й видані у вигляді Червоної книги України. Ведення Червоної книги України здійснюється спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів, яким є Міністерство екології та природних ресурсів України. Крім цього, Національною академією наук України створюється Національна комісія з питань Червоної книги України. До складу Національної комісії з питань Червоної книги України включаються провідні вчені Національної академії наук України, інших наукових установ, фахівці спеціально уповноважених центральних органів виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів, з питань лісового й мисливського господарств і полювання, з питань рибного господарства, інших державних органів і громадських організацій;

- Закон “Про мисливське господарство та полювання” (від 02.02.2000 р. № 1478-14-III) визначає правові, економічні та організаційні засади діяльності юридичних і фізичних осіб у галузі мисливського господарства та полювання, визначає засади охорони, використання та відтворення тваринного світу. Серед іншого, закон регулює методи полювання, визначення обмежень на добування, терміни полювання, заходи щодо впорядкування мисливських угідь, ведення моніторингу й державного обліку чисельності та добування мисливських тварин;

- “Лісовий кодекс України” (від 8.02.2006 р. № 3404-IV) регулює ведення лісового господарства в Україні.

Закон визначає права власності на ліси, регламентує державне регулювання та управління у сфері лісових відносин, основні завдання та зміст організації лісового господарства, функціональний поділ лісів, використання й відновлення лісів, а також державний кадастр та облік лісів, моніторинг стану лісів та їх сертифікацію, механізми зміни цільового призначення лісових ділянок, охорони лісів і збереження лісового біорізноманіття, фінансування лісового господарства, відповідальність за порушення лісового законодавства, використання міжнародних договорів, які стосуються ведення лісового господарства;

- Крім Лісового кодексу, слід відзначити важливість “Земельного кодексу України” (від 25.10. 2001 року, № 2768-III) та “Водного кодексу України” (від 6.06.1995 року, № 213/95-ВР). Вони регулюють використання земельних і водних ресурсів, включаючи питання державних кадастрів, обліку, моніторингу, сертифікації, охорони та законодавства щодо них.

Крім законів України, охорона природи в країні регламентується постановами Кабінету Міністрів та указами Президента України. Серед них, перш за все, слід згадати “Положення про Зелену книгу України”, затверджене постановою Кабінету Міністрів України № 1286 від 29 серпня 2002 р., яке присвячене охороні рослинних угруповань, а в його змісті можна знайти деякі спільні риси зі змістом Директиви про оселища (1992) Європейського союзу, але стосується воно виключно рослинних угруповань, точніше синтаксонів рослинності, визначених за домінантними принципами класифікації. Відповідно до Положення, Зелена книга України (2002) є офіційним державним документом, у якому зведено відомості про сучасний стан рідкісних, таких, що перебувають під загрозою зникнення, а також типових

природних рослинних угруповань, поширення яких зменшується. Зелена книга є основою для обґрунтування охоронних заходів щодо збереження, відтворення та використання включених до неї природних рослинних угруповань.

Перелік рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, та типових природних рослинних угруповань, які підлягають охороні й включаються до Зеленої книги України (затверджений Наказом Мінприроди від 16.10.2009 р. № 545).

У контексті збереження біорізноманіття в лісах України, важливими є також постанови Кабінету Міністрів України “Про порядок ведення державного кадастру тваринного світу” (1994) та “Про затвердження Порядку ведення державного обліку і кадастру рослинного світу” (2006). Згадані державні кадастри розглядаються як систематизована сукупність відомостей про географічне поширення видів (груп видів) тварин і рослин, їх чисельність і стан, характеристики середовища їх перебування й сучасного господарського використання, а також інших даних, необхідних для забезпечення охорони й раціонального використання об’єктів рослинного й тваринного світу.

Кадастри ведуться на всій території України, її континентальному шельфі та у виключній (морській) економічній зоні. Організація ведення кадастрів рослинного й тваринного світу, координація діяльності, пов’язаної з виконанням цих робіт, зберіганням кадастрової інформації та її публікацією, здійснюється Міністерством екології та природних ресурсів України та його територіальними органами (які станом на сьогодні ліквідовані!) або іншими відповідними державними структурами. Державний облік і ведення кадастрів здійснюється за рахунок коштів

Державного бюджету України, бюджету Автономної Республіки Крим, місцевих бюджетів, республіканського та місцевих позабюджетних фондів охорони навколишнього природного середовища.

Серед законодавчих засад збереження біорізноманіття України слід також вказати на низку постанов Кабінету Міністрів України, а саме: “Про Концепцію збереження біологічного різноманіття України” (1997 р. № 439), “Про затвердження Положення про регіональні кадастри природних ресурсів” (2001 р. № 1781), а також “Порядок надання водно-болотним угіддям статусу водно-болотних угідь міжнародного значення” (2002 р. № 1287).

Іншою категорією нормативно-правових документів, що стосуються питань збереження, управління та моніторингу природних екосистем і природних видів тварин і рослин є відомчі накази, зокрема наказ Міністерства екології та природних ресурсів України щодо “Положення про Проект організації території біосферного заповідника та охорони його природних комплексів”, “Положення про Проект організації території національного природного парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів і об’єктів”, “Положення про Проект організації території регіонального ландшафтного парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів” (2005 р. № 245), а також Державна цільова програма “Ліси України” на 2010-2015 рр.” (затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2009 р., № 977).

Окремо слід згадати проект Закону України “Про Державну програму збереження біорізноманіття України на 2005-2025 роки” (розпорядження Кабінету Міністрів

України від 22.09.2004 р., № 675-р), який зазначає необхідність проведення інвентаризації, таксономічних досліджень та організації постійних спостережень і моніторингу за станом видів і популяцій, у тому числі ключових і фонових видів.

Постановою Кабінету Міністрів України було затверджено Державну програму “Ліси України”. Програма визначає основні напрями та джерела забезпечення збалансованого розвитку лісового господарства країни, спрямованого на посилення екологічних, соціальних та економічних функцій лісів в умовах реформування сільгосппідприємств, прийняття нового земельного законодавства, та за цілями є аналогічною іншим програмам національного законодавства. Програма визначає показники лісогосподарської діяльності основних постійних лісокористувачів - Держлісагенства, Мінагрополітики, Мінекоресурсів, Міноборони та МНС. Згідно з положеннями Програми, розвиток лісового господарства повинен здійснюватися за такими основними напрямками: збільшення лісистості території у природних зонах до оптимального рівня; підвищення продуктивності, поліпшення якісного складу лісових насаджень; нарощування природоохоронного потенціалу лісів, збереження їх біологічного різноманіття; підвищення стійкості лісових екосистем до впливу негативних факторів середовища, змін клімату; розширення застосування методів раціонального використання лісових ресурсів тощо.

Наведений вище перелік законів та інших нормативно-правових документів свідчить, що, загалом, природоохоронне законодавство України за характером є комплексним, тобто охоплює всі основні напрями охорони біорізноманіття - охорону рідкісних видів, збереження рідкісних рослинних угруповань, регулювання вилучення

та комерційного використання різних видів тварин і рослин. У ньому також зазначені відповідні механізми - створення об'єктів природно-заповідного фонду та управління ними (менеджмент), створення планів дій щодо збереження окремих видів, розбудови екологічної мережі, відновлення видів і природних екосистем тощо.

Загалом, на сьогодні актуальними є, з одного боку, уніфікація понятійного й термінологічного апарату чинного природоохоронного законодавства України, дотичного до охорони біорізноманіття, а з другого боку, впровадження низки змін, доповнень і нових правових положень щодо збереження біорізноманіття у відповідності з аналогічним чинним законодавством Євросоюзу.

Для здобуття компетентностей з даного розділу необхідно:

1. Опрацювати матеріали конспекту лекції та інших інформаційних джерел.
2. Дати відповідь на питання.

Запитання для самоперевірки:

1. Три групи документів, дотичних до питання правового забезпечення збереження біорізноманітності.
2. Відповідність чинного природоохоронного законодавства України відповідному законодавству європейських країн і, зокрема, країн Євросоюзу.
3. Загальнодержавна програма адаптації законодавства України щодо збереження

біорізноманіття до законодавства Європейського Союзу.

- 4. Відображення в законодавстві України програми робіт з охорони біорізноманіття лісів.*
- 5. Охарактеризувати основні законодавчо-нормативні документів, що мають забезпечувати збереження біорізноманіття лісів під час ведення лісового господарства в Україні.*

Рекомендована література: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 10, 11, 12, 44, 48, 50, 58

Розділ 3. Забезпечення збереження біорізноманіття під час планування лісогосподарської діяльності

Тема 1. Планування лісогосподарської діяльності на землях ПЗФ під час проведення лісовпорядкування

Планування та проектування лісогосподарської діяльності на землях ПЗФ є однією з функцій лісовпорядкування. Перелік функцій лісовпорядкування, що пов'язані з плануванням ведення лісового господарства (відповідно до ст. 46 ЛКУ), та відповідні нормативні документи наведені в таблиці 1.1.

“Лісовпорядкування включає комплекс заходів, спрямованих на забезпечення ефективної організації та науково обґрунтованого ведення лісового господарства, охорони, захисту, раціонального використання, підвищення екологічного та ресурсного потенціалу лісів, культури ведення лісового господарства, отримання достовірної і всебічної інформації про лісовий фонд України”. - Ст. 45 ЛКУ.

Українське державне проектне лісовпорядне виробниче об'єднання ВО “Укрдержліспроект” здійснює лісовпорядні роботи у всіх лісах України відповідно до встановленого порядку. Під час здійснення лісовпорядних робіт обов'язково враховується інформація щодо наявності на території, яка підлягає лісовпорядкуванню рідкісних, та таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного світу, занесених до ЧКУ. Зазначена інформація лісовпорядними організаціями включається до матеріалів лісовпорядкування на підставі кадастрів тваринного та рослинного світу.

Щодо біорізноманіття, лісовпорядкування передбачає:

1. ландшафтні, ґрунтові, лісотипологічні,

лісобіологічні та інші обстеження і дослідження лісових природних комплексів;

2. виявлення типових та унікальних природних комплексів, місць зростання та оселення рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу і підлягають заповіданню, включенню до екологічної мережі;

3. складання проектів організації і розвитку лісового господарства (ПОРЛГ) та здійснення авторського нагляду за їх виконанням тощо.

Таблиця 1.1

Функції лісовпорядкування в Україні

Функції лісовпорядкування, пов'язані з плануванням ведення лісового господарства	Відповідні нормативні документи та (або) примітки щодо виконання функцій
Виявлення деревостанів, що потребують рубок, з метою поліпшення якісного складу лісів	Правила поліпшення якісного складу лісів.
Обґрунтування поділу лісів на категорії залежно від основних виконуваних ними функцій	Порядок поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок.
Обчислення розрахункової лісосіки, обсягів використання інших видів лісових ресурсів	Порядок спеціального використання лісових ресурсів Інструкція про порядок погодження та затвердження розрахункових лісосік. (примітка: відповідно до ст. 72 й 73 ЛКУ ліміти використання інших видів лісових ресурсів - під час заготівлі другорядних лісових матеріалів і здійсненні побічних лісових користувачів, встановлюються облдержадміністраціями та органом виконавчої влади АР Крим за поданням ОУЛМГ та погодженими з Мінприродою).

Визначення обсягів робіт щодо відновлення лісів і лісорозведення, охорони лісів від пожеж, захисту від шкідників і хвороб, інших лісгосподарських заходів, а також порядку і	Правила відтворення лісів; Санітарні правила в лісах України; Правила пожежної безпеки в лісах України.
Ландшафтні, ґрунтові, лісотипологічні, лісобіологічні та інші обстеження й дослідження лісових природних комплексів	Передбачається проведення рекреаційного впорядкування лісового фонду та спеціального впорядкування об'єктів ПЗФ (обсяги цих робіт визначатимуться в залежності від кількості замовлень на їх виконання).
Виявлення типових та унікальних природних комплексів, місць виростання та оселення рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення видів тваринного й рослинного світу й підлягають заповіданню, включенню до екологічної мережі	За поданням відповідних органів, лісовпорядкування зараховує такі визначені лісові території до відповідних категорій і планує відповідні заходи з охорони.
Участь у розробленні програм охорони, захисту, використання та відтворення лісів	Примітка: виконується за наказом державного органу виконавчої влади з питань лісового господарства або на прохання ОУЛМГ (для розробки регіональних
Складання проектів організації й розвитку лісового господарства та здійснення авторського нагляду за їх виконанням	Інструкція щодо впорядкування лісового фонду України.
Участь у розробленні програм охорони, захисту, використання та відтворення лісів	Примітка: виконується за наказом державного органу виконавчої влади з питань лісового господарства або на прохання ОУЛМГ (для розробки регіональних програм).

Проект організації і розвитку лісового господарства (ПОРЛГ) передбачає екологічно обґрунтоване ведення лісового господарства й розробляється відповідно до нормативно-правових актів, що регулюють організацію лісовпорядкування. Безумовно, що лісовпорядкування має також виконувати завдання щодо збереження біорізноманіття, визначені в ст. 85 ЛКУ і ПОРЛГ має встановити, як ці завдання збереження біорізноманіття мають виконуватися.

Нормативно-правовим актом, який регулює розробку ПОРЛГ, є Інструкція з впорядкування лісового фонду України, розроблена ВО “УКРДЕРЖЛІСПРОЕКТ”. Ця інструкція має дві частини - Польові роботи та Камеральні роботи. Вона була затверджена науково-технічною радою Державного комітету лісового господарства України протокол № 2 від 30.10-01.11.2006 р.

Кілька розділів “Проекту організації та розвитку лісового господарства державного лісогосподарського підприємства”, що розробляється під час періодично-повторного лісовпорядкування, стосуються питань збереження біорізноманіття, зокрема:

- Підрозділ 2.1.3. Відомості про об’єкти природно-заповідного фонду.
- Підрозділ 2.4. Екологічний стан лісів. У табличній формі вказують окремі частини й ділянки лісового фонду, що зазнають шкідливого впливу розташованих поблизу промислових і сільськогосподарських підприємств, а також надмірних рекреаційних навантажень і надмірної кількості в лісах диких тварин.
- Підрозділ 3.9. Екологічне обґрунтування лісокористування та інших запроєктованих заходів. Плани організації та розвитку лісового господарства

не є об'єктами державної екологічної експертизи, отже, не підпадають під дію Закону України “Про екологічну експертизу”. Тому, зазвичай, робиться посилання на те, що “розмір користування лісом і всі види господарських заходів лісовпорядкуванням запроектовані у відповідності з чинними в лісовому господарстві нормативними документами і не матимуть негативного впливу на навколишнє середовище”.

З позицій збереження біорізноманіття особливий інтерес становить планування рубок головного користування.

Пропозиції та відповідні обґрунтування розрахункових лісосік готують лісовпорядні організації. Ці питання розглядаються на лісовпорядній нараді, подаються до обласного управління ЛМГ, а потім до ДАЛРУ, яке, розглянувши ці матеріали, подає їх до Мінприроди на затвердження (Інструкція про порядок погодження та затвердження розрахункових лісосік. Наказ Мінприроди від 25.10.2010 р. № 472).

До розрахунку головного користування (згідно з “Порядком спеціального використання лісових ресурсів”) включають:

- експлуатаційні ліси;
- захисні ліси, що прилягають до смуг відведення діючих і тих, які будуються, залізниць, автомобільних доріг державного значення, уздовж берегів річок, навколо озер, водойм та інших водних об'єктів, а також захисні ліси, що є байрачними або площа яких становить до 100 гектарів, або які розташовані серед безлісної місцевості;
- рекреаційно-оздоровчі ліси, розташовані у межах третьої зони округів санітарної охорони лікувально-

оздоровчих територій і курортів, і в лісогосподарській частині лісів зелених зон;

- ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення в межах господарської зони національних природних і регіональних ландшафтних парків, а також заказників.

Розрахунок ведеться за спеціальною формулою, в якій врахований розподіл включених до розрахунку лісів за класами віку та встановлені оптимальні віки рубок у лісах України, диференційовані за лісорослинними зонами (Карпати, Полісся, Лісостеп - Степ), а також за категоріями лісів.

Встановлені віки рубок і розподіл включених до розрахунку лісів за класами віку зумовлюють відносно низький відсоток використання річного приросту (фактично - середньої річної зміни запасів).

Проте, під час лісовпорядкування не лише не здійснюється оцінка загального біорізноманіття в лісах, що впорядковуються, але навіть не проводиться “виявлення типових та унікальних природних комплексів, місць зростання та оселення рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення видів тваринного і рослинного світу і підлягають заповіданню, включенню до екологічної мережі”, що передбачене ст. 46 ЛК.

Тема 2. Нормативне забезпечення збереження біорізноманіття під час ведення лісового господарства

Рубки головного користування.

Проводяться згідно з Правилами рубок головного користування та Правилами рубок головного користування в гірських лісах Карпат.

Основним обмеженням, спрямованим на збереження біорізноманіття, є заборона вирубування та пошкодження дерев і чагарників, що включені до Червоної книги України, насінників, плюсових та інших дерев, що мають виняткове значення для збереження біорізноманіття (п. 1.3. Правил рубок головного користування, п. 5. Правил рубок головного користування в гірських лісах Карпат).

В обох Правилах вимагається визначення природоохоронних вимог (запобігання ерозії ґрунтів, збереження підросту тощо) з їх відображенням у карті технологічного процесу розроблення лісосіки.

Важливими з точки зору збереження біорізноманіття (мертвої деревини) видаються питання очищення місць рубок від порубкових решток. Метою цієї операції є створення сприятливих умов для відновлення лісу, запобігання ерозії ґрунту, зменшення рівня пожежної небезпеки та забезпечення належного санітарного стану.

Залежно від лісорослинних умов і вимог лісовідновлення застосовують 5 способів очищення лісосік (4 способи в гірських лісах Карпат):

- збирання порубкових решток у купи та вали для перегнивання;
- рівномірне розкидання подрібнених на відрізки до 1 метра порубкових решток по лісосіці;
- укладання порубкових решток на трелювальні волюки в улоговинах та ущільнення їх під час трелювання деревини;
- укладання порубкових решток у місцях проїзду агрегатних лісових машин;
- збирання порубкових решток у купи з подальшим їх спалюванням (не застосовується в гірських лісах Карпат).

Правила поліпшення якісного складу лісів.

Визначають основні вимоги до проведення рубок формування та оздоровлення лісів, до яких зараховують рубки: догляду, санітарні, лісовідновні, переформування, пов'язані з реконструкцією, ландшафтні.

Важливими для збереження біорізноманіття є обмеження, викладені в п. 6 цих Правил, які полягають у тому, що практично в усіх лісах ПЗФ (заповідні зони біосферних заповідників, національних природних і регіональних ландшафтних парків, природні заповідники, пам'ятки природи, заповідні урочища) ці види рубок можуть проводитися у виняткових випадках і лише на підставі наукового обґрунтування, рішень наукових або науково-технічних рад установ природно-заповідного фонду, а також за погодженням з органом виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища (Мінприродою).

Санітарні правила в лісах України.

Регламентують проведення санітарно-оздоровчих заходів (вибіркові санітарні рубки; суцільні санітарні рубки; ліквідація захаращеності; запобігання виникненню та поширенню осередків шкідників і хвороб лісу; захист заготовленої деревини від шкідників та хвороб).

Встановлюються кількісні показники призначення вибіркового санітарного рубок - наявність 5 і більше куб. метрів на гектарі сухостійних, усихаючих, сильно ослаблених, пошкоджених шкідниками, хворобами та внаслідок стихійних природних явищ і техногенних впливів окремих дерев або їх груп.

Якщо таке вилучення призведе до зменшення повноти нижче 0,4 або 0,5 (пристигаючих, стиглих і

перестійних деревостанів), призначається суцільна санітарна рубка.

Порядок заготівлі другорядних лісових матеріалів і здійснення побічних лісових користувань в лісах України.

До заготівлі другорядних лісоматеріалів зараховують заготівлю пнів, лубу, кори й деревної зелені. Заготовлюють з дерев, призначених до рубки в поточному році. Встановлені обмеження на заготівлю пнів: заборона заготівлі пнів у п'ятдесятиметровій смузі постійних водотоків і на схилах, крутіших за 11°, а також вимога лишати не менше 10 пнів на га з метою збереження біорізноманіття.

Якщо запаси стовбурової деревини визначаються під час лісовпорядкування в межах похибки, прийнятої за окомірного її (деревини) визначення, а контроль за її використанням є досить прискіпливим з боку контролюючих органів, то визначення запасів недеревної лісової продукції, а також контроль за вилученням такої продукції є досить проблематичними.

Тема 3. Збереження біорізноманіття в лісах у межах і поза межами територій та об'єктів ПЗФ під час ведення лісового господарства

Вважається, що через відсутність або недосконалість відповідної нормативно- правової бази, механізмів реалізації й контролю за збереженням біорізноманіття, цінне біорізноманіття (види рослин, тварин і грибів, що включені до Червоної книги України, міжнародних конвенцій та рослинні угруповання - до Зеленої книги України) не забезпечене належною охороною на землях

лісогосподарського призначення поза межами об'єктів ПЗФ (а інколи і в їх межах).

Зважаючи на те, що зазначені землі займають близько 15% території України або 90,5 тисяч км² (17,5% території України є лісовкриті землі, з них близько 2,5% знаходиться під об'єктами ПЗФ), а підпорядковані ДАЛРУ об'єкти ПЗФ займають 15,4% площі земель лісового фонду, можна зробити висновок, що на решті 84,6% площі лісового фонду ДАЛРУ охорона цінного біорізноманіття (за винятком біорізноманіття лісів) практично не передбачена.

Стаття 85 Лісового кодексу України вірно формулює завдання щодо збереження біорізноманіття в лісах на генетичному, видовому, популяційному та екосистемному рівнях, у тому числі охорони рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного й рослинного світу, рослинних угруповань тощо. У подальшому ЛКУ не формулює, яким чином має бути забезпечена охорона біорізноманіття, оскільки для цього мають бути застосовані підзаконні акти. Опосередковано це може бути досягнуто різними шляхами, у тому числі й шляхом поділу лісів за екологічним і соціально-економічним значенням у відповідності до ст. 39 ЛКУ. Іншим механізмом, за допомогою якого може бути введена система збереження біорізноманіття в лісах, є виділення особливо захисних лісових ділянок.

Затверджений Постановою КМУ від 16 травня 2007 р. № 733 “Порядок поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок” встановлює єдині вимоги до поділу лісів на категорії, умови та ознаки зарахування їх до таких категорій, а також виділення особливо захисних лісових ділянок з режимом обмеженого лісокористування.

У ст. 5 Постанови КМУ “Ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення” значно обмежені функції природоохоронних лісів. До цієї категорії не зараховані ліси поза межами об’єктів ПЗФ, які, проте, мають важливе значення для збереження біорізноманіття на генетичному, видовому, популяційному та екосистемному рівнях, для охорони рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення видів тваринного й рослинного світу, що включені до Червоної книги України, охороняються міжнародними конвенціями, рослинних угруповань, що включені до Зеленої книги України тощо. Крім того цей документ не надає характеристик і порядку визначення природоохоронних лісів (окрім об’єктів і територій ПЗФ).

Концепція особливо цінних для збереження лісів частково реалізована в чинній нормативно-законодавчій базі ведення лісового господарства та описана вище.

У Лісовому кодексі у ст. 41 “Виділення особливо захисних лісових ділянок” вказується, що в лісах можуть бути виділені особливо захисні лісові ділянки з режимом обмеженого лісокористування. Проте, в “Порядку поділу.” відсутні пояснення, про які саме обмеження лісокористування йдеться.

Для здобуття компетентностей з даного розділу необхідно:

1. Опрацювати матеріали конспекту лекції та інших інформаційних джерел.
2. Дати відповідь на питання.

Запитання для самоперевірки:

1. *Що передбачає лісовпорядкування щодо біорізноманіття?*

2. *Екологічно обґрунтоване ведення лісового господарства на землях ПЗФ.*
3. *Планування рубок головного користування з позицій збереження біорізноманіття.*
4. *Планування рубок формування та оздоровлення лісів з позицій збереження біорізноманіття.*
5. *Збереження біорізноманіття в лісах на генетичному, видовому, популяційному та екосистемному рівнях.*
6. *Виділення особливо захисних лісових ділянок.*

Рекомендована література: 20, 21, 22, 23, 24, 25, 32, 33, 36, 41, 43, 58

Розділ 4. Управління природними ресурсами і, зокрема, біорізноманіттям, у лісах України

Тема 1. Управління природними ресурсами в лісах ПЗФ

У статтях 25-33 ЛКУ описані основні завдання державного регулювання та управління у сфері лісових відносин та повноваження органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Вирішення питань збереження біорізноманіття в лісах не потребують інституційних змін чи змінення чинних повноважень органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо управління.

Управління природними ресурсами в лісах включає загалом розробку планів управління, заходи щодо впровадження планів управління, моніторинг природних ресурсів, заходи правозастосування щодо порушень чинного законодавства щодо лісового господарства.

Термін “управління” щодо лісів у законодавчому полі України має еквівалент - “лісовпорядкування”. Згідно зі ст. 45 ЛКУ, лісовпорядкування включає комплекс заходів, спрямованих на забезпечення ефективної організації та науково обґрунтованого ведення лісового господарства, охорони, захисту, раціонального використання, підвищення екологічного та ресурсного потенціалу лісів, культури ведення лісового господарства, отримання достовірної і всебічної інформації про лісовий фонд України.

Лісовпорядкування передбачає, зокрема (ст. 46 ЛКУ):

1. Виявлення типових та унікальних природних комплексів, місць зростання та оселення рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного

і рослинного світу і підлягають заповіданню, включенню до екологічної мережі;

2. Ведення моніторингу лісів.

Таким чином, згідно з ЛКУ, на лісовпорядкування покладається виявлення типових та унікальних природних комплексів і місць зростання (росту) та оселення рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного й рослинного світу, а лісова охорона забезпечує їх збереження, невиснажливе використання тощо.

Тема 2. Охорона земель водного фонду в лісах і водного біорізноманіття

Згідно зі ст. 4. Водного кодексу України до земель водного фонду належать землі, зайняті:

1. морями, річками, озерами, водосховищами, іншими водними об'єктами, болотами, а також островами, не зайнятими лісами;
2. прибережними захисними смугами вздовж морів, річок та навколо водойм, крім земель, зайнятих лісами.”

Отже, фактично, землі водного фонду в лісах складаються з водного дзеркала і не мають прибережних смуг.

Положення про Державне агентство водних ресурсів України, затверджене Указом Президента України від 13 квітня 2011 року № 453/2011, декларує такі основні завдання агентства:

- внесення пропозицій щодо формування державної політики у сфері розвитку водного господарства і меліорації земель, управління, використання та відтворення поверхневих водних ресурсів;
- реалізація державної політики у сфері управління, використання та відтворення поверхневих водних

ресурсів, розвитку водного господарства і меліорації земель та експлуатації державних водогосподарських об'єктів комплексного призначення, міжгосподарських зрошувальних і осушувальних систем.

Серед покладених на Держводагенство завдань немає жодного щодо здійснення охорони водних об'єктів.

Здійснення заходів щодо раціонального використання й охорони вод та відтворення водних ресурсів, а також контроль за використанням і охороною вод і відтворенням водних ресурсів делеговане Водним кодексом (ст. 10) до компетенції сільських, селищних, міських та районних у містах рад.

На районні та обласні ради покладено здійснення контролю за використанням й охороною вод та відтворенням водних ресурсів (ст. 11 та 12).

Але сільська рад, яка складається, дуже часто, з голови, секретаря, землевпорядника та бухгалтера, не має ні часу, ні знань для охорони вод і раціонального використання й відтворення водних ресурсів. Завдання охорони вод значно ускладнюється для сільських рад, коли водні об'єкти розташовані далеко від села й оточені землями лісового фонду.

Указом Президента України від 16 квітня 2011 року “Про Державне агентство рибного господарства України” створено Держрибагентство України для реалізації державної політики у сфері рибного господарства та рибної промисловості, охорони, використання та відтворення водних біоресурсів, регулювання рибальства, безпеки мореплавства суден флоту рибного господарства.

Відповідно до ст. 3 Закону України “Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів” від 8 липня 2011 року № 3677-VI, завданням

державної політики в галузі рибного господарства є, зокрема, управління рибальством, збереження та збільшення чисельності водних біоресурсів у природному середовищі, їх біологічного різноманіття шляхом забезпечення охорони, відтворення та раціонального використання.

Державна інспекція охорони, відтворення водних живих ресурсів та регулювання рибальства існує на підставі Положення про неї, затвердженого Наказом Мінагрополітики від 12.05.2005 № 198. Відповідно до покладених на Держрибінспекцію завдань, вона здійснює охорону риби та інших водних живих ресурсів у рибогосподарських водних об'єктах України, в інших об'єктах водно-го промислу або об'єктах, які мають значення для природного відтворення запасів риби та інших водних живих ресурсів, а також у виключній (морській) економічній зоні України та акваторіях у межах континентального шельфу України.

Окрім Держрибінспекції контроль за додержанням чинного екологічного законодавства на водоймах може здійснювати Державна екологічна інспекція, підпорядкована Мінприроди.

На відміну від лісової охорони, яка постійно й широкомасштабно здійснює охорону лісових ресурсів, Держрибінспекція та Державна екологічна інспекція працюють шляхом контрольних перевірок, інспекцій. Ураховуючи малочисельність цих інспекцій ефективність їх роботи досить низька.

Комплексна охорона лісів і розташованих у них водних об'єктів є складовою частиною забезпечення екосистемного підходу в управлінні та охороні природи.

Тема 3. Проекти організації території національних природних парків, природних і біосферних заповідників, регіональних ландшафтних парків

Згідно до статті 3 Закону України “Про природно-заповідний фонд України” до природно-заповідного фонду (ПЗФ) належать такі природні території та об’єкти: природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам’ятки природи, заповідні урочища та штучно створені об’єкти - ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, парки-пам’ятки садово-паркового мистецтва.

Природні території й об’єкти.

Природні заповідники є природоохоронними, науково-дослідними установами загальнодержавного значення, створеними з метою збереження в природному стані типових або унікальних для даної ландшафтної зони природних комплексів з усією сукупністю їхніх компонентів, вивчення природних процесів і явищ, що відбуваються в них, розробки наукових засад охорони довкілля, ефективного використання природних ресурсів та екологічної безпеки.

Біосферні заповідники є природоохоронними, науково-дослідними установами міжнародного значення, що створюються з метою збереження в природному стані найтипівіших природних комплексів біосфери, здійснення фонового екологічного моніторингу, вивчення навколишнього природного середовища, його змін під дією антропогенних факторів.

Національні природні Парки, що є природоохоронними, рекреаційними, культурно-освітніми,

науково-дослідними установами загальнодержавного значення, створюються з метою збереження, відтворення і ефективного використання природних комплексів та об'єктів, які мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, освітню та естетичну цінність.

Регіональні ландшафтні Парки, котрі є природоохоронними рекреаційними установами місцевого чи регіонального значення, створюються з метою збереження в природному стані типових або унікальних природних комплексів та об'єктів, а також забезпечення умов організованого відпочинку населення.

Заказники — природні території (акваторії) з метою збереження і відтворення природних комплексів чи їх окремих компонентів.

Пам'ятки природи — окремі унікальні природні утворення, що мають особливе природоохоронне, наукове, естетичне і пізнавальне значення, створюються з метою збереження їх у природному стані.

Заповідні урочища — лісові, степові, болотні та інші відокремлені цілісні ландшафти, що мають важливе наукове, природоохоронне і естетичне значення, створюються з метою збереження їх у природному стані.

Штучно створені об'єкти.

Ботанічні сади — об'єкти, що створюються з метою збереження, вивчення, акліматизації, розмноження в спеціально створених умовах та ефективного господарського використання рідкісних і типових видів місцевої і світової флори шляхом створення, поповнення та збереження ботанічних колекцій, ведення наукової, навчальної і освітньої роботи.

Дендрологічні Парки створюються з метою збереження і вивчення у спеціально створених умовах

різноманітних видів дерев і чагарників та їх композицій для найефективнішого наукового, культурного, рекреаційного та іншого використання.

Зоологічні Парки створюються з метою організації екологічної освітньо-виховної роботи, створення експозицій рідкісних, екзотичних та місцевих видів тварин, збереження їх генофонду, вивчення дикої фауни і розробки наукових основ її розведення у неволі.

Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва — найбільш визначні та цінні зразки паркового будівництва з метою охорони їх і використання в естетичних, виховних, наукових, природоохоронних та оздоровчих цілях.

Технологія впорядкування природно-заповідних лісів.

Лісовпорядні роботи з упорядкування природно-заповідних лісових насаджень виконують лісовпорядні партії або групи фахівців за договором, укладеним проектною організацією із замовником, який фінансує виконання робіт згідно із завданням на проектування. Взаємовідносини між проектувальниками і замовниками визначаються на підставі договорів.

Оскільки згідно до ст. 46 ЛКУ лісовпорядкування передбачає виявлення типових та унікальних природних комплексів, місць зростання та оселення рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення видів, тваринного і рослинного світу і підлягають заповіданню, то лісовпорядкування в об'єктах ПЗФ має бути проведено з врахуванням даних, що містяться в:

- Червоній книзі України;
- Зеленій книзі України;
- додатках до Бернської конвенції, а саме:
 - Види флори, що підлягають суворій охороні;
 - Види фауни, що підлягають суворій охороні;

- Види фауни, що підлягають охороні;
- Заборонені методи забиття, відлову та інших форм експлуатації тварин і рослин (Додаток IV);
- Резолюцій 4 (1996) та 6 (1998, 2011) Бернської конвенції;
- Додатку 1 до Боннської конвенції (мігруючі види тварин, що знаходяться під загрозою зникнення. Україна мусить забезпечити суворий захист цих видів, охорону або відновлення місць їхнього існування, зменшувати вплив перешкод на шляхах міграції та контролювати інші фактори, які можуть становити загрози);
- наукових публікаціях щодо наявності червонокнижних видів на проєктованих територіях.

Проекти організації територій національних природних парків (НПП), природних (ПЗ), біосферних заповідників (БЗ) та регіональних ландшафтних парків (РЛП) розробляються відповідно до Закону України про ПЗФ та відповідних Положень, затверджених наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 06.07.2005 р. № 245. Найчисленнішим об'єктом ПЗФ із зазначених вище категорій є НПП. Технологія організації та лісовпорядкування лісів природно-заповідного фонду України наведена в додатку А.

Для здобуття компетентностей з даного розділу необхідно:

1. Опрацювати матеріали конспекту лекції та інших інформаційних джерел.
2. Опрацювати інформацію, наведену у додатку А.
3. Дати відповідь на питання.

Запитання для самоперевірки:

- 1. Що включає управління природними ресурсами в лісах ПЗФ?*
- 2. Охарактеризуйте землі водного фонду в лісах.*
- 3. Охарактеризуйте коротко проекти організації територій:*
 - національних природних парків (НПП);*
 - природних (ПЗ);*
 - біосферних заповідників (БЗ);*
 - регіональних ландшафтних парків (РЛП).*

Рекомендована література: 8, 12, 14, 15, 27, 45, 52,

Розділ 5. Економічні засади збереження біорізноманіття

Тема 1. Концепція екосистемних послуг (ЕП) та механізм “платежів за екосистемні послуги” (ПЕП)

Економічні методи охорони природного середовища використовуються досить широко й давно, фокусуючись, перш за все, на компенсації збитків або на запобіганні шкоди під загрозою санкцій. Однак, в останні роки підхід до фінансування охорони природи та збереження біорізноманіття принципово змінюється. Нові економічні методи базуються не на покаранні винуватих після заподіяння шкоди, а на заохоченні заходів, спрямованих на збереження природи. Платежі за екосистемні послуги - один з найсучасніших підходів, суть якого полягає в створенні нових ринків, які перерозподіляють фінанси на користь організацій та людей, які зберігають природу й біорізноманіття.

Екосистемні послуги - фактично, це функції екосистем, які забезпечують підтримання добробуту суспільства, екологічної безпеки й здоров'я людей і, з точки зору ринкових відносин, можуть розглядатися як своєрідні “послуги”, які “надаються” екосистемами суспільству. Іншими словами, це вигоди або блага, які людина отримує від екосистем. Згідно з концепцією природного капіталу, ЕП - це проценти з цього капіталу. У разі втрати природного капіталу (руйнуванні екосистеми) ми втрачаємо частину ЕП сьогодні та зменшений природний капітал (екосистеми) надійде наступним поколінням.

Зараз найбільш прийнятим є розподіл ЕП на чотири групи. Базові ЕП є послугами “підтримання” - створення ґрунту, підтримання фотосинтезу та первинної продукції, циклів поживних речовин і води. Виконання екосистемами цих функцій забезпечує надання ними послуг “другого

рівня” - послуги забезпечення, регулювання та культурні послуги.

Послуги забезпечення (або ресурсні) - це забезпечення водою, продуктами харчування, деревиною, іншою сировиною та матеріальними продуктами. Ці послуги найбільш “економічно” зрозумілі та оцінені.

Послуги регулювання - це, наприклад, фільтрація та очистка води, регулювання водозбору, захист від ерозії, повеней, руйнування берегів, запилення, регулювання клімату. Ці послуги хоч і відомі, та їх величезне економічне значення залишається неоціненим (як і послуг “підтримання”).

Послуги культурні - це надання екосистемами можливостей для відпочинку (рекреаційні послуги), а також духовні та естетичні цінності природи. З останніх послуг більш-менш оцінені лише рекреаційні послуги.

Біорізноманіття є наскрізним компонентом усіх екосистем й основою для виконання екосистемами більшості зазначених вище послуг (оскільки біота бере участь у процесах надання багатьох послуг). У той же час, підтримання біорізноманіття розглядається як окрема послуга (наприклад, для збереження видів або генетичного різноманіття екосистеми).

Сучасний досвід показує, що сьогодні існують чотири категорії ЕП, для яких є реальним використання компенсаційних платежів та створення ринків - послуги щодо забезпечення прісною водою належної якості, поглинання вуглецю, збереження біорізноманіття та естетичних і культурних властивостей ландшафту. Ці “продукти” (фактично, групи послуг) можна обрахувати та “продати”.

Послуги щодо забезпечення прісною водою належної якості включають регулювання водотоку, якості

води, контроль за осадонакопиченням, збереження водного середовища існування.

Послуги збереження біорізноманіття полягають у збереженні екосистем, видів і популяцій рослин і тварин, усього генетичного різноманіття.

Поглинання вуглецю здійснюється зеленими рослинами й залежить від наявності лісів (і боліт). Ця послуга може надаватися або через збереження наявного лісового покриву, або завдяки лісорозведенню.

Збереження естетичних і культурних властивостей ландшафту - це створення нових територій, що охороняються, охорона наявних пам'яток природи, підтримання відповідного рівня збереження природних екосистем на природоохоронних територіях тощо.

Щодо економічного механізму платежів за екосистемні послуги (ПЕП), то ці платежі є компенсаціями, які “споживачі” ЕП виплачують їх “постачальникам”.

“Постачальники” ЕП - суб'єкти господарювання, у ході діяльності яких виробляються або підтримуються певні ЕП. Фактично, ЕП не “виробляються” людиною безпосередньо, але певні дії “постачальників”, спрямовані на збереження екосистем та їх властивостей, необхідних для створення ЕП, забезпечують належне функціонування екосистем, що й забезпечує їхню можливість “надавати” ці послуги.

Наприклад, важливим видом ЕП є підтримання високої якості прісної води у річці. Постачальниками послуги будуть землекористувачі, чії ділянки розташовані у верхів'ях річки: методи, які вони впроваджують у своєму господарстві (споживання добрив і пестицидів, зведення лісів або лісорозведення) безпосередньо впливають на якість води нижче за течією. Якщо ця якість, унаслідок певних дій землекористувачів у верхів'ях ріки (обмежень

щодо технологій виробництва, які можуть вплинути на якість води), підтримується не нижче фіксованого рівня, можна казати про надання ними послуги.

Споживачі (користувачі) ЕП - суб'єкти господарювання, що мають вигоду, у т.ч. економічну, від користування послугою. Необхідною умовою створення ринку ЕП є усвідомлення цінності певної ЕП й готовності платити за неї.

У зазначеному прикладі споживачами послуги “чистої води” є суб'єкти (організації або фізичні особи), що проживають у пониззі річки й використовують воду для побутових цілей або у виробництві. В обох випадках якість води відіграє велике значення для них, тому, у разі інформування, вони будуть готові платити постачальникам ЕП компенсації за здійснення заходів щодо підтримання якості води в річці, або ж за “нездійснення” діяльності, що шкодить цій якості (наприклад, за обмежене використання мінеральних добрив на прилеглих до річки землях або за те, що постачальник послуги не вирубує ліс для розширення посівних площ тощо).

Споживач послуги буде готовий заплатити за неї тільки коли він: по-перше, інформований про те, якою мірою саме діяльність постачальника зумовлює забезпечення певної якості ЕП, по-друге, переконаний, що плата за ЕП рентабельна порівняно з можливими альтернативними витратами (наприклад, з вартістю будівництва та експлуатації споруд для очищення води). Максимальна сума платежу дорівнює витратам на цей альтернативний спосіб вирішення проблеми.

Реальна сума платежів за ЕП визначається індивідуально в кожному випадку в процесі переговорів між постачальником і споживачем послуги, а також посередником.

Суть механізму використання ПЕП в тому, щоб впровадити у свідомість користувачів ЕП думку про те, що послуги ці не є безкоштовними, а мають чималу економічну цінність, за яку необхідно платити. Здійснюється це шляхом переведення абстрактних екосистемних послуг до категорії потрібних всім “товарів” через інформування та екологічну освіту населення та, особливо, осіб, що приймають рішення.

Лісові екосистеми надають більшість ЕП. Серед них найбільш усвідомлені споживачами - отримання деревини та недеревних продуктів, рекреація, мисливство та рибальство; більш значущі та не оцінені належним образом ЕП лісів - регулювання водозбору та очистка води, захист від ерозії та повеней, створення чистого повітря, регулювання клімату та стоку вуглецю, підтримання біорізноманіття, естетичне та духовне “споживання” лісових ландшафтів.

Тема 2. Можливості застосування механізмів ПЕП в Україні

Ринок сплати за викиди парникових газів (ринок вуглецю) існує як на глобальному рівні, так і як національні та регіональні ринки. Україна бере участь у глобальному ринку - вона вже продала 44 млн. ОВК (одиниць встановленої кількості) Японії та 3 млн. ОВК Іспанії. Накопичений досвід роботи механізму торгівлі квотами дозволяє створити **національний ринок вуглецю, і, що дуже важливо, із включенням до нього лісового сектора** (на глобальному рівні дуже мало прикладів підтримання безпосередньо лісових проектів).

Тут можливі дві моделі: коли “продавцями - покупцями” є території, і коли - окремі підприємства та організації. У першому випадку більш залісені області з невеликим рівнем викидів парникових газів стають

“продавцями” квот, а менш залісені області з високим рівнем викидів - “покупцями”. Кошти можуть бути перераховані фактично або на цю суму область-покупець фінансує, наприклад, проект щодо залісення в області-продавця. У другому випадку покупцями є великі підприємства, що викидають парникові гази, а продавцями - лісові господарства, заповідники, національні парки.

Як “посередник” між покупцями та продавцями створюється цільовий фонд (національний або регіональний), який акумулює кошти, сплачені територіями або підприємствами за викиди та надає їх “продавцям” на збереження та підтримання лісових екосистем. Продавці фактично “продають” ЕП накопичення вуглецю через цільовий фонд (створення цільових фондів передбачено ст. 47 Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища”).

Необхідно підкреслити, що платежі за різні ЕП вже формально існують в Україні. Чинний Податковий кодекс включає низку податків та зборів (ст. 9, 10), частина яких, фактично, є платежами за ЕП. Це екологічний податок, рентна плата за нафту, газ, газовий конденсат що видобуваються в Україні, плата за користування надрами, плата за землю, збори за спеціальне використання води та лісових ресурсів, місцевий туристичний збір.

Наприклад, екологічний податок сплачується на викиди двоокису вуглецю - 0,2 грн. за 1 т (ст. 243.4). Але всі сплачені кошти потрапляють в бюджети та не повертаються безпосередньо на збереження та підтримання екосистем, тобто не мають цільового спрямування “постачальникам” ЕП, точніше, тим установам, організаціям або особам, які забезпечують діяльність, яка підтримує відповідні екосистеми у стані, який уможливорює надання ними

відповідних ЕП. Тому фактично платежі за ЕП є, а механізмів ПЕП немає.

Створення механізму ПЕП передбачає ідентифікацію та оцінку ЕП, визначення “продавця” та “покупця”, створення економічних відносин між ними - компенсаційного механізму, фінансового механізму підтримання екосистем - надавачів ЕП. Посередник (цільовий фонд) забезпечує накопичення платежів від “покупців”, втілює компенсаційний механізм, де за обрахований об’єм наданої послуги “продавець” отримує розраховану оплату. Обов’язковим є інформування щодо цінності певної ЕП, що діє як один з важливих інструментів створення ринків (“покупець” повинен усвідомити ЕП та погодитися сплатувати).

Податки та збори - це обов’язкові платежі, тому згода “покупця” не потрібна, проте, необхідно встановити механізм розподілу отриманих коштів - їх частина повинна надходити на проекти щодо підтримання екосистем. Введення нових видів рентної плати буде розширювати перелік оплачених ЕП.

Ураховуючи, що кошти сплачених податків і зборів надходять у бюджети різних рівнів, механізми ПЕП потрібно застосувати не лише на національному рівні, а й на регіональному та місцевому рівнях.

Окрім використання обов’язкових платежів (податків і зборів), механізми ПЕП можуть бути створені на основі договірних платежів за ЕП на *регіональному та місцевому рівнях*.

У тариф (наприклад, за воду) може бути включена оплата за ЕП; користувачі та водоканал є “покупцями” ЕП (чистої води), “продавцями” є установи природно-заповідного фонду, лісгосподарські підприємства, розташовані на територіях, де відбувається водозабір.

Рівень сплати визначається договірним шляхом, але для можливості включення цієї плати до тарифу необхідні зміни в нормативно-правовій базі (згідно з чинним законодавством більш реальним є підвищення тарифу шляхом включення додаткової суми в платежі водоканалу за спеціальне використання водних ресурсів).

Законом України “Про природно-заповідний фонд” (ст. 48) передбачено створення цільових екологічних фондів установ природно-заповідного фонду (наприклад, заповідників). Таки фонди можуть бути прямими акцепторами платежів за ЕП (беручи до уваги, що заповідні екосистеми є надавачами ЕП).

Підприємства можуть створювати власні спеціальні фонди для компенсації ЕП, витрати на які будуть включатися в собівартість і ціну товарів і послуг (як це здійснюється сьогодні стосовно витрат на очистку скидів і викидів). Це потребує включення ЕП до державної системи регулювання та контролю.

Фонди охорони навколишнього природного середовища можуть стати цільовими фондами (посередниками), але для цього необхідним є надання їм статусу юридичних осіб, що потребує внесення відповідних змін до законодавства (сьогодні ці фонди є лише частиною бюджетів).

Тема 3. Законодавство та використання механізмів ПЕП у лісовому секторі

Механізми, наближені до механізмів ПЕП, фактично вже існують в природоохоронному та лісовому законодавстві, але під іншими назвами.

Згідно зі ст. 38 Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища України”: “використання природних ресурсів в Україні здійснюється

в порядку загального і спеціального використання природних ресурсів”. Якщо загальне використання для задоволення життєвих потреб є безоплатним, то спеціальне використання передбачає володіння, користування природними ресурсами або їх оренду за плату. Механізм спеціального використання ресурсів є одним з механізмів сплати за ЕП.

Ст. 9-1 Закону “Про природно-заповідний фонд” визначає порядок спеціального використання природних ресурсів на територіях та об’єктах природно-заповідного фонду (ПЗФ): “спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об’єктів природно-заповідного фонду здійснюється в межах ліміту та на підставі дозволу на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об’єктів природно-заповідного фонду”. Ліміти та дозволи надаються органами Мінприроди. Для розрахунку лімітів використовують обґрунтування, які фактично є оцінкою певної ЕП та рівнів її використання.

Згідно зі ст. 47 Закону “Про природно-заповідний фонд”: “кошти ... від наукової, природоохоронної, туристсько-екскурсійної, рекламно-видавничої та іншої діяльності в межах заповідних територій та об’єктів, що не суперечать їх цільовому призначенню, є їх власними коштами. Ці кошти не підлягають вилученню і використовуються для здійснення заходів щодо охорони відповідних територій та об’єктів природно-заповідного фонду”. Основне джерело цих коштів - рекреанти-відвідувачі (вони є “покупцями” ЕП) - “за відвідування територій та об’єктів природно-заповідного фонду їх адміністрації, а також підприємства, установи, організації і громадяни, у підпорядкуванні яких перебувають ці території та об’єкти, за погодженням із спеціально

уповноваженими державними органами можуть встановлювати плату” (ст. 47).

Таким чином, механізм ПЕП на рівні окремих територій та об’єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ) вже існує в законодавстві й застосовується на практиці. Отримані кошти можуть бути значним джерелом фінансування збереження лісових екосистем і біорізноманіття. Однак кошти, отримані від рекреаційної діяльності лісогосподарськими підприємствами, на території яких знаходяться об’єкти ПЗФ та які вони охороняють, значною мірою витрачаються на організацію й розширення власне рекреаційної діяльності, а не на здійснення природоохоронних заходів.

Згідно зі ст. 67 Лісового кодексу України спеціальне використання лісових ресурсів охоплює заготівлю деревини та другорядних лісових матеріалів, побічні лісові користування (усе це є отриманням ЕП) та “використання корисних властивостей лісів для культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних і освітньо-виховних цілей та проведення науково-дослідних робіт” (це є культурні ЕП). Сьогодні кошти, сплачені за спеціальне використання лісових ресурсів, не інвестуються у “природний капітал”, тобто не повертаються безпосередньо на підтримання тих екосистем, які надали ці послуги. Збір за спеціальне використання лісових ресурсів є загальнодержавним збором і зараховується до бюджетів різних рівнів. Для повернення його (або його частини) на заходи щодо збереження лісових екосистем необхідно створення цільових бюджетних фондів.

Згідно з Лісовим кодексом (ст. 39) ліси України поділяються на чотири категорії за значенням і залежно від основних функцій:

- ✓ захисні;

- ✓ рекреаційно-оздоровчі;
- ✓ ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення;
- ✓ експлуатаційні.

Основні функції, які виконують ці категорії лісів і є групами ЕП. Перші три категорії лісів надають, переважно, ЕП підтримання, регулювання та культурні, четверта категорія - ЕП забезпечення.

Для практичного застосування принципів ЕП є сенс використовувати поняття “корисні властивості лісів”. Це поняття, включене до лісового законодавства, фактично дорівнює поняттю ЕП регулювання та культурним ЕП: “До лісових ресурсів також належать корисні властивості лісів (здатність лісів зменшувати негативні наслідки природних явищ, захищати ґрунти від ерозії, запобігати забрудненню навколишнього природного середовища та очищати його, сприяти регулюванню стоку води, оздоровленню населення та його естетичному вихованню тощо), що використовуються для задоволення суспільних потреб” (ст. 6 Лісового кодексу).

Нині лише частина з цих корисних властивостей (частина культурних ЕП) надається у порядку спеціального використання лісових ресурсів. Але зарахування Лісовим кодексом корисних властивостей лісів у більш широкому сенсі до лісових ресурсів (див. вище - ст. 6) дозволяє розширити механізм спеціального використання лісових ресурсів з охопленням ЕП регулювання та нових культурних ЕП.

Для застосування механізму ПЕП в лісовому секторі доцільно запропонувати такий алгоритм:

1. **Ідентифікація та оцінка ЕП.** Визначити та оцінити ЕП можливо в процесі лісовпорядкування; лісовий кадастр дозволяє провести грошову оцінку ЕП лісів.

Грошову оцінку ЕП територій та об'єктів ПЗФ можна проводити одночасно з економічною оцінкою згідно зі ст. 45 Закону України “Про природно-заповідний фонд”. Ця робота повинна призвести до оцінки широкого спектра корисних властивостей лісів (ЕП) конкретної території. У рамках роботи щодо оцінки ЕП необхідно розробити методики обрахування ЕП, які після затвердження стануть частиною нормативно-правової бази.

2. *Включення всіх визначених ЕП до спеціального використання лісових ресурсів.*

Необхідно розширити поняття “корисних властивостей лісів” (включаючи “підтримання біорізноманіття”), зафіксувати їх повний перелік у Лісовому кодексі та зарахувати використання корисних властивостей лісів до спеціального використання лісових ресурсів. Це потребує змін в Лісовому кодексі та нормативних актах.

3. *Формування спеціальних бюджетних фондів* для накопичення коштів, які надходять від сплати за використання корисних властивостей (ЕП) лісів (а можливо й від сплати за всі види спеціального використання лісових ресурсів), а також розробка порядку витрати цих коштів на збереження та підтримання лісових екосистем (аналогічно як діють наявні фони охорони навколишнього природного середовища). Під час розподілу коштів між бюджетами різних рівнів перевага, на нашу думку, повинна бути надана місцевим бюджетам для витрати частини коштів на збереження безпосередньо тих екосистем, що надають визначені ЕП.

Це лише один з можливих механізмів запровадження й функціонування ПЕП; окрім нього необхідно спробувати застосовувати інші, використовуючи описані вище можливості (кошти та екологічні фонди установ ПЗФ,

фонди підприємств, прямі стосунки “продавець - покупець” тощо). У будь-якому випадку застосування механізмів ПЕП потребує чіткого визначення та обрахування ЕП, розробки змін до нормативно- правової бази, лобювання для втілення цих змін. Обов’язковим є інформування та внесення поняття “екосистемні послуги” до нормативно-правової бази.

Для здобуття компетентностей з даного розділу необхідно:

1. Опрацювати матеріали конспекту лекції та інших інформаційних джерел.
2. Дати відповідь на питання.

Запитання для самоперевірки:

1. *Охарактеризуйте групи екосистемних послуг.*
2. *Визначення суми платежів за екологічні послуги.*
3. *Застосування механізмів платежів за екологічні послуги.*
4. *Законодавство та використання механізмів платежів за екологічні послуги у лісовому секторі.*

Рекомендована література: 14, 40, 50, 52, 53, 58

Список рекомендованих джерел інформації

Нормативно-правові документи:

Кодекси та закони:

1. Лісовий Кодекс України. Закон України № 3404-IV, постанова ВР від 8 лютого 2006 року.
2. Земельний кодекс України, від 25 жовтня 2001 року № 2768-III.
3. Водний кодекс України, від 6 червня 1995 року № 213/95-ВР.
4. Закон «Про охорону навколишнього природного середовища», від 26 червня 1991 року, № 1268-XII.
5. Закон “Про природно-заповідний фонд”, від 16 червня 1992 року № 2456-XII.
6. Закон “Про рослинний світ”, від 9 квітня 1999 року, № 591-XIV.
7. Закон “Про мораторій на проведення суцільних рубок на гірських схилах в ялицево-букових лісах Карпатського регіону”, від 10 лютого 2000 року, № 1436-III.
8. Закон “Про мисливське господарство та полювання”, від 22 лютого 2000 року, № 1478-III.
9. Закон “Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки”, від 21 вересня 2000 року № 1989- III
10. Закон “Про тваринний світ”, від 13 грудня 2001 року № 2894-III.
11. Закон “Про екологічну мережу України”, від 24 червня 2004 року № 1864-IV. “Про особливості державного регулювання діяльності суб’єктів підприємницької діяльності, пов’язаної з реалізацією та експортом лісоматеріалів”.
12. Закон України “Про Червону книгу України”, від 7 лютого 2002 року № 3055-III -

<http://zakon.rada.gov.ua/go/3055-14f>

13. Закон України “Про внесення змін до статті 4 Закону України “Про Червону книгу України” щодо посилення охорони рідкісних видів тварин і рослин” // Відом. Верхов. Ради (ВВР). - 2013. - № 28. - С. 304.

Правила, настанови, інструкції, рекомендації:

14. Державна цільова програма “Ліси України” на 2010-2015 рр. (затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2009 р., № 977).
15. Положення про Зелену книгу України (затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2002 р., № 1286).
16. Перелік рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, та типових природних рослинних угруповань, які підлягають охороні і заносяться до Зеленої книги України (Затверджений Наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України 16 жовтня 2009 № 545 і зареєстрований в Міністерстві юстиції України 4 листопада 2009 р. за № 1024/17040).
17. Положення про порядок видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів і про порядок встановлення лімітів використання природних ресурсів загальнодержавного значення (затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1992 року № 459, зі змінами).
18. Інструкція про порядок встановлення лімітів на використання природних ресурсів у межах територій та об’єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення (із змінами, затверджена наказом Мінприроди від 11 травня 1994 р. № 43 і зареєстрована в Мінюсті України 24 травня 1994 р., № 111/320).
19. Інструкція про порядок видачі дозволів на спеціальне

- використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення (затверджена наказом Мінприроди України від 11 травня 1994 р., № 43 і зареєстрована в Мінюсті України 24 травня 1994 р., № 112/321, зі змінами).
20. Порядок ведення державного лісового кадастру та обліку лісів (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 20 червня 2007 року, № 848).
 21. Санітарні правила в лісах України : постанова Кабінету Міністрів України від 26 жовтня 2016 № 756.
 22. Інструкція про порядок ведення державного лісового кадастру і первинного обліку лісів (затверджена наказом Держкомлісгоспу України № 298 від 01 жовтня 2010 р., зареєстрована в Мінюсті України 16 грудня 2010 р., № 1267/18562).
 23. Правила відтворення лісів. Постанова Кабінету Міністрів України від 1 березня 2007 р. № 303.
 24. Правила поліпшення якісного складу лісів. Постанова Кабінету Міністрів України № 724 від 12 травня 2007 року.
 25. Порядок поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок. Постанова Кабінету Міністрів України № 733 від 16 травня 2007 р.
 26. Порядок спеціального використання лісових ресурсів. Постанова Кабінету Міністрів України від 23.05.2007 р. № 761.
 27. Концепція реформування та розвитку лісового господарства. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.04.2006 р. № 208-р.

28. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2004 р. № 675-р “Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми збереження біорізноманіття на 2005-2025 роки”.
29. Порядок видачі спеціальних дозволів на використання лісових ресурсів, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 травня 2007 року № 761.
30. Правила рубок головного користування в лісах України (рівнинних лісів) : наказ Держкомлісгоспу України від 23 груд. 2009 р. № 364; постанова Кабінету Міністрів України від 24 лют. 2010 р. № 175.
URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303-2007-%D0%BF>
31. Правила рубок головного користування в гірських лісах Карпат, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 22 жовтня 2008 р. № 929.
32. Порядок заготівлі другорядних лісових матеріалів і здійснення побічних лісових користувань в лісах України. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 квітня 1996 р. № 449.
33. Інструкція з впорядкування лісового фонду України. Част. 1 “Польові роботи”, част. 2 “Камеральні роботи”, Ірпінь, 2006. (Затверджена науково-технічною радою ДКЛГ України).
34. Методичні рекомендації щодо режиму збереження лісових екосистем на територіях природно-заповідного фонду України різних категорій. Затверджено спільним наказом Міністерства екології та природних ресурсів України та Державного комітету лісового господарства України від 24 грудня 2003 р. № 185/210-А.
35. Настанови з лісового насінництва. Харків, УкрНДІЛГА, 1993.
36. “Державний кадастр територій та об’єктів природно-заповідного фонду” (2006).

37. Інструкція про порядок погодження та затвердження розрахункових лісосік (затверджена наказом МОНПС від 05.02.2007 р. № 38, зареєстрована в Мінюсті України 21 лютого 2007 р. за № 160/13427).
38. Правила пожежної безпеки в лісах України (затверджені наказом ДКЛГ України 27.12.2004 р. № 278, зареєстровані в Мінюсті України 24 березня 2005 р. за № 328/10608).
39. Про оптимальні віки стиглості в лісах України (затверджені наказом Мінлісгоспу України від 21.10.1983 р.).

Літературні джерела

40. Бобылев С.Н., Захаров В.М. Экосистемные услуги и экономика. - М.: ООО "Типография ЛЕВКО", 2009. - http://sustainabledevelopment.ru/upload/File/Books/Inst_book_7.pdf
41. Бондарук Г.В., Букша І.Ф. Сертифікація лісогосподарського підприємства: практичний посібник. - Харків: УкрНДІЛГА, КП Друкарня №13, 2008. - 172 с.
42. Букша І.Ф. Теоретичні основи та практичні аспекти моніторингу біорізноманіття лісової рослинності // Науковий вісник УкрДЛТУ - Вип. 13.3. - Львів, 2003. С. 69-75
43. Посібник щодо законодавчих аспектів, ландшафтно-екологічного моделювання, погодження з зацікавленими сторонами, менеджменту та досвіду створення екокоридорів на території Карпат. - К.: Державна служба заповідної справи Міністерства охорони навколишнього природного середовища України, "Altenburg & Wymenga Ecological Consultants", Благодійна організація "ІнтерЕкоЦентр", 2010. - 160 с.
44. Державний кадастр територій та об'єктів природно-

- заповідного фонду України станом на 01.01.2006. - К.: Державна служба заповідної справи, 2006. - 312 с.
45. Довідник чинних міжнародних договорів України у сфері охорони довкілля / Кол. авт.: Андрусевич А., Андрусевич Н., Козак З. - Львів, 2009. - 203 с.
46. Дудкін О.В., Єна А.В., Коржнев М.М. Оцінка і загрози біорізноманіття в Україні. К.: Хімджест, 2003. - 400 с.
47. Зелена книга України / Ред. Я.П. Дідух. - К.: Альтерпрес, 2009. - 448 с.
48. Зеленая книга Украинской ССР: Редкие, исчезающие и типичные, нуждающие в охране растительные сообщества / Ред. Ю.Р. Шеляг-Сосонко. - К.: Наук. думка, 1987. - 216 с.
49. Кагало О.О., Проць Б.Г. Оселищна концепція збереження біорізноманіття: базові документи Європейського Союзу. - Львів: ЗУКЦ, 2012. - 278 с.
50. Кагало О.О., Проць Б.Г., Данилик І.М., Чорней І.І., Кіш Р.Я. Принципи, категорії, поняття й терміни оселищної концепції збереження біотичної різноманітності - український контекст // Біотопи (оселища) України: наукові засади їх дослідження та практичні результати інвентаризації. (Матеріали робочого семінару. Київ, 21-22 березня 2012 року.) / Наук. ред. Я.П. Дідух, О.О. Кагало, Б.Г. Проць. - Київ-Львів, 2012. - С. 29-36.
51. Кіш Р.Я., Проць Б.Г., Кагало О.О., Чорней І.І., Данилик І.М. Принципи соціологічної категоризації раритетних типів оселищ // Біотопи (оселища) України: наукові засади їх дослідження та практичні результати інвентаризації. (Матеріали робочого семінару. Київ, 21-22 березня 2012 року.) / Наук. ред. Я.П. Дідух,
52. Латыпов М.Ф. Экономические механизмы Киотского Протокола. – Департамент развития проектов - <http://www.energsovet.ru/stat67.html>
53. Мішенін Є.В., Олійник Н.В. Розвиток ринку

- екосистемних послуг як напрямок посткризового зростання економіки України // Механізм регулювання економіки. - 2010. - 2, № 3. - С. 104-116.
54. Плани заходів щодо збереження популяцій видів флори та фауни, що занесені до Червоної книги України та в міжнародні Червоні переліки, в межах установ природно-заповідного фонду. - Харків: ВД “Райдер”, 2006. - 160 с.
55. Проценко Л.Д. (ред.) Смарагдова мережа в Україні / Колектив авторів. - К.: “Хімджест”, 2011. - 192 с.
56. Стойко С.М., Шеляг-Сосонко Ю.Р. Раритетний фітоценофонд України та концепція національної “Зеленої книги” // Укр. ботан. журн. - 2005. - 62, № 5. С. 611-623.
57. Червона книга України. Рослинний світ / Відп. ред. Я.П. Дідух. - К.: Глобалконсалтинг, 2009. - 912 с.
58. Бондарук Г. В., Кагало О. О., Проценко Л. Д., Артов А. М., Проць Б. Г. Нормативно-правове забезпечення збереження біорізноманіття в лісовому секторі України: аналіз та перспективи розвитку. Львів, 2013. 266 с.

Додатки

Додаток А

Технологія організації та лісовпорядкування лісів природно-заповідного фонду України

I

Національні природні Парки.

Регіональні ландшафтні Парки.

Лісовпорядкування національних природних і регіональних ландшафтних Парків здійснюється у відповідності з їхнім цільовим призначенням і режимом ведення господарства, визначених відповідними положеннями, затвердженими в установленому порядку при утворенні Парку.

З урахуванням природоохоронної, оздоровчої, рекреаційної та інших цінностей природних комплексів встановлюється диференційний режим щодо охорони, відтворення та використання згідно з функціональним зонуванням:

- заповідна зона – призначена для охорони та відновлення найбільш цінних природних комплексів з режимністю як для природних заповідників;

- зона регульованої рекреації – використовується для короткострокового відпочинку та оздоровлення, дозволяється влаштування та обладнання туристських маршрутів і екологічних стежок;

- зона стаціонарної рекреації – призначена для розміщення стаціонарних об'єктів, проживання і відпочинку;

- господарська зона – дозволяється господарська діяльність з дотриманням вимог щодо охорони навколишнього природного середовища.

Територія національних природних Парків може включати ділянки землі і водного простору інших землекористувачів. Режим ведення господарства на цих

землях визначається при створенні національного Парку. На обмежених і спеціально виділених ділянках допускаються традиційні форми господарської діяльності, кустарні і народні промисли, а також пов'язані з ними види користування окремими природними ресурсами.

Проведенню лісовпорядкування, як правило, повинно передувати функціональне зонування території і пов'язані з ним напрямки господарських заходів, розвитку транспортної мережі обслуговування туристів, охорони та управління Парком. Виконується ця робота за спеціальним договором.

Лісовпорядкування виконується, як правило, за 2 розрядом і, де це доцільно, на ґрунтово-лісотипологічній основі. У рекреаційній зоні національного природного Парку проводиться ландшафтна таксація, а також виконується комплекс інших робіт, передбачених розділом 7.3 Інструкції.

У процесі таксації лісу виявляються ділянки, які мають найбільше значення в ландшафтному, історичному та естетичному відношеннях, в цілях організації екскурсійних стежок і ознайомлення відвідувачів з вартими уваги куточками і об'єктами Парку.

На території національного природного (регіонального ландшафтного) Парку, за виключенням заповідних територій, проектується проведення рубок догляду, санітарних рубок, реконструктивних рубок (в необхідних випадках), лісовідновлювальних заходів. Лісові культури повинні створюватися виходячи з цільового, водоохоронного, захисного, рекреаційного та іншого призначення майбутніх лісів. У рекреаційній зоні передбачається створення культур, які характеризуються високими естетичними властивостями.

Господарські заходи, що намічаються, повинні забезпечувати збереження і відновлення природних

комплексів національного природного (регіонального ландшафтного) Парку, підвищення рекреаційних якостей ландшафту, створення комфортних умов для відвідувачів.

Положення про Проект організації території національного природного парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів і об'єктів

I. Загальні положення

1.1. Це Положення визначає завдання, зміст, порядок розроблення, затвердження і впровадження Проекту організації території національного природного парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів і об'єктів (далі - Проект організації території).

1.2. Вимоги цього Положення є обов'язковими під час розроблення, затвердження та впровадження Проекту організації території.

1.3. Проект організації території розробляється відповідно до законодавства та вимог міжнародних договорів з метою визначення і обґрунтування заходів, які передбачається здійснити протягом п'яти років, щодо провадження діяльності, охорони, відтворення та використання природних комплексів та об'єктів, а також визначення та обґрунтування стратегії розвитку національного природного парку (далі - парк) на десять років.

Проект організації території розробляється згідно з чинним законодавством.

1.4. Проект організації території розробляється на всю територію парку.

1.5. Технічне завдання на розроблення Проекту організації території готується відповідно до положення про парк, цього Положення, природних особливостей парку, пріоритетів розвитку соціально-економічної сфери,

погоджується Мінприроди України і затверджується підприємством, установою, організацією, у віданні якого (якої) перебуває парк.

1.6. Основними завданнями Проекту організації території є:

визначення стратегії розвитку парку на десять років; проведення науково обґрунтованого функціонального зонування території парку та встановлення територіально диференційованого режиму охорони, використання та відтворення його природних комплексів, біологічного і ландшафтного різноманіття, історико-культурних комплексів і об'єктів;

визначення відповідно до стратегії та на її виконання конкретних ефективних заходів з розвитку парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів та об'єктів на п'ять років.

1.7. Орієнтовний зміст Проекту організації території національного природного парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів і об'єктів наведено в додатку 1 до цього Положення.

II. Розроблення Проекту організації території

2.1. Розроблення Проекту організації території організація-розробник (далі - виконавець) здійснює у співпраці зі спеціальною адміністрацією парку, представниками його науково-технічної ради та представниками заінтересованих сторін.

2.2. Розроблення Проекту організації території містить шість основних стадій: збір даних; визначення пріоритетів та проблем; визначення стратегії розвитку парку на десять років; розроблення п'ятирічного плану заходів; узагальнення засобів та ресурсів, необхідних для виконання Проекту організації території; підготовка вступної частини та додатків, відповідно до яких

виконується комплекс робіт, визначений підпунктами 1 - 6 цього пункту.

Після виконання однієї чи кількох стадій, але не менше двох разів протягом розроблення Проекту організації території, у тому числі після його завершення, виконавець організовує виробничі наради за участю представників спеціальної адміністрації парку, його науково-технічної ради, заінтересованих сторін, на яких здійснює короткий огляд проведеної роботи, досягнутих результатів, схвалення планів подальшої роботи.

Засідання виробничих нарад оформлюються протоколом.

Стадії включають:

1) збір даних:

щодо визначення заінтересованих сторін, представників яких буде залучено до співпраці з розроблення Проекту організації території;

збирання відомостей про парк (місце розташування, природні умови і ресурси та їх використання, у тому числі про види флори і фауни та середовища їх існування, історико-культурні, рекреаційні об'єкти, лікувально-оздоровчий та бальнеологічний потенціал, соціально-економічний розвиток, інженерно-транспортну інфраструктуру, системи зв'язку, медичне забезпечення, побутове обслуговування, програми і плани розвитку регіону) та іншої доступної інформації про територію парку та регіон його розташування з використанням інформації, наданої місцевими жителями, картографічних матеріалів тощо. Збір матеріалів здійснюється відповідно до орієнтовного змісту Проекту організації території національного природного парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів і об'єктів (додаток 1) та технічного завдання на його розроблення;

щодо розбивки території парку на відділення, філії тощо, проведення польових робіт та досліджень, передбачених технічним завданням;

щодо підготовки картографічних матеріалів;

підсумовування зібраної інформації шляхом систематизації, перевірки, коригування і доповнення зібраної інформації, визначення її обсягу і репрезентативності;

щодо розроблення відповідних картосхем поширення рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України (далі - картосхема);

написання на підставі зібраних відомостей розділу "Характеристика парку" Проекту організації території, його обговорення та доопрацювання;

2) визначення пріоритетів та проблем:

визначення на підставі аналізу зібраних даних найважливіших цінностей парку: природних, соціально-економічних, культурних, рекреаційних, естетичних, еколого-освітніх тощо, пріоритетів щодо їх збереження, охорони та відтворення;

визначення та оцінка факторів, які негативно впливають чи будуть впливати на цінності парку; ранжування проблем;

аналіз виконання попереднього Проекту організації території (за наявності);

оцінка системи управління: проведення аналізу сильних та слабких сторін управління та адміністрування парку;

написання розділу "Визначення пріоритетів та проблем", його обговорення та доопрацювання;

3) визначення стратегії розвитку парку на десять років:

визначення стратегічних завдань з розвитку парку на десять років, направлених на досягнення мети створення парку та його основних завдань, визначених Законом України "Про природно-заповідний фонд України" та положенням про парк, з урахуванням визначених пріоритетів та ранжування проблем за такими розділами: збереження та відтворення природних комплексів та об'єктів; охорона та захист природних комплексів та об'єктів; проведення наукових досліджень і спостережень за станом природного середовища; екологічна освітньо-виховна робота; рекреаційна діяльність; адміністративно-організаційна діяльність. До кожного стратегічного завдання надається короткий опис, який містить інформацію про те, яким чином і яких результатів буде досягнуто в процесі його виконання;

проведення функціонального зонування території парку - виділення заповідної зони, зони регульованої рекреації, зони стаціонарної рекреації та господарської зони, встановлення територіально диференційованого режиму охорони, використання та відтворення його природних комплексів, біологічного і ландшафтного різноманіття, історико-культурних комплексів і об'єктів. Включення земельних ділянок, що увійшли до складу парку без вилучення у землекористувачів (землевласників), до інших зон, крім господарської, погоджується із користувачами (власниками) цих ділянок;

розроблення картосхеми функціонального зонування території парку;

написання розділу "Стратегія розвитку парку на десять років", його обговорення та доопрацювання;

4) розроблення на основі розділів "Визначення пріоритетів та проблем" та "Стратегія розвитку парку на десять років" п'ятирічного плану заходів:

розроблення в розрізі розділів, зазначених у підпункті 3 цього пункту, заходів для кожного стратегічного завдання із зазначенням для кожного заходу очікуваного результату (індикатора), строків виконання, головних виконавців, обсягів необхідного фінансування у розрізі джерел фінансування. Заходи розробляються з урахуванням вимог чинного законодавства з питань здійснення в парку природоохоронної, наукової, екологічної освітньо-виховної, рекреаційної та інших видів діяльності як його спеціальною адміністрацією, так і заінтересованими сторонами;

розроблення відповідних картографічних матеріалів; написання розділу "П'ятирічний план заходів", його обговорення та доопрацювання. Надається стислий опис кожного заходу з обґрунтуванням обсягу необхідного фінансування, інформацією про те, яка проблема цим заходом вирішується, чому її необхідно вирішувати протягом найближчих п'яти років. До п'ятирічного плану заходів включаються заходи за планами інших підприємств, установ і організацій, що здійснюються на території парку та пов'язані з виконанням його завдань;

5) узагальнення засобів та ресурсів, необхідних для виконання Проекту організації території протягом перших п'яти років його впровадження:

описується система управління парком та участь заінтересованих сторін в управлінні;

визначається потреба в ресурсах для виконання п'ятирічного плану заходів, яка включає такі частини:

проектована організаційна структура парку, потреба у штаті та вимоги до нього, кадрова політика парку, потреби у навчанні та підвищенні фахового рівня працівників парку;

потреба в обладнанні та об'єктах інфраструктури (план придбання основних засобів, будівництва нових і ремонту існуючих об'єктів);

розробляється план моніторингу виконання Проекту організації території;

визначаються основні індикатори, згідно з якими буде здійснюватися оцінка ефективності впровадженням Проекту організації території;

визначаються порядок звітування про хід впровадження п'ятирічного плану заходів і його оцінка;

написання розділу "Засоби та ресурси", його обговорення та доопрацювання;

б) підготовка вступної частини та додатків:

написання титульної сторінки, вступу, сторінки офіційного затвердження Проекту організації території, змісту, переліку використаних скорочень;

підготовка додатків: Указу Президента України про створення парку та завіреної в установленому порядку копії наказу Мінприроди України, яким затверджено положення про парк; додаткової інформації; обґрунтування природокористування в межах парку та обґрунтування допустимого рекреаційного, еколого-освітнього та наукового навантаження на його природні комплекси;

обговорення та доопрацювання вступної частини та додатків.

III. Погодження та затвердження Проекту організації території

3.1. На підставі матеріалів, розроблених відповідно до розділу II цього Положення, готується попередній варіант Проекту організації території з відповідними картографічними та іншими матеріалами, який надсилається для розгляду та надання пропозицій у встановлений строк заінтересованим сторонам.

3.2. Доопрацьований Проект організації території розглядається науково-технічною радою парку, підприємством, установою, організацією, у віданні якого (якої) перебуває парк, і подається на затвердження в

електронному вигляді та у двох примірниках у паперовому вигляді Мінприроди України.

IV. Впровадження Проекту організації території

4.1. Впровадження Проекту організації території здійснюється шляхом підготовки та виконання річних планів заходів, розроблених на основі п'ятирічного плану заходів.

До річних планів заходів включаються якісні та кількісні прогностні показники виконання запланованих заходів.

4.2. По завершенні планового року спеціальна адміністрація парку здійснює огляд виконання річного плану заходів, у місячний строк готує звіт та надає його підприємству, установі, організації, у віданні якого (якої) перебуває парк, а копію - Мінприроди України. У звіті має бути оцінено стан реалізації заходів, передбачених п'ятирічним планом заходів.

Результати звіту враховуються при коригуванні річного плану заходів на наступний рік, а у разі потреби надаються пропозиції щодо внесення змін до П'ятирічного плану заходів.

4.3. По завершенні впровадження п'ятирічного плану заходів здійснюється оцінка стану досягнення стратегічних завдань Проекту організації території та виконання його заходів.

За результатами виконання п'ятирічного плану заходів готується звіт, який у строк до 01 квітня року, наступного за роком завершення виконання п'ятирічного плану заходів, надається підприємству, установі, організації, у віданні якого (якої) перебуває парк, копія - Мінприроди України.

4.4. По завершенні виконання четвертого року впровадження п'ятирічного плану заходів спеціальною адміністрацією парку розробляється п'ятирічний план

заходів на наступний період, який оформляється додатком до Проекту організації території.

При його розробці враховуються результати виконання попереднього п'ятирічного плану заходів і в разі потреби вносяться відповідні зміни у Проект організації території.

4.5. Проект п'ятирічного плану заходів схвалюється науково-технічною радою парку, погоджується підприємством, установою, організацією, у віданні якого (якої) він перебуває, та надається на затвердження Мінприроди України.

Зазначений п'ятирічний план заходів подається на затвердження у двох примірниках у паперовому вигляді та в електронному вигляді.

4.6. По завершенні впровадження Проекту організації території здійснюється оцінка стану досягнення стратегії розвитку парку на десять років, а також виконання п'ятирічних планів заходів.

За результатами виконання Проекту організації території готується звіт, який у строк до 01 квітня року, наступного за роком завершення виконання Проекту організації території, надається підприємству, установі, організації, у віданні якого (якої) перебуває парк, копія - Мінприроди України.

Додаток 1
до Положення про Проект
організації території
національного природного парку,
охорони, відтворення та
рекреаційного використання його
природних комплексів і об'єктів

Орієнтовний зміст
Проекту організації території національного
природного парку, охорони, відтворення та

рекреаційного використання його природних комплексів і об'єктів

Вступ.

Зміст.

Перелік використаних скорочень.

1. Характеристика парку:

1) загальна інформація про парк (містить відомості про місце розташування, межі, загальну площу парку та ділянки, що надаються парку в постійне користування і ввійшли до його складу без вилучення у землекористувачів та землевласників; заінтересовані сторони; форму власності; спеціальну адміністрацію; карти, геоінформаційні системи, супутникові та інші зображення; обсяги та характер виконаних проектних та вишукувальних робіт);

2) інформація про довкілля (містить відомості про геологію/літологію, геоморфологію/орографію, гідрологію, клімат, ґрунти/субстрати; біогеографічний контекст; флору та рослинність (видове та ценотичне різноманіття та його збереження, рідкісні та зникаючі види рослин, типові та рідкісні рослинні угруповання Зеленої книги України); фауну (видове різноманіття, рідкісні та зникаючі види тварин, вплив окремих представників фауни на рослинність); різноманіття природних середовищ (екосистеми), у тому числі рідкісні типи (за Конвенцією про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі від 19 вересня 1979 року); ландшафтне різноманіття; моніторинг довкілля);

3) соціально-економічна та культурна інформація (містить відомості про історію та археологію; систему закладів культури; етнографічні особливості території; народні промисли; організацію та використання території в минулому; історію створення парку; місцеві громади та населення; землю; інфраструктуру та зв'язок;

промисловість; побутове обслуговування та громадське харчування; сільське господарство; лісове господарство; охорону здоров'я; рибне господарство; рекреацію і туризм; кліматичні та бальнеологічні ресурси; інформування, екологічну просвітницьку діяльність, що проводиться; наукові дослідження).

2. Визначення пріоритетів та проблем:

1) найважливіші цінності парку та пріоритети щодо їх збереження (містить відомості про цінності біорізноманіття, ландшафтного різноманіття, соціальні та економічні цінності, цінності для науково-дослідної діяльності, екологічні освітньо-виховні цінності, культурні та історичні цінності, естетичні та інші цінності і пріоритети щодо їх збереження);

2) визначення та оцінка проблем, що вимагають втручання, у тому числі тих, що викликані діяльністю людини на прилеглих територіях, їх ранжування (містить відомості про житлове та промислове будівництво, сільське господарство та аквакультуру, енергетику та видобувну промисловість, транспорт, використання біологічних ресурсів (вирубубання лісу, полювання, збір ягід, грибів, лікарських трав, випасання тощо), рекреацію та туризм, вплив діяльності людини, інвазійні та інші проблемні види, забруднення (викиди, скиди, відходи), геологічні процеси (зсуви, землетруси тощо), зміну клімату і погодні умови, транскордонні впливи, інші загрози та їх ранжування);

3) аналіз виконання попереднього Проекту організації території;

4) оцінка системи управління.

3. Стратегія розвитку парку на десять років:

1) стратегічні завдання з розвитку парку на десять років;

2) функціональне зонування та режим території парку.

4. П'ятирічний план заходів:

- 1) опис запланованих заходів;
- 2) п'ятирічний план заходів у табличній формі.

5. Засоби та ресурси:

- 1) система управління;
- 2) організаційна структура та штат;
- 3) обладнання та інфраструктура (план придбання основних засобів та будівництва нових і ремонту існуючих об'єктів);

4) моніторинг, оцінка і звітність:

план моніторингу виконання Проекту організації території;

звітування, оцінка ефективності впровадження Проекту організації території та його адаптація.

6. Додатки:

1) копія Указу Президента України про створення парку;

2) копія положення про парк;

3) копії документів, що посвідчують право на земельну ділянку парку;

4) карти, виконані на топографічній основі у зручному для користування масштабі (1:10000 - 1:100000):

меж парку, природоохоронних відділень, земельних ділянок, що надаються парку у постійне користування і ввійшли до його складу без вилучення у землекористувачів та землевласників;

природних ландшафтів, рослинного покриву, місць поширення рідкісних та зникаючих видів флори, фауни, у тому числі занесених до Червоної книги України, рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України, типів природних середовищ у парку;

функціонального зонування території парку з позначеними на ній межами інших територій та об'єктів

природно-заповідного фонду, що розташовані на його території;

розміщення історико-культурних, рекреаційних та екологічних освітньо-виховних об'єктів, екологічних стежок та туристичних маршрутів;

протипожежного впорядкування території парку та інженерно-технічних заходів із захисту природних комплексів та об'єктів (М 1:25000 - 1:100000);

проектного плану.

На всіх картах позначаються межі функціональних зон парку;

5) план охорони території парку;

6) картографічні матеріали у форматі геоінформаційних систем, виконані на ортофотоплані кадастрової карти (плану) та в електронній схемі;

7) каталог координат меж парку в державній геодезичній системі координат УСК-2000;

8) обґрунтування природокористування в межах парку та обґрунтування допустимого рекреаційного, еколого-освітнього, наукового навантаження на його природні комплекси;

9) списки видів, рослинних угруповань тощо;

10) література та посилання;

11) інші документи.

Положення про Проект організації території регіонального ландшафтного парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів та об'єктів

I. Загальні положення

1.1. Це Положення визначає завдання, зміст, порядок розроблення і затвердження Проекту організації території регіонального ландшафтного парку, охорони, відтворення

та рекреаційного використання його природних комплексів та об'єктів (далі - Проект організації території).

1.2. Вимоги цього Положення є обов'язковими під час розроблення, затвердження та впровадження Проекту організації території.

1.3. Проект організації території розробляється відповідно до законодавства та вимог міжнародних договорів з метою визначення і обґрунтування заходів, які передбачається здійснити протягом п'яти років, щодо провадження діяльності, охорони, відтворення та використання природних комплексів та об'єктів, а також визначення та обґрунтування стратегії розвитку регіонального ландшафтного парку (далі - парк) на десять років.

Проект організації території розробляється згідно з чинним законодавством.

1.4. Проект організації території розробляється на всю територію парку.

1.5. Технічне завдання на розроблення Проекту організації території готується відповідно до положення про парк, цього Положення, природних особливостей парку, пріоритетів розвитку соціально-економічної сфери і затверджується підприємством, установою, організацією, у віданні якого (якої) перебуває парк.

1.6. Основними завданнями Проекту організації території є:

визначення стратегії розвитку парку на десять років;
проведення науково обґрунтованого функціонального зонування території парку та встановлення територіально диференційованого режиму охорони, використання та відтворення його природних комплексів, біологічного і ландшафтного різноманіття, історико-культурних комплексів і об'єктів;

визначення відповідно до стратегії та на її виконання конкретних, ефективних заходів з розвитку парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів та об'єктів на п'ять років.

1.7. Орієнтовний зміст Проекту організації території регіонального ландшафтного парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів і об'єктів наведено в додатку 1 до цього Положення.

II. Розроблення Проекту організації території

2.1. Розроблення Проекту організації території організація-розробник (далі - виконавець) здійснює у співпраці зі спеціальною адміністрацією парку та представниками заінтересованих сторін.

2.2. Розроблення Проекту організації території містить шість основних стадій: збір даних; визначення пріоритетів та проблем; визначення стратегії розвитку парку на десять років; розроблення п'ятирічного плану заходів; узагальнення засобів та ресурсів, необхідних для виконання Проекту організації території; підготовка вступної частини та додатків, відповідно до яких виконується комплекс робіт, визначений підпунктами 1 - 6 цього пункту.

Після виконання однієї чи кількох стадій, але не менше двох разів протягом розроблення Проекту організації території, у тому числі після його завершення, виконавець організовує виробничі наради за участю представників спеціальної адміністрації парку та заінтересованих сторін, на яких здійснює короткий огляд проведеної роботи, досягнутих результатів, схвалення планів подальшої роботи.

Засідання виробничих нарад оформлюються протоколом.

Стадії включають:

1) збір даних:

щодо визначення заінтересованих сторін, представників яких буде залучено до співпраці з розроблення Проекту організації території;

збирання відомостей про парк (місце розташування, природні умови і ресурси та їх використання, у тому числі про види флори і фауни та середовища їх існування, історико-культурні, рекреаційні об'єкти, лікувально-оздоровчий та бальнеологічний потенціал, соціально-економічний розвиток, інженерно-транспортну інфраструктуру, системи зв'язку, медичне забезпечення, побутове обслуговування, програми і плани розвитку регіону) та іншої доступної інформації про територію парку та регіон його розташування з використанням інформації, наданої місцевими жителями, картографічних матеріалів тощо. Збір матеріалів здійснюється відповідно до орієнтовного змісту Проекту організації території регіонального ландшафтного парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів і об'єктів (додаток 1) та технічного завдання на його розроблення;

щодо розбивки території парку на відділення, філії тощо, проведення польових робіт та досліджень, передбачених технічним завданням;

щодо підготовки картографічних матеріалів для цього;

підсумовування зібраної інформації шляхом систематизації, перевірки, коригування і доповнення зібраної інформації, визначення її обсягу і репрезентативності;

щодо розроблення відповідних картосхем поширення рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України (далі - картосхема);

написання на підставі зібраних відомостей розділу "Характеристика парку" Проекту організації території, його обговорення та доопрацювання;

2) визначення пріоритетів та проблем:

визначення на підставі аналізу зібраних даних найважливіших цінностей парку: природних, соціально-економічних, культурних, рекреаційних, естетичних, еколого-освітніх тощо, пріоритетів щодо їх збереження, охорони та відтворення;

визначення та оцінка факторів, які негативно впливають чи будуть впливати на цінності парку; ранжування проблем;

аналіз виконання попереднього Проекту організації території (за наявності);

оцінка системи управління: проведення аналізу сильних та слабких сторін управління та адміністрування парку;

написання розділу "Визначення пріоритетів та проблем", його обговорення та доопрацювання;

3) визначення стратегії розвитку парку на десять років:

визначення стратегічних завдань з розвитку парку на десять років, направлених на досягнення мети створення парку та його основних завдань, визначених Законом України "Про природно-заповідний фонд України" та положенням про парк, з урахуванням визначених пріоритетів та ранжування проблем за такими розділами: збереження та відтворення природних комплексів та об'єктів; охорона та захист природних комплексів та об'єктів; проведення наукових досліджень і спостережень за станом природного середовища; екологічна освітньо-виховна робота; рекреаційна діяльність; адміністративно-організаційна діяльність. До кожного стратегічного завдання надається короткий опис, який містить

інформацію про те, яким чином і яких результатів буде досягнуто в процесі його виконання;

проведення функціонального зонування території парку - виділення заповідної зони, зони регульованої рекреації, зони стаціонарної рекреації та господарської зони, встановлення територіально диференційованого режиму охорони, використання та відтворення його природних комплексів, біологічного і ландшафтного різноманіття, історико-культурних комплексів і об'єктів. Включення земельних ділянок, що увійшли до складу парку без вилучення у землекористувачів (землевласників), до інших зон, крім господарської, погоджується із користувачами (власниками) цих ділянок;

розроблення картосхеми зонування території парку; написання розділу "Стратегія розвитку парку на десять років", його обговорення та доопрацювання;

4) розроблення на основі розділів "Визначення пріоритетів та проблем" і "Стратегія розвитку парку на десять років" п'ятирічного плану заходів:

розроблення в розрізі розділів, зазначених у підпункті 3 цього пункту, заходів для кожного стратегічного завдання із зазначенням для кожного заходу очікуваного результату (індикатора), строків виконання, головних виконавців, обсягів необхідного фінансування у розрізі джерел фінансування. Заходи розробляються з урахуванням вимог чинного законодавства з питань здійснення в парку природоохоронної, наукової, екологічної освітньо-виховної, рекреаційної та інших видів діяльності як його спеціальною адміністрацією, так і заінтересованими сторонами;

розроблення відповідних картографічних матеріалів; написання розділу "П'ятирічний план заходів", його обговорення та доопрацювання. Надається стислий опис кожного заходу з обґрунтуванням обсягу необхідного

фінансування, інформацією про те, яка проблема цим заходом вирішується, чому її необхідно вирішувати протягом найближчих п'яти років. До п'ятирічного плану заходів включаються заходи за планами інших підприємств, установ і організацій, що здійснюються на території парку та пов'язані з виконанням його завдань;

5) узагальнення засобів та ресурсів, необхідних для виконання Проекту організації території протягом перших п'яти років його впровадження:

описується система управління парком та участь заінтересованих сторін в управлінні;

визначається потреба в ресурсах для виконання п'ятирічного плану заходів, яка включає такі частини:

проектowana організаційна структура парку, потреба у штаті та вимоги до нього, кадрова політика парку, потреби в навчанні та підвищенні фахового рівня працівників парку;

потреба в обладнанні та об'єктах інфраструктури (план придбання основних засобів, будівництва нових і ремонту існуючих об'єктів);

розробляється план моніторингу виконання Проекту організації території;

визначаються основні індикатори, згідно з якими буде здійснюватися оцінка ефективності впровадженням Проекту організації території;

визначаються порядок звітування про хід впровадження п'ятирічного плану заходів і його оцінка;

написання розділу "Засоби та ресурси", його обговорення та доопрацювання;

б) підготовка вступної частини та додатків:

написання титульної сторінки, вступу, сторінки офіційного затвердження Проекту організації території, змісту, переліку використаних скорочень;

підготовка додатків: рішення про створення парку та завіреної в установленому порядку копії положення про

парк; додаткової інформації; обґрунтування природокористування в межах парку та обґрунтування допустимого рекреаційного, еколого-освітнього та наукового навантаження на його природні комплекси;

обговорення та доопрацювання вступної частини та додатків.

III. Погодження та затвердження Проекту організації території

3.1. На підставі матеріалів, розроблених відповідно до розділу II, готується попередній варіант Проекту організації території з відповідними картографічними та іншими матеріалами, який надсилається для розгляду та надання пропозицій у встановлений строк заінтересованим сторонам.

3.2. Доопрацьований Проект організації території розглядається на виробничій нараді, погоджується підприємством, установою, організацією, у віданні якого (якої) перебуває парк, і подається на затвердження в електронному вигляді та у двох примірниках у паперовому вигляді державному органу, який прийняв рішення про організацію парку.

Додаток 1
до Положення про Проект
організації території
регіонального ландшафтного
парку, охорони, відтворення та
рекреаційного використання
його природних комплексів та
об'єктів

Орієнтовний зміст Проекту організації території регіонального ландшафтного парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів і об'єктів

Вступ.

Зміст.

Перелік використаних скорочень.

1. Характеристика парку:

1) загальна інформація про парк (містить відомості про місце розташування, межі, загальну площу парку та ділянки, що надаються парку в постійне користування і ввійшли до його складу без вилучення у землекористувачів та землевласників; заінтересовані сторони; форму власності; спеціальну адміністрацію; карти, геоінформаційні системи, супутникові та інші зображення; обсяги та характер виконаних проектних та вишукувальних робіт);

2) інформація про довкілля (містить відомості про геологію/літологію, геоморфологію/орографію, гідрологію, клімат, ґрунти/субстрати; біогеографічний контекст; флору та рослинність (видове і ценотичне різноманіття та його збереження, рідкісні та зникаючі види рослин, типові та рідкісні рослинні угруповання Зеленої книги України); фауну (видове різноманіття, рідкісні та зникаючі види тварин, вплив окремих представників фауни на рослинність); різноманіття природних середовищ (екосистеми), у тому числі рідкісних типів (за Конвенцією про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі від 19 вересня 1979 року); ландшафтне різноманіття; моніторинг довкілля);

3) соціально-економічна та культурна інформація (містить відомості про історію та археологію; систему закладів культури; етнографічні особливості території; народні промисли; організацію та використання території в минулому; історію створення парку; місцеві громади та населення; землю; інфраструктуру та зв'язок; промисловість; побутове обслуговування та громадське харчування; сільське господарство; лісове господарство; охорону здоров'я; рибне господарство; рекреацію і туризм;

кліматичні та бальнеологічні ресурси; інформування, екологічну просвітницьку діяльність, що проводиться; наукові дослідження).

2. Визначення пріоритетів та проблем:

1) найважливіші цінності парку та пріоритети щодо їх збереження (містить відомості про цінності біорізноманіття, ландшафтного різноманіття, соціальні та економічні цінності, цінності для науково-дослідної діяльності, екологічні освітньо-виховні цінності, культурні та історичні цінності, естетичні та інші цінності і пріоритети щодо їх збереження);

2) визначення та оцінка проблем, що вимагають втручання, у тому числі тих, що викликані діяльністю людини на прилеглих територіях, їх ранжування (містить відомості про житлове та промислове будівництво, сільське господарство та аквакультуру, енергетику та видобувну промисловість, транспорт, використання біологічних ресурсів (вирубубвання лісу, полювання, збір ягід, грибів, лікарських трав, випасання тощо), рекреацію та туризм, вплив діяльності людини, інвазійні та інші проблемні види, забруднення (викиди, скиди, відходи), геологічні процеси (зсуви, землетруси тощо), зміну клімату і погодні умови, транскордонні впливи, інші загрози та їх ранжування);

3) аналіз виконання попереднього Проекту організації території;

4) оцінка системи управління.

3. Стратегія розвитку парку на десять років:

1) стратегічні завдання з розвитку парку на десять років;

2) функціональне зонування та режим території парку.

4. П'ятирічний план заходів:

1) опис запланованих заходів;

2) п'ятирічний план заходів у табличній формі.

5. Засоби та ресурси:

- 1) система управління;
- 2) організаційна структура та штат;
- 3) обладнання та інфраструктура (план придбання основних засобів та будівництва нових і ремонту існуючих об'єктів);

4) моніторинг, оцінка і звітність:

план моніторингу виконання Проекту організації території;

звітування, оцінка ефективності впровадження Проекту організації території та його адаптація.

6. Додатки:

- 1) копія Указу Президента України про створення парку;

2) копія положення про парк;

- 3) копії документів, що посвідчують право на земельну ділянку парку;

4) карти, виконані на топографічній основі у зручному для користування масштабі (1:10000 - 1:100000):

меж парку, природоохоронних відділень, земельних ділянок, що надаються парку в постійне користування і ввійшли до його складу без вилучення у землекористувачів та землевласників;

природних ландшафтів, рослинного покриву, місць поширення рідкісних та зникаючих видів флори, фауни, у тому числі занесених до Червоної книги України, рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України, типів природних середовищ у парку;

функціонального зонування території парку з позначеними на ній межами інших територій та об'єктів природно-заповідного фонду, що розташовані на його території;

розміщення історико-культурних, рекреаційних та екологічних освітньо-виховних об'єктів, екологічних стежок та туристичних маршрутів;

протипожежного впорядкування території парку та інженерно-технічних заходів із захисту природних комплексів та об'єктів (М 1:25000 - 1:100000);

проектного плану.

На всіх картах позначаються межі функціональних зон парку;

5) план охорони території парку;

6) картографічні матеріали у форматі геоінформаційних систем, виконані на ортофотоплані публічної кадастрової карти (плану) та в електронній схемі;

7) каталог координат меж парку в державній геодезичній системі координат УСК-2000;

8) обґрунтування природокористування в межах парку та обґрунтування допустимого рекреаційного, еколого-освітнього, наукового навантаження на його природні комплекси;

9) списки видів, рослинних угруповань тощо;

10) література та посилання;

11) інші документи.

II

Природні заповідники.

Впорядкування лісів заповідників виконується у відповідності з їхнім цільовим призначенням і встановленим режимом ведення господарства. Режим ведення господарства конкретизується в розроблених і затверджених у встановленому порядку Положеннях про кожний заповідник.

Як правило, лісовпорядкування заповідників проводиться на основі матеріалів ґрунтово-лісотипологічного обстеження, мисливського

впорядкування, геоботанічного обстеження. При відсутності матеріалів зазначених обстежень, вони виконуються в рік лісовпорядкування за окремими договорами.

Враховуючи цільове призначення лісів заповідників при лісовпорядкуванні дається детальний опис усіх флористичних компонентів лісових біоценозів, закладаються постійні пробні площі спеціального призначення для вивчення розвитку біогеоценозів у часі, проводиться детальний аналіз порушень заповідного режиму, характеру проведення науково-дослідних робіт, бонітування кормових угідь для фауни.

Положення про Проект організації території природного заповідника та охорони його природних комплексів

I. Загальні положення

1.1. Це Положення визначає завдання, зміст, порядок розроблення, затвердження і впровадження Проекту організації території природного заповідника та охорони його природних комплексів (далі - Проект організації території).

1.2. Вимоги цього Положення є обов'язковими під час розроблення, затвердження та впровадження Проекту організації території.

1.3. Проект організації території розробляється відповідно до законодавства та вимог міжнародних договорів з метою визначення і обґрунтування заходів, які передбачається здійснити протягом п'яти років, щодо провадження діяльності, охорони, відтворення та використання природних комплексів та об'єктів, а також визначення та обґрунтування стратегії розвитку природного заповідника (далі - заповідник) на десять років.

Проект організації території розробляється спеціалізованою проектною організацією згідно з чинним законодавством.

1.4. Проект організації території розробляється на всю територію заповідника.

1.5. Технічне завдання на розроблення Проекту організації території готується відповідно до положення про заповідник, його природних особливостей, цього Положення, погоджується Мінприроди України і затверджується підприємством, установою, організацією, у віданні якого (якої) перебуває заповідник.

1.6. Основними завданнями Проекту організації території є:

- визначення стратегії розвитку заповідника на десять років;

- встановлення режиму охорони та відтворення природних комплексів і об'єктів заповідника та планування його території;

- визначення відповідно до стратегії та на її виконання конкретних, ефективних заходів з розвитку заповідника, охорони та відтворення його природних комплексів та об'єктів на п'ять років.

1.7. Орієнтовний зміст Проекту організації території природного заповідника та охорони його природних комплексів наведено в додатку 1 до цього Положення.

II. Розроблення Проекту організації території

2.1. Розроблення Проекту організації території організація-розробник (далі - виконавець) здійснює у співпраці зі спеціальною адміністрацією заповідника, представниками його науково-технічної ради та представниками заінтересованих сторін.

2.2. Розроблення Проекту організації території містить шість основних стадій: збір даних; визначення пріоритетів та проблем; визначення стратегії розвитку

заповідника на десять років; розроблення п'ятирічного плану заходів; узагальнення засобів та ресурсів, необхідних для виконання Проекту організації території; підготовка вступної частини та додатків, відповідно до яких виконується комплекс робіт, визначений підпунктами 1 - 6 цього пункту.

Після виконання однієї чи кількох стадій, але не менше двох разів протягом розроблення Проекту організації території, у тому числі після його завершення, виконавець організовує виробничі наради за участю представників спеціальної адміністрації заповідника, його науково-технічної ради, заінтересованих сторін, на яких здійснює короткий огляд проведеної роботи, досягнутих результатів, схвалення планів подальшої роботи.

Засідання виробничих нарад оформлюються протоколом.

Стадії включають:

1) збір даних:

щодо визначення заінтересованих сторін, представників яких буде залучено до співпраці з розроблення Проекту організації території;

збирання відомостей про заповідник (місце розташування, природні умови і ресурси та їх використання, у тому числі про види флори і фауни та середовища їх існування, історико-культурні об'єкти, інженерно-транспортну інфраструктуру, системи зв'язку, програми і плани розвитку регіону) та іншої доступної інформації про територію заповідника та регіон його розташування з використанням інформації, наданої місцевими жителями, картографічних матеріалів тощо. Збір матеріалів здійснюється відповідно до орієнтовного змісту Проекту організації території природного заповідника та охорони його природних комплексів (додаток 1) та технічного завдання на його розроблення;

щодо розбивки території заповідника на відділення, філії тощо, проведення польових робіт та досліджень, передбачених технічним завданням;

щодо підготовки картографічних матеріалів;

підсумовування зібраної інформації шляхом систематизації, перевірки, коригування і доповнення зібраної інформації, визначення її обсягу і репрезентативності;

щодо розроблення відповідних картосхем поширення рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України (далі - картосхема);

написання на підставі зібраних відомостей розділу «Характеристика заповідника» Проекту організації території, його обговорення та доопрацювання;

2) визначення пріоритетів та проблем:

визначення на підставі аналізу зібраних даних найважливіших цінностей заповідника: природних, культурних, еколого-освітніх тощо, пріоритетів щодо їх збереження, охорони та відтворення;

визначення та оцінка факторів, які негативно впливають чи будуть впливати на цінності заповідника; ранжування проблем;

аналіз виконання попереднього Проекту організації території (за наявності);

оцінка системи управління: проведення аналізу сильних та слабких сторін управління та адміністрування заповідника;

написання розділу «Визначення пріоритетів та проблем», його обговорення та доопрацювання;

3) визначення стратегії розвитку заповідника на десять років:

визначення стратегічних завдань з розвитку заповідника на десять років, направлених на досягнення

мети створення заповідника та його основних завдань, визначених Законом України «Про природно-заповідний фонд України» та положенням про заповідник, з урахуванням визначених пріоритетів та ранжування проблем за такими розділами: збереження та відтворення природних комплексів та об'єктів; охорона та захист природних комплексів та об'єктів; проведення наукових досліджень і спостережень за станом природного середовища; екологічна освітньо-виховна робота; адміністративно-організаційна діяльність. До кожного стратегічного завдання надається короткий опис, який містить інформацію про те, яким чином і яких результатів буде досягнуто в процесі його виконання;

встановлення режиму охорони та відтворення природних комплексів і об'єктів заповідника та виділення у разі потреби земельних ділянок для задоволення господарських потреб заповідника та його працівників у сінокосах, випасах, городах та паливі відповідно до встановлених нормативів;

написання розділу «Стратегія розвитку заповідника на десять років», його обговорення та доопрацювання;

4) розроблення на основі розділів «Визначення пріоритетів та проблем» і «Стратегія розвитку заповідника на десять років» п'ятирічного плану заходів:

розроблення в розрізі розділів, зазначених у підпункті 3 цього пункту, заходів для кожного стратегічного завдання із зазначенням для кожного заходу очікуваного результату (індикатора), строків виконання, головних виконавців, обсягів необхідного фінансування у розрізі джерел фінансування. Заходи розробляються з урахуванням вимог чинного законодавства з питань здійснення в заповіднику природоохоронної, наукової, екологічної освітньо-виховної та адміністративно-

організаційної діяльності як його спеціальною адміністрацією, так і заінтересованими сторонами;

розроблення відповідних картографічних матеріалів; написання розділу «П'ятирічний план заходів», його обговорення та доопрацювання. Надається стислий опис кожного заходу з обґрунтуванням обсягу необхідного фінансування, інформацією про те, яка проблема цим заходом вирішується, чому її необхідно вирішувати протягом найближчих п'яти років. До п'ятирічного плану заходів включаються заходи за планами інших підприємств, установ і організацій, що здійснюються на території заповідника та пов'язані з виконанням його завдань;

5) узагальнення засобів та ресурсів, необхідних для виконання Проекту організації території протягом перших п'яти років його впровадження:

описується система управління заповідником та участь заінтересованих сторін в управлінні;

визначається потреба в ресурсах для виконання п'ятирічного плану заходів, яка включає такі частини:

проектована організаційна структура заповідника, потреба у штаті та вимоги до нього, кадрова політика заповідника, потреби у навчанні та підвищенні фахового рівня працівників заповідника;

потреба в обладнанні та об'єктах інфраструктури (план придбання основних засобів, будівництва нових і ремонту існуючих об'єктів);

розробляється план моніторингу виконання Проекту організації території;

визначаються основні індикатори, згідно з якими буде здійснюватися оцінка ефективності впровадженням Проекту організації території;

визначаються порядок звітування про хід впровадження п'ятирічного плану заходів і його оцінка;

написання розділу «Засоби та ресурси», його обговорення та доопрацювання;

б) підготовка вступної частини та додатків:

написання титульної сторінки, вступу, сторінки офіційного затвердження Проекту організації території, змісту, переліку використаних скорочень;

підготовка додатків: Указу Президента України про створення заповідника та завіреної в установленому порядку копії наказу Мінприроди України, яким затверджено положення про заповідник; додаткової інформації; обґрунтування природокористування в межах заповідника у природоохоронних, науково-дослідних і освітньо-виховних цілях та обґрунтування допустимого еколого-освітнього та наукового навантаження на його природні комплекси;

обговорення та доопрацювання вступної частини та додатків.

III. Погодження та затвердження Проекту організації території

3.1. На підставі матеріалів, розроблених відповідно до розділу II цього Положення, готується попередній варіант Проекту організації території з відповідними картографічними та іншими матеріалами, який надсилається для розгляду та надання пропозицій у встановлений строк заінтересованим сторонам.

3.2. Доопрацьований Проект організації території розглядається науково-технічною радою заповідника, підприємством, установою, організацією, у віданні якого (якої) перебуває заповідник, і подається на затвердження в електронному вигляді та у двох примірниках у паперовому вигляді Мінприроди України.

IV. Впровадження Проекту організації території

4.1. Впровадження Проекту організації території здійснюється шляхом підготовки та виконання річних планів заходів, розроблених на основі п'ятирічного плану заходів.

До річних планів заходів включаються якісні та кількісні прогностні показники виконання запланованих заходів.

4.2. По завершенні планового року спеціальна адміністрація заповідника здійснює огляд виконання річного плану заходів, у місячний строк готує звіт та надає його підприємству, установі, організації, у віданні якого (якої) перебуває заповідник, а копію - Мінприроди України. У звіті має бути оцінено стан реалізації заходів, передбачених п'ятирічним планом заходів.

Результати звіту враховуються при коригуванні річного плану заходів на наступний рік, а у разі потреби надаються пропозиції щодо внесення змін до п'ятирічного плану заходів.

4.3. По завершенні впровадження п'ятирічного плану заходів здійснюється оцінка стану досягнення стратегічних завдань Проекту організації території та виконання його заходів.

За результатами виконання п'ятирічного плану заходів готується звіт, який у строк до 01 квітня року, наступного за роком завершення виконання п'ятирічного плану заходів, надається підприємству, установі, організації, у віданні якого (якої) перебуває заповідник, копія - Мінприроди України.

4.4. По завершенні виконання четвертого року впровадження п'ятирічного плану заходів спеціальною адміністрацією заповідника розробляється п'ятирічний план заходів на наступний період, який оформляється додатком до Проекту організації території.

При його розробці враховуються результати виконання попереднього п'ятирічного плану заходів і у разі потреби вносяться відповідні зміни у Проект організації території.

4.5. Проект п'ятирічного плану заходів схвалюється науково-технічною радою заповідника, погоджується підприємством, установою, організацією, у віданні якого (якої) він перебуває, та надається на затвердження Мінприроди України.

Зазначений п'ятирічний план заходів подається на затвердження у двох примірниках у паперовому вигляді та в електронному вигляді.

4.6. По завершенні впровадження Проекту організації території здійснюється оцінка стану досягнення стратегії розвитку заповідника на десять років, а також виконання п'ятирічних планів заходів.

За результатами виконання Проекту організації території готується звіт, який у строк до 01 квітня року, наступного за роком завершення виконання Проекту організації території, надається підприємству, установі, організації, у віданні якого (якої) перебуває заповідник, копія - Мінприроди України.

Додаток 1

до Положення про
Проект організації
території
природного заповідника
та охорони
його природних
комплексів

Орієнтовний зміст Проекту організації території природного заповідника та охорони його природних комплексів

Вступ.

Зміст.

Перелік використаних скорочень.

1. Характеристика заповідника:

1) загальна інформація про заповідник (містить відомості про місце розташування, межі, площу заповідника; заінтересовані сторони; форму власності; спеціальну адміністрацію; карти, геоінформаційні системи, супутникові та інші зображення; обсяги та характер виконаних проектних та вишукувальних робіт);

2) інформація про довкілля (містить відомості про геологію/літологію, геоморфологію/орографію, гідрологію, клімат, ґрунти/субстрати; біогеографічний контекст; флору та рослинність (видове та ценотичне різноманіття та його збереження, рідкісні та зникаючі види рослин, типові та рідкісні рослинні угруповання Зеленої книги України); фауну (видове різноманіття, рідкісні та зникаючі види тварин, вплив окремих представників фауни на рослинність); різноманіття природних середовищ (екосистеми), у тому числі рідкісних типів (за Конвенцією про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі від 19 вересня 1979 року); ландшафтне різноманіття; моніторинг довкілля);

3) соціально-економічна та культурна інформація (містить відомості про історію та археологію; систему закладів культури; етнографічні особливості території, народні промисли; організацію та використання території в минулому; історію створення заповідника; місцеві громади та населення; землю; інфраструктуру та зв'язок; інформування, екологічну просвітницьку діяльність, що проводиться; наукові дослідження).

2. Визначення пріоритетів та проблем:

1) найважливіші цінності заповідника та пріоритети щодо їх збереження (містить відомості про цінності біорізноманіття, ландшафтного різноманіття, соціальні та

економічні цінності, цінності для науково-дослідної діяльності, екологічні освітньо-виховні цінності, культурні та історичні цінності, естетичні та інші цінності і пріоритети щодо їх збереження);

2) визначення та оцінка проблем, що вимагають втручання, у тому числі тих, що викликані діяльністю людини на прилеглих територіях, їх ранжування (містить відомості про житлове та промислове будівництво, сільське господарство та аквакультуру, енергетику та видобувну промисловість, транспорт, використання біологічних ресурсів (вирубубвання лісу, полювання, збір ягід, грибів, лікарських трав, випасання тощо), рекреацію та туризм, вплив діяльності людини, інвазійні та інші проблемні види, забруднення (викиди, скиди, відходи), геологічні процеси (зсуви, землетруси тощо), зміну клімату і погодні умови, транскордонні впливи, інші загрози та їх ранжування);

3) аналіз виконання попереднього Проекту організації території;

4) оцінка системи управління.

3. Стратегія розвитку заповідника на десять років:

1) стратегічні завдання з розвитку заповідника на десять років;

2) режим охорони та відтворення природних комплексів і об'єктів заповідника;

3) виділення земельних ділянок для задоволення господарських потреб заповідника та його працівників у сінокосах, випасах, городах та паливі відповідно до встановлених нормативів.

4. П'ятирічний план заходів:

1) опис запланованих заходів;

2) п'ятирічний план заходів у табличній формі.

5. Засоби та ресурси:

1) система управління;

2) організаційна структура та штат;

3) обладнання та інфраструктура (план придбання основних засобів та будівництва нових і ремонту існуючих об'єктів);

4) моніторинг, оцінка і звітність:

план моніторингу виконання Проекту організації території;

звітування, оцінка ефективності впровадження Проекту організації території та його адаптація.

6. Додатки:

1) копія Указу Президента України про створення заповідника;

2) копія положення про заповідник;

3) копії документів, що посвідчують право на земельну ділянку заповідника;

4) карти, виконані на топографічній основі у зручному для користування масштабі (1:10000 - 1:100000):

меж заповідника та його природоохоронних відділень;

природних ландшафтів, рослинного покриву, місць поширення рідкісних та зникаючих видів флори, фауни, у тому числі занесених до Червоної книги України, рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України, типів природних середовищ у заповіднику;

розміщення історико-культурних, екологічних освітньо-виховних об'єктів та екологічних стежок;

протипожежного впорядкування території заповідника та інженерно-технічних заходів із захисту природних комплексів та об'єктів (М 1:25000 - 1:100000);

проектного плану;

5) план охорони території заповідника;

6) картографічні матеріали у форматі геоінформаційних систем, виконані на ортофотоплані кадастрової карти (плану) та в електронній схемі;

7) каталог координат меж заповідника в державній геодезичній системі координат УСК-2000;

8) обґрунтування природокористування в межах заповідника у природоохоронних, науково-дослідних і освітньо-виховних цілях та обґрунтування допустимого еколого-освітнього та наукового навантаження на його природні комплекси;

9) списки видів, рослинних угруповань тощо;

10) література та посилання;

11) інші документи.

III

Біосферні заповідники.

За цільовим призначенням і характером господарського впливу територія біосферного заповідника розділяється на окремі функціональні зони:

- зона регульованої заповідності – господарська діяльність дуже обмежена відповідно до встановленої режимності;

- заповідна зона – господарське втручання в хід природних процесів не допускається;

-буферна зона – території виділені для запобігання негативного впливу господарської діяльності на заповідну зону;

- зона антропогенних ландшафтів – території традиційного землекористування і лісокористування, рекреації та інших видів господарської діяльності;

Під час лісовпорядкування в установленому порядку в заповідниках можуть бути призначені:

- відновлювальні заходи на землях, де корінні природні комплекси виявились порушеними діяльністю людини, а також заходи з попередження змін природних комплексів унаслідок господарської діяльності на територіях, які прилягають до заповідника;

- необхідні протипожежні і санітарні заходи, які не порушують режиму заповідника і передбачають улаштування протипожежних розривів, мінералізованих смуг вздовж доріг і квартальних просік, повне очищення лісу від сушняку і захаращеності вздовж доріг і просік, будівництво на межах заповідника пожежних вишок та водойм. Санітарні рубки призначаються і проводяться у виключних випадках, коли виникає небезпека поширення вогнищ шкідників і хвороб на великі площі;

- рубки догляду лише в молодих культурах у певних місцях, а також у похідних молодняках природного походження з метою сприяння формуванню натуральних типів природних комплексів;

- біотехнічні заходи в обсягах, які забезпечують збереження оптимальної чисельності тварин (регулювання чисельності допускається в прийнятому порядку переважно шляхом вилову тварин);

- проведення інших заходів, необхідних для збереження природних заповідних комплексів, виконання плану науково-дослідних робіт і забезпечення основних завдань заповідника.

У межах встановлених охоронних зон заповідника господарські заходи призначаються з урахуванням вимог Положення про охоронну зону.

Положення про Проект організації території біосферного заповідника та охорони його природних комплексів

I. Загальні положення

1.1. Це Положення визначає завдання, зміст, порядок розроблення, затвердження і впровадження Проекту організації території біосферного заповідника та охорони його природних комплексів (далі - Проект організації території).

1.2. Вимоги цього Положення є обов'язковими під час розроблення, затвердження та впровадження Проекту організації території.

1.3. Проект організації території розробляється відповідно до законодавства та вимог міжнародних договорів з метою визначення і обґрунтування заходів, які передбачається здійснити протягом п'яти років, щодо провадження діяльності, охорони, відтворення та використання природних комплексів та об'єктів, а також визначення та обґрунтування стратегії розвитку біосферного заповідника (далі - заповідник) на десять років.

Проект організації території розробляється спеціалізованою проектною організацією згідно з чинним законодавством.

1.4. Проект організації території розробляється на всю територію заповідника.

1.5. Технічне завдання на розроблення Проекту організації території готується відповідно до положення про заповідник, цього Положення, природних особливостей заповідника, пріоритетів розвитку соціально-економічної сфери, погоджується Мінприроди України і затверджується підприємством, установою, організацією, у віданні якого (якої) перебуває заповідник.

1.6. Основними завданнями Проекту організації території є:

визначення стратегії розвитку заповідника на десять років;

проведення науково обґрунтованого функціонального зонування території заповідника та встановлення територіально диференційованого режиму охорони, відтворення та використання його природних комплексів;

визначення відповідно до стратегії та на її виконання конкретних, ефективних заходів з розвитку заповідника,

охорони, відтворення та використання його природних комплексів на п'ять років.

1.7. Орієнтовний зміст Проекту організації території біосферного заповідника та охорони його природних комплексів наведено в додатку 1 до цього Положення.

II. Розроблення Проекту організації території

2.1. Розроблення Проекту організації території організація-розробник (далі - виконавець) здійснює у співпраці зі спеціальною адміністрацією заповідника, представниками його науково-технічної ради та представниками заінтересованих сторін.

2.2. Розроблення Проекту організації території містить шість основних стадій: збір даних; визначення пріоритетів та проблем; визначення стратегії розвитку заповідника на десять років; розроблення п'ятирічного плану заходів; узагальнення засобів та ресурсів, необхідних для виконання Проекту організації території; підготовка вступної частини та додатків, відповідно до яких виконується комплекс робіт, визначений підпунктами 1 - 6 цього пункту.

Після виконання однієї чи кількох стадій, але не менше двох разів протягом розроблення Проекту організації території, у тому числі після його завершення, виконавець організовує виробничі наради за участю представників спеціальної адміністрації заповідника, його науково-технічної ради, заінтересованих сторін, на яких здійснює короткий огляд проведеної роботи, досягнутих результатів, схвалення планів подальшої роботи.

Засідання виробничих нарад оформлюються протоколом.

Стадії включають:

1) збір даних:

щодо визначення заінтересованих сторін, представників яких буде залучено до співпраці з розроблення Проекту організації території;

збирання відомостей про заповідник (місце розташування, природні умови і ресурси та їх використання, у тому числі про види флори і фауни та середовища їх існування, історико-культурні, рекреаційні об'єкти, лікувально-оздоровчий та бальнеологічний потенціал, соціально-економічний розвиток, інженерно-транспортну інфраструктуру, системи зв'язку, медичне забезпечення, побутове обслуговування, програми і плани розвитку регіону) та іншої доступної інформації про територію заповідника та регіон його розташування з використанням інформації, наданої місцевими жителями, картографічних матеріалів тощо. Збір матеріалів здійснюється відповідно до орієнтовного змісту Проекту організації території біосферного заповідника та охорони його природних комплексів (додаток 1) та технічного завдання на його розроблення;

щодо розбивки території заповідника на відділення, філії тощо, проведення польових робіт та досліджень, передбачених технічним завданням;

щодо підготовки картографічних матеріалів;

підсумовування зібраної інформації шляхом систематизації, перевірки, коригування і доповнення зібраної інформації, визначення її обсягу і репрезентативності;

щодо розроблення відповідних картосхем поширення рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України (далі - картосхема);

написання на підставі зібраних відомостей розділу "Характеристика заповідника" Проекту організації території, його обговорення та доопрацювання;

2) визначення пріоритетів та проблем:

визначення на підставі аналізу зібраних даних найважливіших цінностей заповідника: природних, соціально-економічних, культурних, рекреаційних, естетичних, еколого-освітніх тощо, пріоритетів щодо їх збереження, охорони та відтворення;

визначення та оцінка факторів, які негативно впливають чи будуть впливати на цінності заповідника; ранжування проблем;

аналіз виконання попереднього Проекту організації території (за наявності);

оцінка системи управління: проведення аналізу сильних та слабких сторін управління та адміністрування заповідника;

написання розділу "Визначення пріоритетів та проблем", його обговорення та доопрацювання;

3) визначення стратегії розвитку заповідника на десять років:

визначення стратегічних завдань з розвитку заповідника на десять років, направлених на досягнення мети створення заповідника та його основних завдань, визначених Законом України "Про природно-заповідний фонд України" та положенням про заповідник, з урахуванням визначених пріоритетів та ранжування проблем за такими розділами: збереження та відтворення природних комплексів та об'єктів; охорона та захист природних комплексів та об'єктів; проведення наукових досліджень і спостережень за станом природного середовища; здійснення фонового екологічного моніторингу; екологічна освітньо-виховна робота; рекреаційна діяльність; адміністративно-організаційна діяльність. До кожного стратегічного завдання надається короткий опис, який містить інформацію про те, яким

чином і яких результатів буде досягнуто в процесі його виконання;

проведення функціонального зонування території заповідника - виділення заповідної зони, буферної зони, зони антропогенних ландшафтів та зони регульованого заповідного режиму, встановлення територіально диференційованого режиму охорони, відтворення та використання його природних комплексів. Включення земельних ділянок, що ввійшли до складу заповідника без вилучення у землекористувачів (землевласників), до інших зон, крім зони антропогенних ландшафтів, погоджується із користувачами (власниками) цих ділянок;

розроблення картосхеми зонування території заповідника;

написання розділу "Стратегія розвитку заповідника на десять років", його обговорення та доопрацювання;

4) розроблення на основі розділів "Визначення пріоритетів та проблем" і "Стратегія розвитку заповідника на десять років" п'ятирічного плану заходів:

розроблення в розрізі розділів, зазначених у підпункті 3 цього пункту, заходів для кожного стратегічного завдання із зазначенням для кожного заходу очікуваного результату (індикатора), строків виконання, головних виконавців, обсягів необхідного фінансування у розрізі джерел фінансування. Заходи розробляються з врахуванням вимог чинного законодавства з питань здійснення в заповіднику природоохоронної, наукової, екологічної освітньо-виховної, рекреаційної та інших видів діяльності як його спеціальною адміністрацією, так і заінтересованими сторонами;

розроблення відповідних картографічних матеріалів;

написання розділу "П'ятирічний план заходів", його обговорення та доопрацювання. Надається стислий опис кожного заходу з обґрунтуванням обсягу необхідного

фінансування, інформацією про те, яка проблема цим заходом вирішується, чому її необхідно вирішувати протягом найближчих п'яти років. До П'ятирічного плану заходів включаються заходи за планами інших підприємств, установ і організацій, що здійснюються на території заповідника та пов'язані з виконанням його завдань;

5) узагальнення засобів та ресурсів, необхідних для виконання Проекту організації території протягом перших п'яти років його впровадження:

описується система управління заповідником та участь заінтересованих сторін в управлінні;

визначається потреба в ресурсах для виконання п'ятирічного плану заходів, яка включає такі частини:

проектowana організаційна структура заповідника, потреба у штаті та вимоги до нього, кадрова політика заповідника, потреби у навчанні та підвищенні фахового рівня працівників заповідника;

потреба в обладнанні та об'єктах інфраструктури (план придбання основних засобів, будівництва нових і ремонту існуючих об'єктів);

розробляється план моніторингу виконання Проекту організації території;

визначаються основні індикатори, згідно з якими буде здійснюватися оцінка ефективності впровадження Проекту організації території;

визначаються порядок звітування про хід впровадження П'ятирічного плану заходів і його оцінка;

написання розділу "Засоби та ресурси", його обговорення та доопрацювання;

б) підготовка вступної частини та додатків:

написання титульної сторінки, вступу, сторінки офіційного затвердження Проекту організації території, змісту, переліку використаних скорочень;

підготовка додатків: Указу Президента України про створення заповідника та завіреної в установленому порядку копії наказу Мінприроди України, яким затверджено положення про заповідник; додаткової інформації; обґрунтування природокористування в межах заповідника та обґрунтування допустимого рекреаційного, еколого-освітнього та наукового навантаження на його природні комплекси;

обговорення та доопрацювання вступної частини та додатків.

III. Погодження та затвердження Проекту організації території

3.1. На підставі матеріалів, розроблених відповідно до розділу II цього Положення, готується попередній варіант Проекту організації території з відповідними картографічними та іншими матеріалами, який надсилається для розгляду та надання пропозицій у встановлений строк заінтересованим сторонам.

3.2. Доопрацьований Проект організації території розглядається науково-технічною радою заповідника, підприємством, установою, організацією, у віданні якого (якої) перебуває заповідник, і подається на затвердження в електронному вигляді та у двох примірниках у паперовому вигляді Мінприроди України.

IV. Впровадження Проекту організації території

4.1. Впровадження Проекту організації території здійснюється шляхом підготовки та виконання річних планів заходів, розроблених на основі п'ятирічного плану заходів.

До річних планів заходів включаються якісні та кількісні прогностичні показники виконання запланованих заходів.

4.2. По завершенні планового року спеціальна адміністрація заповідника здійснює огляд виконання

річного плану заходів, у місячний строк готує звіт та надає його підприємству, установі, організації, у віданні якого перебуває заповідник, а копію - Мінприроди України. У звіті має бути оцінено стан реалізації заходів, передбачених п'ятирічним планом заходів.

Результати звіту враховуються при коригуванні річного плану заходів на наступний рік, а в разі потреби надаються пропозиції щодо внесення змін до п'ятирічного плану заходів.

4.3. По завершенні впровадження п'ятирічного плану заходів здійснюється оцінка стану досягнення стратегічних завдань Проекту організації території та виконання його заходів.

За результатами виконання п'ятирічного плану заходів готується звіт, який у строк до 01 квітня року, наступного за роком завершення виконання п'ятирічного плану заходів, надається підприємству, установі, організації, у віданні якого (якої) перебуває заповідник, копія - Мінприроди України.

4.4. По завершенні виконання четвертого року впровадження п'ятирічного плану заходів спеціальною адміністрацією заповідника розробляється п'ятирічний план заходів на наступний період, який оформляється додатком до Проекту організації території.

При його розробці враховуються результати виконання попереднього п'ятирічного плану заходів і у разі потреби вносяться відповідні зміни у Проект організації території.

4.5. Проект п'ятирічного плану заходів схвалюється науково-технічною радою заповідника, погоджується підприємством, установою, організацією, у віданні якого (якої) перебуває заповідник, та надається на затвердження Мінприроди України.

Зазначений П'ятирічний план заходів подається на затвердження у двох примірниках у паперовому вигляді та в електронному вигляді.

4.6. По завершенні впровадження Проекту організації території здійснюється оцінка стану досягнення стратегії розвитку заповідника на 10 років, а також виконання п'ятирічних планів заходів.

За результатами виконання Проекту організації території готується звіт, який у строк до 01 квітня року, наступного за роком завершення виконання Проекту організації території, надається підприємству, установі, організації, у віданні якого (якої) перебуває заповідник, копія - Мінприроди України.

Додаток 1
до Положення про Проект
організації території
біосферного заповідника та
охорони його природних
комплексів

Орієнтовний зміст Проекту організації території біосферного заповідника та охорони його природних комплексів

Вступ.

Зміст.

Перелік використаних скорочень.

1. Характеристика заповідника:

1) загальна інформація про заповідник (містить відомості про місце розташування, межі, загальну площу заповідника та ділянки, що надаються заповіднику у постійне користування і ввійшли до його складу без вилучення у землекористувачів та землевласників; заінтересовані сторони; форму власності; спеціальну адміністрацію; карти, геоінформаційні системи,

супутникові та інші зображення; обсяги та характер виконаних проектних та вишукувальних робіт);

2) інформація про довкілля (містить відомості про геологію/літологію, геоморфологію/орографію, гідрологію, клімат, ґрунти/субстрати; біогеографічний контекст; флору та рослинність (видове та ценотичне різноманіття та його збереження, рідкісні та зникаючі види рослин, типові та рідкісні рослинні угруповання Зеленої книги України); фауну (видове різноманіття, рідкісні та зникаючі види тварин, вплив окремих представників фауни на рослинність); різноманіття природних середовищ (екосистеми), у тому числі рідкісних типів (за Конвенцією про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі від 19 вересня 1979 року); ландшафтне різноманіття; моніторинг довкілля);

3) соціально-економічна та культурна інформація (містить відомості про історію та археологію; систему закладів культури; етнографічні особливості території; народні промисли; організацію та використання території в минулому; історію створення заповідника; місцеві громади та населення; землю; інфраструктуру та зв'язок; промисловість; побутове обслуговування та громадське харчування; сільське господарство; лісове господарство; охорону здоров'я; рибне господарство; рекреацію і туризм; кліматичні та бальнеологічні ресурси; інформування, екологічну просвітницьку діяльність, що проводиться; наукові дослідження).

2. Визначення пріоритетів та проблем:

1) найважливіші цінності заповідника та пріоритети щодо їх збереження (містить відомості про цінності біорізноманіття, ландшафтного різноманіття, соціальні та економічні цінності, цінності для науково-дослідної діяльності, екологічні освітньо-виховні цінності, культурні

та історичні цінності, естетичні та інші цінності і пріоритети щодо їх збереження);

2) визначення та оцінка проблем, що вимагають втручання, у тому числі тих, що викликані діяльністю людини на прилеглих територіях, їх ранжування (містить відомості про житлове та промислове будівництво, сільське господарства та аквакультуру, енергетику та видобувну промисловість, транспорт, використання біологічних ресурсів (вирубубання лісу, полювання, збір ягід, грибів, лікарських трав, випасання тощо), рекреацію та туризм, вплив діяльності людини, інвазійні та інші проблемні види, забруднення (викиди, скиди, відходи), геологічні процеси (зсуви, землетруси тощо), зміну клімату і погодні умови, транскордонні впливи, інші загрози та їх ранжування);

3) аналіз виконання попереднього Проекту організації території;

4) оцінка системи управління.

3. Стратегія розвитку заповідника на десять років:

1) стратегічні завдання з розвитку заповідника на десять років;

2) функціональне зонування та режим території заповідника.

4. П'ятирічний план заходів:

1) опис запланованих заходів;

2) п'ятирічний план заходів у табличній формі.

5. Засоби та ресурси:

1) система управління;

2) організаційна структура та штат;

3) обладнання та інфраструктура (план придбання основних засобів та будівництва нових і ремонту існуючих об'єктів);

4) моніторинг, оцінка і звітність:

план моніторингу виконання Проекту організації території;

звітування, оцінка ефективності впровадження Проекту організації території та його адаптація.

6. Додатки:

1) копія Указу Президента України про створення заповідника;

2) копія положення про заповідник;

3) копії документів, що посвідчують право на земельну ділянку заповідника;

4) карти, виконані на топографічній основі у зручному для користування масштабі (1:10000 - 1:100000):

меж заповідника, природоохоронних відділень, земельних ділянок, що надаються заповіднику у постійне користування і ввійшли до його складу без вилучення у землекористувачів та землевласників;

природних ландшафтів, рослинного покриву, місць поширення рідкісних та зникаючих видів флори, фауни, у тому числі занесених до Червоної книги України, рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України, типів природних середовищ заповідника;

функціонального зонування території заповідника з позначеними на ній межами інших територій та об'єктів природно-заповідного фонду, що розташовані на території заповідника;

розміщення історико-культурних, рекреаційних та екологічних освітньо-виховних об'єктів, екологічних стежок та туристичних маршрутів;

протипожежного впорядкування території заповідника та інженерно-технічних заходів із захисту природних комплексів та об'єктів (М 1:25000 - 1:100000);

проектного плану.

На всіх картах позначаються межі функціональних зон заповідника;

5) план охорони території заповідника;

6) картографічні матеріали у форматі геоінформаційних систем, виконані на ортофотоплані кадастрової карти (плану) та в електронній схемі;

7) каталог координат меж заповідника в державній геодезичній системі координат УСК-2000;

8) обґрунтування природокористування в межах заповідника та обґрунтування допустимого рекреаційного, еколого-освітнього, наукового навантаження на його природні комплекси;

9) списки видів, рослинних угруповань тощо;

10) література та посилання;

11) інші документи.

IV

Заказники.

Пам'ятки природи.

Заповідні урочища.

Пам'ятками природи оголошуються окремі унікальні природні утворення, що мають особливе природоохоронне, наукове, естетичне і пізнавальне значення, з метою їхнього збереження у природному стані.

На території пам'яток природи забороняється будь-яка діяльність, що загрожує їхньому збереженню або призводить до деградації чи зміни первісного стану.

У процесі проведення лісовпорядкування за спеціальним договором на пам'ятки природи складається або обновлюється діючий паспорт установленої форми, дається характеристика їхнього стану на момент таксації, оцінюється дотримування лісовим підприємством установленого для пам'ятки природи режиму утримання і використання, а також визначаються заходи по забезпеченню збереження та довговічності рослинності на цій території.

При лісовпорядкуванні територій, оголошених у прийнятому порядку заказниками, в картці таксації (а

пізніше і в таксаційному описі) указується тип заказника (ландшафтний, лісовий, ботанічний, загально-зоологічний тощо), приводиться його детальна характеристика і режим ведення господарства.

Господарські заходи проектуються в залежності від типу заказника і встановленого режиму, указанного в індивідуальних Положеннях по кожному заказнику.

Заповідні урочища, що входять до складу лісового фонду, можуть бути лісовими, болотними та іншими відокремленими цілісними ландшафтами, які мають важливе наукове, природоохоронне та естетичне значення і виділені з метою збереження їх у природному стані.

На території заповідних урочищ забороняється будь-яка діяльність, що порушує природні процеси, які відбуваються у природних комплексах, включених до його складу, відповідно до вимог, встановлених для природних заповідників.

Впорядкування лісів заповідних урочищ виконується у відповідності з їхнім цільовим призначенням, установленим режимом ведення господарства. Лісогосподарські заходи, що проектуються, повинні бути спрямовані на відновлення та збереження природних комплексів. Проектуються заходи з охорони лісів від пожеж, боротьби з шкідниками і хворобами.